

Nagy Henrietta

A HELYI GAZDASÁG- ÉS VÁLLALKOZÁSFEJLESZTÉS SZEREPE ÉS LEHETŐSÉGEI A VIDÉKBIZTONSÁG MEGTEREMTÉSÉBEN

NEMZETI KÖZSZOLGÁLATI EGYETEM
BUDAPEST

SZÉCHENYI 2020

MAGYARORSZÁG
KORMÁNYA

Európai Unió
Európai Szociális
Alap

BEFEKTETÉS A JÖVŐBE

A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú,
„A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt
projekt keretében működtetett „A magyar önkormányzatok döntéshozatali
mechanizmusának jogtörténeti, jogszociológiai és összehasonlító jogi
vizsgálata elnevezésű” Államtudományi Műhely keretében,
a Nemzeti Közszolgálati Egyetem felkérésére készült.

Szerző:
Nagy Henrietta

A kézirat lezárásának dátuma:
2018. szeptember 26

A kiadás éve: 2019

A mű szerzői jogilag védett. Minden jog, így különösen a sokszorosítás,
terjesztés és fordítás joga fenntartva. A mű a kiadó írásbeli hozzájárulása
nélkül részeiben sem reprodukálható, elektronikus rendszerek
felhasználásával nem dolgozható fel, azokban nem tárolható,
azokkal nem sokszorosítható és nem terjeszthető.

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
1. GLOBÁLIS ÉS LOKÁLIS FOLYAMATOK, MEGKÖZELÍTÉSEK	7
1.1. <i>Globális folyamatok</i>	7
1.1.1. Globális problémák - Global Risks Report 2018	8
1.1.2. Globális problémák - az Egyesült Nemzetek Szervezetének fejlesztési céljai	10
1.1.3. Globális problémák város-vidék relációban	13
1.2. <i>Az EU kohéziós politikája, a Lisszaboni Stratégia és az Európa 2020</i>	17
1.2.1. Az EU kohéziós politikájának áttekintése	17
1.2.2. A Lisszaboni stratégia.	19
1.2.3. Európa 2020	20
1.3. <i>A helyi szintek felértékelődése</i>	22
1.4. <i>A helyi gazdaságfejlesztés nemzetközi és hazai megközelítése</i>	25
1.4.1. A HGF és vállalkozásfejlesztés kapcsolata	29
1.4.2. A KKV-k helyzete hazánkban	31
1.4.3. A vállalkozásfejlesztés rendszere, igények és irányok	32
1.4.4. A felsőoktatás szerepe a vállalkozásfejlesztésben	33
2. NEMZETKÖZI PÉLDÁK A HELYI KEZDEMÉNYEZÉSŰ FEJLESZTÉSEKRE	39
2.1. <i>„Futball Nagyik” - Soccer Grannies (Dél-Afrikai Köztársaság)</i>	39
2.2. <i>Szemétből Táskák - Trashy Bags - (Ghánai Köztársaság)</i>	40
2.3. <i>Teljes szívvel Afrikáért - Give Heart to Africa (Tanzánia)</i>	40
2.4. <i>A külső energiafüggőség csökkentése (Ausztria)</i>	41
2.5. <i>Westmill Wind Farm (Egyesült Királyság)</i>	42
2.6. <i>Biogáz kinyerése és hasznosítása szennyvíziszapból (Görögország)</i>	42
2.7. <i>Halászati melléktermékek fenntartható használata (Amerikai Egyesült Államok)</i>	43
2.8. <i>Vissza a gyárakba (Argentína)</i>	44
2.9. <i>A szociális vállalkozások támogatása (Németország)</i>	45
2.10. <i>Több fát az épületekbe! (Svédország)</i>	45
3. HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉSI KEZDEMÉNYEZÉSEK MAGYARORSZÁGRÓL	47
3.1. <i>Ivócsap projekt</i>	47
3.2. <i>Magyar Élelmiszerbank Egyesület</i>	47
3.3. <i>Helyi pénzhelyettesítő, a Tokaji Dukát</i>	48
3.4. <i>Közösségi kertek</i>	48

3.5. „Liliomkert” – termelői piac	49
3.6. Lakatlan	50
3.7. CityApp	50
3.8. Hegypásztor Kör	51
3.9. Intarziakészítők Országos Egyesülete	52
3.10. Bocskai Korona	52
4. MAGYARORSZÁG GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI TENDENCIÁINAK KOMPLEX ELEMZÉSE	54
4.1. A társadalom átalakulásának főbb tendenciái	55
4.2. A gazdaság átalakulásának főbb tendenciái	61
5. A FEJLŐDÉST BEFOLYÁSOLÓ FŐBB TÉNYEZŐK	70
5.1. Infrastruktúra, üzleti környezet	70
5.2. Innovációs képesség	73
5.3. Humán erőforrás	74
6. A TERÜLETFEJLESZTÉS ÚJ TRENDJEI, AZ OKOS (SMART) FEJLESZTÉSEK.	81
6.1. Okos város kezdeményezések – komplex megoldások a biztonságos településekért	81
6.2 Okos falvak koncepció	88
7. A VIDÉKBIZTONSÁG KOMPLEX ÉRTELMEZÉSE, MEGTEREMTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A HGF ESZKÖZEIVEL	89
ZÁRSZÓ	93
ABSTRACT	94
JOGSZABÁLYTÁR	95
FELHASZNÁLT IRODALOM	96
MELLÉKLETEK	
Rövidítések jegyzéke	103
Fontosabb szakkifejezések jegyzéke	104
TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK	105
SZERZŐI BEMUTATKOZÁS	106
TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ	107

ELŐSZÓ¹

Tisztelt Olvasó!

Ez a könyv, amit most a kezében tart, azért született meg, mert hazánkban és a világban is egyre nagyobb jelentőséggel bír a területi különbségek mérséklése, egyre nagyobb szakadék tapasztalható a leggazdagabb és a legszegényebb társadalmi rétegek között. Ez a jelenség nem csupán a hátrányosabb gazdasági helyzetű országokra igaz, a világ legfejlettebb országaiban is jelentős egyenlőtlenségek tapasztalhatók. A gazdasági és társadalmi tendenciák vizsgálatával fény derül arra, hogy a fejlettebb térségek még fejlettebbek lesznek (a már jelenleg is meglévő lakosság és üzleti tevékenység koncentrációjának, valamint a magas szintű innovációs képességnek és fejlett infrastruktúrának köszönhetően), ezzel párhuzamosan pedig a hátrányosabb helyzetű (leggyakrabban vidéken elhelyezkedő) régiók folyamatosan veszítenek lakosságmegtartó-képességükből. A folyamatos elvándorlás jellemzi ezeket a területeket, és a vállalkozások sem tartják vonzóknak üzleti szempontból a számos esetben többszörös hátránnyal küszködő térségeket.

A fent említett folyamatok tehát számos térségben egyre nehezebbé teszik a megélhetést, amely probléma megoldása egyáltalán nem tekinthető pusztán lokális feladatnak, hiszen ez globális méretű folyamatokat generál. Az Európai Unió célja: hasonló feltételeket biztosítani minden uniós állampolgárnak, továbbá hogy senkit ne érjen hátrány, bárhol is él vagy dolgozik az Unióban. Ezért bír kiemelt fontossággal a vidéki térségek felzárkóztatása, hiszen meg kell próbálni mindenki számára a saját lakóhelyén biztosítani az elvárt életminőséget, hogy ne kényszerüljön senki a kedvezőtlen gazdasági, társadalmi vagy környezeti feltételek miatt elvándorolni más régióba.

Ezt a komplex és meglehetősen komoly feladatot több – egymáshoz kapcsolódó – közösségi politika is igyekszik ellátni, de értenünk kell, hogy nincs egy adott sablon, nem létezik egyetlen megoldás, amely minden térségre alkalmazható lenne. Egyedi stratégiákat, megoldásokat kell találni a térségek belső erőforrásainak figyelembe vételével. A vidéki térségek fejlesztése ugyan hosszú évek óta népszerű témakör (kedvezőtlen helyzetük miatt számos látványos fejlesztés már meg is valósult Európa-szerte), de fenntartható, komplex térségi (és nem pontszerű) kezdeményezés még egyik tagállamban – és így Magyarországon sem – realizálódott. Még mindig súlyos helyzetben lévő perifériák meglétével, leszakadó társadalmi rétegekkel szembesülünk, ha a témában kutatunk.

Ez a könyv egy viszonylag új témakörrel, a vidékbiztonság kérdésével foglalkozik abban az értelemben, hogy a vidéki térségek biztonsága nem csupán fizikai biztonságra korlátozódik. Minden olyan gazdasági és társadalmi folyamat hozzájárul a komplex biztonság megteremtéséhez, amely élhetővé, sőt a lakosság számára hosszú távon vonzóvá teszi a vidéket; ahol biztos megélhetést találnak, ahol a szolgáltatások magas minőségűek és széles körben elérhetőek, és ahol a megújulás lehetősége is biztosított. Ezért tartottam fontosnak, hogy a globális problé-

¹ „A mű a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítójú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében, a Nemzeti Közszolgálati Egyetem és a Szent István Egyetem együttműködésével készült.”

máktól, a területi különbségek kezelésén át, a helyi szintek felértékelődésén keresztül adjak áttekintést a helyi gazdaságfejlesztés szerepének és jelentőségének növekedéséről. Szükségesnek tartottam az elmúlt évtized gazdasági és társadalmi folyamatainak magyarországi vizsgálatát, melyek igazolják a magyar vidék folyamatos átalakulását. Célom volt olyan lehetőségeket is feltárni, melyek válaszul szolgálhatnak a meglévő gazdasági és társadalmi kihívásokra, és komplex értelemben vett biztonságos vidéki környezetet teremthetnek. A könyvet a vidékbiztonság kérdéskörével zárom, amely témakör a jelenlegi és a jövőbeli kormányzat kiemelt prioritása kell hogy legyen, hiszen a vidékbiztonsággal teremthetők meg mindazon feltételek, amelyek a területi kiegyenlítődés irányába hatnak.

Kellemes olvasást kívánok!

Nagy Henrietta

1. GLOBÁLIS ÉS LOKÁLIS FOLYAMATOK, MEGKÖZELÍTÉSEK

1.1. GLOBÁLIS FOLYAMATOK

Jelen fejezet egyrészt a globalizációval, másrészt a globális tér folyamataival, problémaköreivel foglalkozik. Ennek oka, hogy sem hazánk, sem más ország vagy régió nem engedheti meg magának, hogy ne fordítson kellő figyelmet a globális tér fontosságára, hatásaira és makrofolyamataira, ha biztonságban szeretné tudni lakosságát. Miért van ez így? A globalizációval kapcsolatban Went (2002) azt írta, hogy az rendszerint feltartóztathatatlan és visszafordíthatatlan jelenség, továbbá fundamentális változásokat hoz a társadalmakba. Emellett, nézete szerint a folytonos globalizálódás olyan veszélyeket is rejt, mint a piac diktatúrájának elhatalmasodása, valamint a növekvő társadalmi egyenlőtlenségek. Felhívta a figyelmet arra is, hogy megfelelő intézkedések hiányában súlyos válságok várhatók mind nemzeti, mind nemzetek feletti szinteken, mivel meglátása szerint nem álltak rendelkezésre megfelelő válságkezelő mechanizmusok (az ellenőrző és szabályozó intézmények nem rendelkeztek elég felhatalmazással).

Súlyosan pesszimista prognózist tükröznek a fenti sorok, azonban az idő próbáját kiállták. Néhány évvel Went (2002) írásának megjelenése után az egyik legsúlyosabb gazdasági világválsággal néztünk szembe, és mint utólag kiderült, valóban a nem megfelelő mértékű és módú szabályozás következményeként. Went azonban távolról sem globalizációellenes. Nem is lenne értelme, hiszen a folyamat egyrészt megállíthatatlannak tűnik, másrészt pozitív változásokkal is jár. Ilyenek például az új technológiai vívmányok megjelenése és terjedése, amelyek megkönnyítik az emberek mindennapi életét, emelhetik életszínvonalukat, ezáltal egy jobb és biztonságosabb globális társadalomhoz vezethetnek.

A technológiai újítások azonban nem csupán velejárói, hanem generálói is a globalizációnak. Went (2002) írása alapján pedig nem pusztán ezek az egyetlen elősegítői, hiszen megfelelő intézményi, gazdasági, társadalmi, jogi és egyéb jellegű akadályok állnak jelenleg a globalizáció térnyerésének útjában. Ezeket azonban oly módon lenne érdemes megváltoztatni, hogy a pozitív hatások mindinkább eljussanak a széles tömegekhez, míg a negatív hatások minél kevésbé.

Habár Went leginkább a gazdasági jellegű válságokkal foglalkozott, sajnos a globális térben más válságjelenségekkel is foglalkoznunk kell. Ilyenek többek között az éhezés, a fosszilis energiahordozók kimerülése, vízhiány, valamint az ezen problémák miatt felmerülő újabb válságtünetek, mint például a tömeges migráció. Ezek a jelenségek szoros összefüggésben vannak a már meglévő területi különbségekkel, és ezek folyamatos mélyülése tapasztalható napjainkban is. Egyenlőtlenül állnak rendelkezésre az erőforrások; a meglévő erőforrásokat nem egyforma hatékonysággal hasznosítjuk, és ennek következtében bizonyos területek tovább koncentrálnak a lakosságot és a jövedelmeket, míg más területeken folyamatos recesszió – ehhez kapcsolódóan –, elvándorlás figyelhető meg.

1.1.1. Globális problémák - Global Risks Report 2018

A globális léptékű problémák megoldása, -de legalábbis enyhítése - nagymértékben hozzájárul bolygónk, a Föld biztonságának általános növeléséhez. Hogy pontos képet kapjunk a legfőbb és legégetőbb problémákról, először a Világgazdasági Fórum által kiadott Global Risks Report 2018 (2018) nevű jelentéshez fordulunk.

A jelentés minden évben megjelenik, hogy bemutassa, melyek a leginkább égető kockázatok a világban. Az eredményeket különböző országokból származó szakemberek és döntéshozók véleményei alapján állítják össze, és az előfordulási valószínűség, a veszély mértéke, valamint a veszély jellege alapján kategorizálják az egyes elemeket (1. táblázat).

1. táblázat Globális veszélyek előfordulási valószínűség és a kockázat mértéke szerint

Rangsor-szám	A veszélyek, előfordulásuk valószínűsége alapján	A veszélyek, hatásuk mértéke alapján
1.	Szélsőséges időjárás (Környezeti jelleg)	Tömegpusztító fegyverek (Geopolitikai jelleg)
2.	Természeti katasztrófák (Környezeti jelleg)	Szélsőséges időjárás (Környezeti jelleg)
3.	Kibertámadások (Technológiai jelleg)	Természeti katasztrófák (Környezeti jelleg)
4.	Adatlopás és adatokkal való visszaélés (Technológiai jelleg)	Nem megfelelő adaptáció és mitigáció a klímaváltozással kapcsolatban (Környezeti jelleg)
5.	Nem megfelelő adaptáció és mitigáció a klímaváltozással kapcsolatban (Környezeti jelleg)	Ivóvízválság (Társadalmi jelleg)
6.	Nagymértékű kényszerű elvándorlás (Társadalmi jelleg)	Kibertámadások (Technológiai jelleg)
7.	Ember okozta környezeti katasztrófák (Környezeti jelleg)	Élelmiszerválság (Társadalmi jelleg)
8.	Terrortámadások (Geopolitikai jelleg)	Biodiverzitás veszteség és az ökoszisztéma összeomlása (Környezeti jelleg)
9.	Jogellenes kereskedelmi műveletek (Gazdasági jelleg)	Nagymértékű kényszerű elvándorlás (Társadalmi jelleg)
10.	Árpiaci buborékok a nagyobb gazdaságokban (Gazdasági jelleg)	Fertőző betegségek terjedése (Társadalmi jelleg)

Forrás: Világgazdasági Fórum, 2018

A fenti táblázatban a veszélyek az alábbi öt kategóriába vannak sorolva: technológiai, társadalmi, gazdasági, geopolitikai és környezeti kockázatok. Előfordulásuk szerint az első két legvalószínűbb veszély környezeti jellegű. Mivel az eredményeket globális keretek között kell értelmezni, a táblázat tisztán rámutat, hogy világszerte nagyon nagy eséllyel várhatóak környezeti problémák, amelyek a szélsőséges időjárásban és természeti katasztrófákban csúcsonnak ki. A környezeti problémák kiválóan példázják a globális rendszer komplex kapcsolatrendszerét: hiába lenne meg az országok többsége a lehető legtöbbet a természeti értékek védelméért, az erőforrások fenntartható

felhasználásáért, ha a többi állam nem követi ezeket az alapelveket. Ennek, az értékekre jobban ügyelő országok is károsultjai lesznek. Tovább súlyosbítja a helyzetet, hogy a rangsor szerint a szélsőséges időjárást és a természeti katasztrófákat súlyosságuk szerint is dobogós helyen értékelték a globális szakemberek. Az ember okozta környezeti katasztrófák megjelenése a listán pedig csak erősíti a társadalmi és politikai felelősség fontosságát. Napjainkban fokozott figyelmet kell tehát fordítani az erőforrások szűkösségére (pl. ivóvíz), hiszen a globális migráció egyik fő motivációja az élelmiszer- és ivóvízhiány.

A valószínűség szerinti harmadik és negyedik leggyakrabban várható globális problémák technológiai, informatikai jellegűek, ami nem meglepő, hiszen ahogy az információs és kommunikációs technológiák (a továbbiakban: IKT) teret nyerne, úgy a bűnözés is újabb és újabb lehetőségeket próbál keresni ezen a fejlődő területen. Habár súlyosság szerint nem olyan mértékben hangsúlyosak ezek az elemek, mint valószínűség szerint, fontosságuk közel sem elhanyagolható. Az ilyen jellegű támadások a jövőben most még nem a látható veszélyeket jelentik; elég csupán a mesterséges intelligencia várható térnyerésére gondolni, amely jelen állás szerint hatalmas szerepet fog játszani a kormányzati döntéshozatalban is; sebezhetőségének minimalizálása így tehát kulcsfontosságúvá válik.

A gazdasági jellegű elemek a többihez képest kevesebb súllyal jelennek meg a listán, azonban ez nem adhat okot optimizmusra: hiszen egyrészt mégiscsak rajta vannak az egyik listán, másrészt nem azért kevésbé hangsúlyosak, mert ne lenne fenyegetés, hanem azért, mert a többi veszély valószínűsége és súlya még nagyobb.

A legnagyobb mértékű fenyegetésnek a terrortámadásokat jelölte meg a szakemberek többsége. Ezen jelenség súlyát fokozza a kiszámíthatatlanság, azaz hogy nem ismert előre a cselekmény helye, az érintettek száma, sem pedig egyéb fontos részlet, így tehát különösen nehéz megelőzni őket. Azt viszont fontos kiemelni, hogy hiába a leginkább érintett területek (gyakoriság szerint) a sűrűn lakott városok és agglomerációk, ha a vidéki térségek sincsenek biztonságban e tekintetben.

A második listán szereplő ivóvíz- és élelmiszerválságok, valamint a fertőző betegségek szintén hatalmas kihívást jelentenek a világ számára, különösen annak tekintetében, hogy ezen problémák gyakran sokkal mélyebbek és összetettebbek, mint azt a mindennapi életben gondolnánk. Példaként hozható erre a World Food Programme nevű nemzetközi szervezet kutatása (2017), amelyben kiszámolták, hogy a Föld különböző országaiban élők napi jövedelmük hány százalékát kellene elkölteniük ugyanazon étel alapanyagaira. A publikált indexben egy egyszerű, babfőzelékhez hasonló étel árát mutatták be. Az eredmény meghökkenítő: míg például egy New Yorkban élő erre az ételre jövedelmének átlagosan 0,6%-át költené, addig egy dél-szudáni lakos esetében ez a jövedelmének 155%-a lenne. A kérdés tehát több mint csupán az élelmiszer hiánya.

Az éhezéssel fontos kapcsolatba hozni a pazarlást és túlfogyasztást is. A Global Footprint Network egy nemzetközi nonprofit szervezet, melynek egyik legfontosabb küldetése figyelmeztetni az emberiséget a túlfogyasztásra. Ennek érdekében minden évben kihirdeti a World Overshoot Day-t (azaz azt a napot az esztendőben, amelyet elérve a Föld feléli az általa birtokolt erőforrások azon részét, amelyet egy év alatt meg tud újítani). Ez egy globális mutató, de országonként is végez kalkulációt a szervezet. Az országonként bemutatott időpontok azt mutatják meg, az év elejétől számítva melyik napra esne az éves erőforrás-felhasználás túllépése, ha az egész világ olyan életmódot folytatna, mint az adott állam (összesen 134 országot vizsgált meg a szervezet).

A Föld egészét tekintve a dátum 2018-ban augusztus elsejére esett. Az ábrán látható, hogy Katar az első a február 9-i dátummal. Ez azt jelenti, hogy ha hazánk, az afrikai országok, de minden más nemzet is olyan életszínvonalon és fogyasztási szinten élne, mint Katar polgárai, akkor egy évben körülbelül 39 nap alatt felélnék azon erőforrásokat, amelyek egy év alatt újulnak meg bolygónkon. Ez a dátum körülbelül 170 nappal kevesebb, mint a globális érték (augusztus 1.).

Katart Luxemburg (február 19.), az Egyesült Arab Emírségek (március 4.) és az Amerikai Egyesült Államok (március 15.), majd Kanada (március 18.), Kuvait (március 22.), Dánia (március 28.) és Ausztrália (március 31.) követik, mind még az év kezdetétől számított három hónapon belül.

A rangsor másik oldala Vietnámmal zárul, ahol a túlfogyasztás napja december 21-ére esik. A vizsgált országok közül Vietnám még mindig a legvisszafogottabb fogyasztással jellemezhető, azonban intő jel, hogy még ez a többiekhez mért alacsony fogyasztás is egy éven belül van, azaz hosszú távon nem fenntartható.

Hazánk a középmezőnyben, a globális átlaghoz közel (június 20.) helyezkedik el, bár sajnos az átlagnál rosszabb eredménnyel. Régiós összehasonlításban viszont a kutatás alapján hazánk fogyasztása fenntarthatóbb, mint Csehországban és a három balti-tengeri országban (mind április 20. előttiek), Szlovéniában (május 12.), Lengyelországban (május 19.) és Szlovákiában (május 27.).

Természetesen ezt az indexet sem szabad többnek kezelni, mint ami. Habár hazánk fogyasztása alacsonyabb, mint néhány régiós versenytársunké, ennek az eredménynek gazdasági vetületei is vannak, amely már nem számít annyira pozitív eredménynek.

Mégis az index megfelelő eszköz arra, hogy felhívja a figyelmet a globális problémák egyik igen fontos dimenziójára: amíg a globális népesség egy jelentős része szegénységben és kiszolgáltatva éli mindennapjait, addig más országok több erőforrást élnek fel, mint amennyi fenntartható lenne. Ez szintén alátámasztja a fentiekben már említett területi különbségek meglétét, melyek mérséklésében a helyi gazdaságfejlesztésnek, a helyi népesség megtartásának, a helyi erőforrások hatékony felhasználásának jelentős szerepe van.

1.1.2. Globális problémák - az Egyesült Nemzetek Szervezetének fejlesztési céljai

Habár csökkenő tendenciát mutat a trend, de még 2015-ben is 836 millió ember élt mélyszegénységben; a fejlődő országokban 2014 és 2016 között az emberek 12,9 százaléka alultáplált volt; továbbá 2015-ben ezerből 43 gyermek meghalt még öt éves kora előtt (Egyesült Nemzetek Szervezete, 2015).

A még mindig túl magas számokat látva elmondható, hogy ezek a kihívások valóban globális léptékűek, és bár a globális problémák forrásai nem egyenletes eloszlásúak a térben, ezek a gondok hatást gyakorolnak a világ többi részére is. Ebből következik, hogy a társadalmi jólét és biztonság növelését elősegítendő, bármilyen tevékenység végzése esetén kulcsfontosságú megérteni, hogy egy adott fejlesztési projektnek helyet adó ország ismerete, fel-térképezése nem elég, mivel egy-egy ország is csupán része egy nagyobb rendszernek, amelynek folyamatai és struktúraváltásai befolyásolják a különálló részeket.

A globális térben az egyik legnagyobb problémaforrás (és tünet is egyben) a szegénység. Az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban: ENSZ) 2000-ben nyolc fő célt jelölt meg Milleniumi Fejlesztési Célok néven (a továbbiakban: MDG), amelyeket 2015-ig kívánt teljesíteni, és amelyek elérésével nagymértékben javulna a világ hátrányos helyzetű lakosságának társadalmi helyzete, jóléte és biztonsága. A szervezet hivatalos weboldala (é.n./a) alapján a nyolc fő cél és az alcélok a következők:

1) A mélyszegénység és éhezés megszüntetése:

- a)** 1990 és 2015 között csökkenjen a felére azon emberek aránya, akik 1,25 USD-nél kevesebb jövedelmet keresnek naponta.
- b)** Teljes és produktív foglalkoztatás, valamint tisztességes munka elérése mindenkinek, beleértve a nőket és a fiatalokat.
- c)** 1990 és 2015 felére csökkenteni az éhezők részarányát globálisan.

2) A mindenkire kiterjedő alapfokú oktatás elérése:

- a)** Biztosítani, hogy 2015-re minden gyermek, fiúk és lányok egyaránt befejezhessék az alapfokú oktatást.

3) A nemek közötti egyenlőség elérése és a nők helyzetének segítése:

- a)** A nemek közötti különbségek megszüntetése az alap- és középfokú oktatásban lehetőleg 2005-re, és teljesen megszüntetni ezt a különbséget minden szinten az oktatásban 2015-re.

4) A gyermekhalandóság csökkentése:

- a)** Az öt éven aluli gyermekhalandóság kétharmaddal való csökkentése 1990 és 2015 között.

5) Az anyai egészség javítása:

- a)** Az anyai halandóságot egynegyedére csökkenteni 1990 és 2015 között.
- b)** Az kismamaság idején egészségügyi segítséghez való egyetemes hozzáférés elérése 2015-re.

6) Küzdelem a HIV/AIDS, malária és más betegségek ellen:

- a)** A HIV/AIDS fertőzés megállítása és fertőzöttek számának csökkentése 2015-re.
- b)** 2010-re biztosítani minden beteg számára az egyetemes HIV/AIDS kezeléseket.
- c)** A malária és más nagyobb betegségek megállítása és a fertőzöttek számának csökkentése 2015-re.

7) A környezeti fenntarthatóság biztosítása:

- a)** A fenntartható fejlődés főbb pontjait integrálni az egyes országok szakpolitikáiba és programjaiba, valamint a környezeti erőforrások pazarlásának megállítása.
- b)** A biodiverzitás csökkenésének megállítása, jelentős eredmények elérése 2010-re.
- c)** 2015-re felére csökkenteni a népesség azon részét, amely nem fér hozzá ivóvízhez és szennyvízkezeléshez.
- d)** 2020-ra jelentős mértékű fejlődés elérése legalább 100 millió embernek, akik nyomornegyedekben laknak.

8) Globális partnerség kiépítése a fejlesztés érdekében:

- a)** Tovább dolgozni egy nyílt, szabályozott, kiszámítható és nem diszkriminatív kereskedelmi és pénzügyi rendszer kiépítésén.
- b)** A legfejletlenebb országok különleges fejlesztési szükségleteinek figyelembevétele.
- c)** A szárazfölddel körbevett és kis szigeteken fekvő országok fejlesztési szükségleteinek figyelembevétele.
- d)** A fejlődő országok adósságproblémáinak átfogó kezelése.
- e)** Az alapvető gyógyszerek megfizethető elérését biztosítani a fejlődő országokban, a gyógyszeripari vállalatokkal együttműködve.
- f)** A magánszektor bevonásával elérni, hogy az új technológiák, különösen az információs és kommunikációs technológiák pozitív hatásai mindenkinek számára elérhetőek legyenek.

A végső MDG-jelentés (Egyesült Nemzetek Szervezete, 2015) arról számol be, hogy bár több célt nem sikerült teljes mértékben elérni, mégis hatalmas lépést tett az emberiség egy élhetőbb világért. A jelentés többek között a következőkről számol be 2015-ből:

- 1990 óta a mélyszegénységben élők száma világszerte több mint felével csökkent.
- Az alultáplált emberek részaránya közel felével csökkent.
- Az általános iskolába beíratott gyerekek száma a fejlődő régiókban elérte a 91%-ot, valamint sokkal több lány tud iskolába járni, mint 2000-ben.
- Jelentős lépések történtek a HIV/AIDS, a malária és a tuberkulózis leküzdésére.
- Az öt év alatti halandóság több mint felével csökkent, az anyai halandóság 45%-kal csökkent világszerte.
- Az ivóvízhez való hozzáféréssel kapcsolatos célt is sikerült elérni.

2015-ben azonban nem állt, nem állhatott meg a jólétért indított küzdelem. Habár több mint 1 milliárd embert sikerült felemelni a szegénységből, számos más probléma még kezelésre szorul. Ezért a 2000-ben elindított MDG-t megújították, hogy azok immár Fenntartható Fejlesztési Célok (továbbiakban: SDG) néven, új elemekkel kiegészítve folytatódjanak. A célok ismét azért kerültek kitűzésre, hogy végleg felszámolják a szegénységet, és megint csak 15 évre (2015-től 2030-ig) szóljanak.

Az SDG az elődjétől eltérően 17 célt tartalmaz, ezek a következők:

1. a szegénység megszüntetése;
2. az éhezés megszüntetése;
3. jó egészség és jólét;
4. minőségi oktatás;
5. nemi egyenlőség;
6. tiszta víz és megfelelő szennyvízkezelés;
7. olcsó és tiszta energia;
8. tisztességes munka és gazdasági növekedés;
9. ipar, innováció és infrastruktúra;
10. az egyenlőtlenségek csökkentése;
11. fenntartható városok és közösségek;
12. felelős fogyasztás és termelés;
13. klíma akció;
14. a víz alatti élővilág védelme;
15. a szárazföldi élővilág védelme;
16. béke, igazságosság és erős intézmények;
17. partnerségek kötése a célok elérésére.

Az MDG-t és az SDG-t összehasonlítva elmondható, hogy az ENSZ fontos változásokat eszközölt a célok kijelölésében, igazodva a világban végbemenő folyamatokhoz és a felbukkanó kihívásokhoz. A szegénység felszámolása mindkét esetben az első helyen álló célnak számít, maga az éhezés 2015 után azonban ettől elkülönülve, önálló célként jelent meg. Az oktatás helyzetének javítása, a társadalmon belüli nemi egyenlőtlenségek megszüntetése,

és a globális partnerségek kialakítása megmaradtak önálló célnak. Az MDG egészséggel foglalkozó 4., 5. és 6. pontjai viszont nagyjából az SDG 3. pontjának (Jó egészség és jólét) felelnek meg, így tehát ez a három pont egy pontba olvadt össze. Ez utóbbi nem jelenti a felsorolt pontok fontosságának csökkenését, azonban azt jelzi számunkra, hogy (globálisan) relatíve és abszolút mértékben is javul az egészségügyi helyzet; így talán egy dedikált, egészséggel foglalkozó cél is elégséges.

A környezeti fenntarthatóság azonban nemcsak hogy még mindig aktuális, de egyre inkább időszerű téma-terület. Ez lehet az egyik oka annak, hogy amíg az MDG-k között csupán egy célt (A környezeti fenntarthatóság biztosítása) szenteltek neki, addig az SDG-k esetében már több különálló cél kapott helyet ehhez kapcsolódóan (a 7., 12., 13., 14. és a 15. pontok).

Több új cél is létrejött, amelyek által a célok együttese olyan új irányokba mutat, amelyek talán jobban artikulálják azon tennivalókat, amelyekkel felemelhetjük a szegénységben élőket. Ilyen új cél például az *Ipar, innováció és infrastruktúra*. Külön érdemes kiemelni az innovációt, amely szakpolitikaként is egyre inkább hangsúlyossá válik, hiszen az újítások - jelennek azok meg a gazdaságban vagy a közösségfejlesztés terén - új lehetőségeket kínálnak mind a már fejlődésnek indult, mind pedig a legerősebb régiók számára.

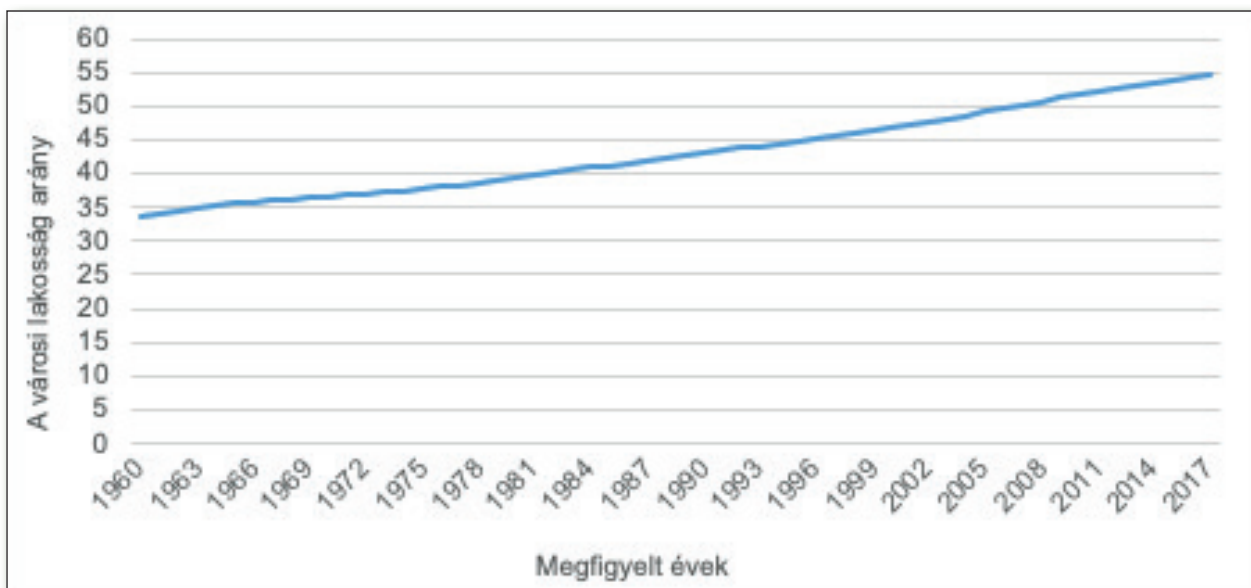
Az SDG-ken belül új elemnek számít a *Fenntartható városok és közösségek* cél is. Habár a fenntarthatóság már megjelent többször is, a városokkal és közösségekkel kapcsolatban fontos kiemelni, hogy a fenntarthatóság nemcsak környezeti, hanem gazdasági és társadalmi dimenzióban is értelmezhető. Ebben a kontextusban pedig ez a cél már túlmutat a klímabarát megoldásokon és a hulladékhasznosítás technológiáin, és felhívja a figyelmet a városok profitábilis, de hosszú távon működő tevékenységeire, valamint a benne élők társadalmi kötelekeinek és jólétének megerősítésére is. A fenntartható közösségek cél azonban kiterjed a vidéki közösségekre is, hiszen a fenntartható gazdasági és társadalmi fejlődés a kulcsa a lakosság vidéken tartásának.

Az utolsó új elem a *Béke, igazságosság és az erős intézmények*. Úgy vélem, az első kettő eléréséhez szükség van a harmadik rész célra, hiszen stabil közintézmények nélkül nem lehet sem igazságos, sem pedig békés társadalmat teremteni, holott mindkettő alapkövetelménye a biztonság és a kiszámítható életnek.

1.1.3. Globális problémák város-vidék relációban

Bolygónk majdnem minden országáról elmondható, hogy a városi népességük egyre inkább növekszik a vidékihez képest. A Világbank (2017) által gyűjtött adatok is ezt tükrözik. A 1. ábrán a Föld lakosságának azon hányada látható, akik városokban élnek. Az ábra jól illusztrálja, hogyan nőtt a városi lakosság az 1960-as évektől 2017-ig 33,5%-ról 54,4%-ra. Azaz folyamatosan nő az urbanus területek lakosságszáma, tehát a lakosságkoncentráció, mely egyre növekvő terheket ró a kiszolgáló infrastruktúrára, szolgáltatásokra, környezetre stb. A népesség koncentrációja egyben a gazdaság és a társadalom más tényezőinek koncentrációját is maga után vonja, illetve egymást kölcsönösen erősítik. Így a tőke, a vállalkozások, az intézmények, a társadalmi szervezetek is sűrűbben jelennek meg a városi terekben, mint a rurálisakban.

Nemcsak a városok lakosságszáma nő összességében világszerte, hanem azon városok száma is, ahol a lakosság a több tízmilliót eléri. Ezen települések természetesen nem egyforma számban vannak jelen a kontinenseken, de minden földrészen megtalálhatók.

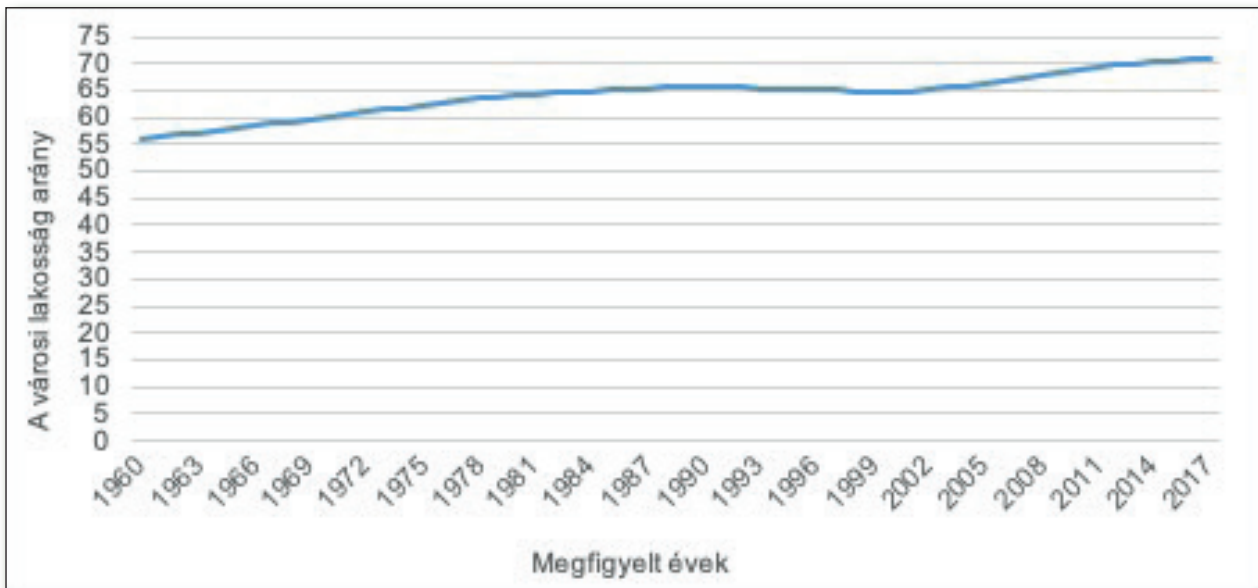

1. ábra: A városi lakosság aránya a Föld összes lakosának arányában (%)

Forrás: Világbank, 2017 adatai alapján saját szerkesztés

Az ENSZ tanulmánya (2018) szintén megerősíti, hogy az emberiség több mint 55 százaléka városias területen él, holott 1950-ben ez az arány csupán 30% körül volt. Ez a növekedés azonban átlagérték; különböző országokban, régiókban különböző arányban képviselteti magát a városi lakosság. A legvárosiasabb térségek Észak-Amerikában (a lakosság 82%-a él városi területen), Dél-Amerikában és a Karib-tenger térségében (74%), Európában (74%) és Óceániában (68%) találhatóak. Ázsia ilyen tekintetben elmarad ezen régióktól a maga 50 százalékos értékével, valamint Afrika is csupán 43%-os városi lakossággal rendelkezik. A két utóbbi térség ad otthont a világ vidéki lakosságának döntő többségének (90%).

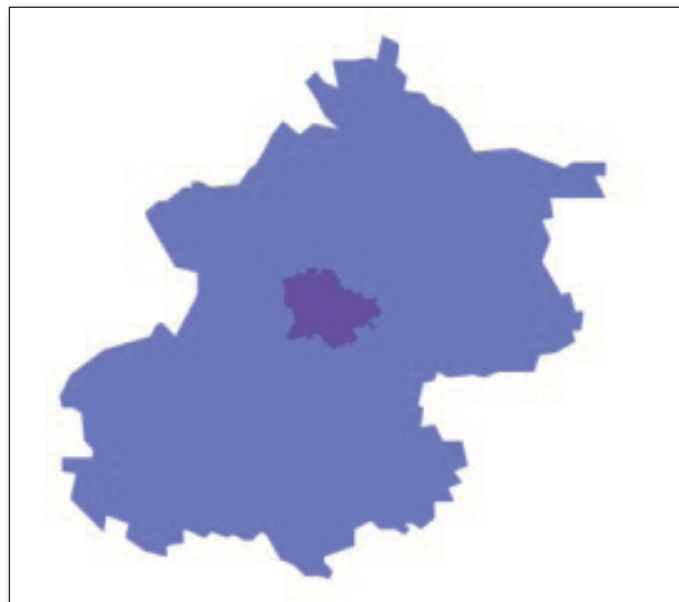
A 2. ábra hazánk városi népességének arányváltozását mutatja be 1960 és 2017 között. Az előző, a világszerte foglalkozó ábrával összevetve láthatjuk, hogy Magyarországon az 1960-as években már eleve magasabb volt a városban élők aránya (55,9%), mint a Föld lakosságának az átlagos értéke ezen a területen (33,5%). Itt meg kell említeni, hogy ez nyilván Budapest nagy népességkoncentrációjából adódik. Az arány pedig 2017-re még magasabb lett (72,1%). Ez igazolja hazánk országon belüli területi különbségének folyamatos növekedését, ami kedvezőtlen folyamat a vidéki térségek felzárkóztatását tekintve. (A következő fejezetben az Európai Unió kohéziós politikájának alakulása, fejlődése kerül bemutatásra, hiszen ez az a kohéziós politika, mely kifejezett célul tűzi ki a területi különbségek mérséklését.)

2. ábra: A városi lakosság aránya az összes lakos arányában Magyarországon (%)

Forrás: Világbank, 2017 adatai alapján saját szerkesztés

Az előző két ábrát szemlélve az is sejthető, hogy csupán ezen adatok ismerete félrevezető lehet, ha nem teszünk mellé egyéb ismereteket. Város és város között ugyanis hatalmas lehet a különbség. Az egyik ilyen alapvető és szembevetendő differencia lehet a települések mérete. Budapest, Magyarország legnagyobb és legnépesebb városa eltörpül számos metropolisz, így például Peking mellett (3. ábra).

3. ábra: Peking és Budapest méretkülönbsége (a térképen Budapest lila, Peking kék színnel jelenik meg).

Forrás: Mapfight.appspot.com (2018)

A kínai főváros emellett lakosság szám tekintetében is bőven Budapestet meghaladó értékkel bír (míg az utóbbi körülbelül 1,7 millió, addig Pekingben 20 millió főnél is többen élnek, nem számítva annak teljes agglomerációját). Ha a méretbeli és a lakosság számában megmutatkozó különbségek mellett a két város kulturális, infrastrukturális, gazdasági és például politikai jellegű eltéréseit is figyelembe vesszük, azonnal világossá válik, hogy bár két városról, sőt, fővárosról beszélünk, sok szempontból nem kezelhetjük egy halmazban a két települést.

Peking és Budapest azonban csak példa arra, hogy milyen sokféle település létezik a világon. Azt azonban fontos kiemelni, hogy a vidékről városba, de legalábbis a városok közelébe, külterületére költözni globális tendencia. Az ezzel kapcsolatban fellépő problémákat két csoportra oszthatjuk: azon kihívások, amelyek a vidéken lépnek fel az elvándorlás és a természetes halandóság hatásai miatt, illetve azok a problémák, amelyek a városias területeken lépnek fel az újonnan érkező lakosság által generálva.

A vidéki térségekből a városi településekbe vagy azok agglomerációjába migráló lakosság általában a következő tényezőket keresi új otthonukban:

- biztonság,
- jobb munkalehetőségek,
- jobb életkörülmények,
- magasabb szintű, nagyobb számú és többféle szolgáltatás,
- a családdegysítés lehetősége.

A városi területekre való megérkezés azonban még nem garantálja a fenti tényezőkhöz való sikeres hozzáférést. Ez egyrészt egyéni problémákat szül, másrészt pedig súlyos terhet is róhat a befogadó településre. A nyomornegyedek kialakulása az egyik legjobb példa arra, amikor nagy tömegekben érkezik emberek csoportja egy városba, méghozzá oly módon, hogy a település nem tud erre a bevándorlásra felkészülni sem infrastrukturális, sem pedig más területen.

Az újonnan érkezettek továbbá nagyon gyakran alulképzettek, és nem feltétlenül kívánatosak a helyi munkaerőpiacon. Munka hiányában ezek közül az emberek közül nagyon sokan a város nyomornegyedeibe sodródnak, ahol emberhez méltatlan körülmények között kell élniük.

A vidéki régiók esetében az elvándorlás a lehető legsúlyosabb gond - mind Magyarországon, mind világszerte. Ennek oka, hogy általában a fiatalabb, legaktívabb csoport hagyja el ezeket a térségeket, mert nem látják biztosítottak jövőjüket helyben; a városokat azonban vonzóknak tartják, legalábbis több lehetőséget kínál számukra. Mi történik ezután vidéken? Mivel nagymértékű potenciális fizetőképes kereslet távozik, a helyi boltok egyre kevésbé tudnak nyereségesen működni és bezárnak. Ugyanígy kell tenniük egyes közintézményeknek is, hiszen nincs kit kiszolgálniuk (példa erre az iskolák bezárása, osztályok összevonása). Ahogy fogynak a lehetőségek, a falu egyfajta jelzést küld a külvilág számára, hogy oda nem érdemes letelepednie sem vállalkozónak, sem pedig családoknak. Mindeközben egyre kevesebb vállalat és magánszemély fizeti be a helyi adókat, így az önkormányzat lehetőségei is egyre szűkülnek; nem lesz képes fenntartani sem meglévő infrastruktúráját, nem is beszélve további fejlesztésekről. A vidéki települések így elveszítik erejüket, stabilitásukat, a helyben maradtaknak pedig veszélybe kerül a létbiztonságuk. Mit lehet tenni ilyenkor? Egy bizonyos pont után nagyon gyakran már sajnos semmit. Azonban időben felismerve a globális és helyi folyamatokat, meg lehet akadályozni a probléma eszkalálódását. Ezen folyamat megállításának egyik fontos eszköze lehet a helyi vállalkozások alapításának ösztönzése, helyi erőforrásokra alapozott meglévő vállalkozások támogatása. Ezzel helyben nyújthatók munkahelyek, így helyben képződik elköltető

jövedelem, mely fokozza az igényt a szolgáltatások megjelenésére, valamint lehetőséget biztosít a helyi tradicionális termékek előállítására is – melynek a gazdasági szempontokon túl kulturális és értékmegőrzési funkciója is van.

Fontos felismernünk, hogy a fent leírt helyzet által fenyegetett kistelepülések jellemzően nem elég tőkeerősek, hogy versenyezni tudjanak a globális szereplőkkel, nagyvállalatokkal és a gazdagabb régiókkal. Gyakran viszont megtaláljuk a megoldást a problémákra, ha pontosan feltérképezzük a térségek erősségeit, belső erőforrásait, melyek alapot szolgáltatnak a fejlesztések megvalósítására.

A tér minden részegysége – ha csak minimálisan is - különbözik a többitől. Ez a különbség lehet, hogy kicsinek tűnik, azonban lehet néha döntő fontosságú is. Ilyen különbségek mutatkozhatnak meg például a természeti erőforrások, a helyi hagyományok, a közösségek összetartó ereje, a helyiek kezdeményezőképessége és innovációra való hajlama, illetve általános tenni akarása tekintetében. Ezek a tényezők hiánya vagy megléte nem függ a település gazdasági fejlettségétől, az viszont függhet ezektől. A gyakran kevésbé megfogható, immateriális erőforrásokat nehéz lehet felismerni, és kiaknázni, azonban ha ezek megtörténnék, úgy egy látszólag kudarcra ítélt vidéki terület is sikeressé válhat; pontosan a napjainkban is zajló lokalizáció felértékelődésével.

Jelen könyv a későbbiekben elméleti háttérrel szolgál a helyi gazdaságfejlesztéshez - amely egy alkalmas eszköz az intangibilis erőforrások kiaknázására -, valamint gyakorlati példákat is bemutat, amelyek rávilágítanak, milyen sokféle megoldás létezhet a helyi gazdaság és a helyi közösségek felvirágoztatására.

1.2. AZ EU KOHÉZIÓS POLITIKÁJA, A LISSZABONI STRATÉGIA ÉS AZ EURÓPA 2020

Az első fejezetben már szó volt a területi különbségek alakulásáról világszerte, a területi különbségekből adódó kihívásokról, ezért fontos, hogy betekintést kapjunk az ezek mérséklését célzó szakpolitikába is, azaz az Európai Unió kohéziós politikájába.

1.2.1 Az EU kohéziós politikájának áttekintése

A kohéziós (korábban regionális) politika fogalmával először az Európai Gazdasági Közösség alapító szerződésében találkozhattunk, ahol megfogalmazásra kerültek az alábbi célok:

- a gazdaságok harmonikus fejlődésének biztosítása;
- az egyes területek közötti különbségek mérséklése;
- a kedvezőtlenebb adottságú területek elmaradottságának csökkentése.

Közösségi szintű politikáról azonban még nem, hanem csupán indirekt szabályozásokról lehetett beszélni. Ennek egyik oka lehet az 1955-ben elkészített Spaak-jelentés, amely szerint a területi kiegyenlítődést a gazdasági növekedés idézi elő, és amelynek alapján a Közösség országai elsősorban a kereskedelmi akadályok megszüntetését és egy egységes belső piac létrehozását tartották szem előtt. A kohéziós politika megalkotása lényegében Nagy-Britannia, Írország és Dánia csatlakozásával valósult meg. Az 1973-ban felvett észak-európai tagállamok nyomására jóváhagyták az Európai Regionális Fejlesztési Alap megalapításáról szóló EK-rendeletet. Ebben az időszakban főként tagállami igények és érdekek domináltak a közösségi szintű törekvésekkel szemben. A következő évtized-

ben már lehetséges volt az áttérés a projektfinanszírozásról a programfinanszírozásra. Ezáltal a támogatások széptaprazását el tudták kerülni, mivel a programfinanszírozás során megoldhatóvá vált a termelő és infrastrukturális projektek egy teljes területegységet érintő fejlesztési keretben való elhelyezése. A kohéziós politika tehát nem ágazati politika; a célja egy-egy területi egység komplex (gazdasági, társadalmi, környezeti) fejlesztése, figyelembe véve ezek egymásra hatását is, végső célként pedig a térségben élők életkörülményeinek javítását. Az Egységes Európai Okmány 1987. évi hatálybalépésével és a strukturális alapok reformjával jelentős lépés következett be a politika fejlődésében. Ezt követően az 1992-es Maastrichti-szerződés az integráció egyik fő céljává tette a gazdasági-társadalmi kohézió létrehozását a pénzügyi unió, illetve az egységes belső piac mellett. Létrehozta a Kohéziós Alapot, mellyel elsősorban Spanyolország, Portugália, Írország és Görögország környezetvédelmi és infrastrukturális fejlesztését tervezték támogatni, hogy megálljon a fejlett és fejletlen tagállamok közötti különbség további növekedése. Az 1995-ös svéd és finn csatlakozás új fejlesztési célokat hozott magával, hiszen a ritkán lakott területek fejlesztését is bevették a célok közé. A politika létrehozása és folyamatos fejlesztése egyértelműen azért vált szükségessé, mert az 1981-86-os időszakban olyan tagállamok felvétele történt meg az Európai Gazdasági Közösségbe, amelyek jóval fejletlenebbek voltak. Az azóta lezajlott bővítési folyamatok is ezt eredményezték; további kedvezőtlen helyzetű országok csatlakoztak nagy számban, ami az Unióban meglévő területi különbségeket tovább növelte, így a politika létjogosultságát, fontosságát és szükségességét igazolja. Sok esetben csupán az országok közötti területi különbségek mérséklésére gondolunk a politika említésekor, de nem szabad elfeledkezni az egyes országokon belüli szakadékok növekedésének megakadályozásáról sem, melyek hatását közvetlenebbül érzik mindennapjaikon az egyes országokban élők.

Faragó (1987) szerint a modern piaci viszonyok között a regionális politika hosszú távú céljai az alábbiak:

1. Munkaalkalmak teremtése, a munkanélküliségi ráták mérséklése;
2. A túlnépesedett városközpontokra nehezedő demográfiai nyomás csökkentése;
3. A nemzeti erőforrások hatékony hasznosítása;
4. A régiók közti indokolatlan fejlettségi különbségek mérséklése;
5. A regionális kultúrák és identitás megőrzése, különös tekintettel a nemzeti kisebbségek lakta területekre;
6. A népesség és a környezet egyensúlyának a megőrzése, illetve helyreállítása.

Zsúgyel (2006) szerint a regionális politika célja a területegységek között meglévő fejlettségi különbségek csökkentése a regionális fejlődési folyamatok ösztönzésének segítségével, illetve egy olyan társadalmi-gazdasági szerkezet kialakítása, ami illeszkedik a tagállamok gazdasági fejlődéséhez. Kétféle regionális politikáról tesz említést, amik a gyakorlatban elterjedtek. Az aktív regionális politika esetén a területegység fejlődésébe való tudatos beavatkozás figyelhető meg, egy korábban megalkotott szerkezeti cél miatt, miközben szelektív módon alkalmazott eszközöket hívnak segítségül. Passzív regionális politika esetén a fejlődés olyan keretfeltételeit hozzák létre, amelyek közreműködésével állami beavatkozásoktól mentesen jön létre egy adott területegység keretében működő vállalkozások alkalmazkodási folyamata, a gazdasági verseny keretrendszerében. Az Európai Unióban a passzív regionális politika terjedt el.

Az AGENDA 2000 (2000-2006 közötti időszakban) az EU legfontosabb céljának a magas szintű foglalkoztatást és a fenntartható fejlődést tekintette, amelyet az egységes belső piac, illetve a gazdasági és monetáris unió segítségével kívánta elérni. A megteremtett forrásokkal a gazdasági és társadalmi kohéziót kellett kialakítani, amire

főleg azért volt szükség, mert a keleti bővítés kihívásainak csak a kohézió felgyorsításával tudott eleget tenni. Az AGENDA 2000 tehát a strukturális és kohéziós alap hatékonyságát szorgalmazta. Legfontosabb határozatai közé tartozott a tagállami kiadások maximalása, valamint a tagállamokra vonatkozó előirányzatok külön kezelése. A tagjelöltek számára előcsatlakozási alapokat (SAPARD, ISPA és PHARE) biztosítottak. A PHARE a gazdasági szerkezetváltást, az ISPA a közlekedési és környezetvédelmi projekttámogatással a társadalmi és gazdasági kohézió mélyítését tűzte ki célul, míg a SAPARD a mezőgazdaság és vidékfejlesztés céljaira fókuszált. (Zsúgyel, 2006)

A 2007-2013 közötti időszakban némileg megváltoztak a célkitűzések a 2000-2006-os időszakhoz képest. Az első célkitűzést „konvergencia” célkitűzésként említhetjük meg, amely olyan területekre vonatkozik, ahol a GDP kisebb, mint az EU átlag 75 %-a. Az első célkitűzés területei az EU legszegényebb területei voltak, ahová már a 2004-től csatlakozott országok legnagyobb része is beleérthető volt. A második célkitűzés területeit „versenyképesség” területei névvel látták el. Versenyképesség területei alatt az Unió többi, gazdagabb és fejlettebb területei értendők. A harmadik célkitűzés az előző költségvetési ciklusban földrajzi kategória volt, ami a 2007-2013 közötti ciklusban eltűnt. (Nagy, 2009) A kohéziós politika - a többi közösségi politikához hasonlóan - egyik legfontosabb szerepe a 2014-2020 közötti időszakban, hogy egy keretrendszert nyújtson az Európa 2020 stratégia segítségével az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés céljainak eléréséhez. Az Európa 2020 első számú célkitűzése közé tartozik a 20-64 éves korosztály esetében a foglalkoztatás 75%-ra történő emelése; a GDP 3%-ának kutatásra és fejlesztésre fordítása. Ezenkívül az üvegházhatású gázok kibocsátásának szintjét 20%-kal szeretnék csökkenteni az 1990-es évhez képest; a megújuló energiaforrások arányát 20%-ra tervezik növelni, valamint az energiahatékonyságot 20%-kal kell javítani. 10% alá kell csökkenteni a korai iskolaelhagyók számát, továbbá 20 millióval kell csökkenteni azok számát, akiket veszélyeztet a kirekesztettség társadalmi és gazdasági téren (lásd pontosan a 1.2.3 alfejezetet). Ezekből a számszerűsített célokból is látszik, hogy a kohéziós politika számos területen kell hogy szolgálja és képes is szolgálni az Európa 2020-ban megfogalmazott európai szintű kohéziót. A politika fejlődését figyelve látható az a tendencia, hogy a korábban NUTS 2 regionális szintű területi egységek fejlesztését célzó megközelítésből a lokalitást jobban figyelembe vevő szemlélet alakult, azaz a kohéziós politika célterületei jelenleg a régióktól kisebb területi egységek. Ez abból adódik, mert a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy hatékony fejlesztéseket a régióknál kisebb méretű és lakosságszámú térségekben lehet megvalósítani úgy, hogy az ott élők életminősége ténylegesen javuljon, és a kohézió erősödjön.

1.2.2 A Lisszaboni stratégia

Az eredeti Lisszaboni Stratégia 2000-ben indult a globalizáció és az idősödő társadalom jelentette kihívásokra adandó válaszként. Az Európai Tanács (2000) megfogalmazása szerint a stratégia célkitűzése: az Európai Uniót a „világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává kell tenni 2010-re, mely fenntartható gazdasági növekedésre képes, több és jobb munkahelyet, szorosabb társadalmi összetartást, valamint a környezet tiszteletben tartását biztosítja”. E célkitűzés háttérében az a felismerés állt, hogy az egyre élesebb globális versenyben, a technológiai változások és társadalom idősödése közepette, az EU-nak növelnie szükséges termelékenysége mellett versenyképességét is ahhoz, hogy fenntarthassa életszínvonalát és egyedülálló szociális modelljét. Azonban szembesültünk azzal, hogy a reformmenetrendet nem lehet kizárólag uniós szinten végrehajtani (mint ahogy 1992-ben az egységes piac programját), mivel számos szakpolitikai terület tagállami hatáskörben van; így az ered-

mények elérése érdekében szoros együttműködésre van szükség az EU központi irányítása és a tagállamok között. Ezzel első ízben ismerték el azt, hogy a tagállamok gazdaságai szervesen összekapcsolódnak, és az egyik tagállam fellépése (vagy fellépésének elmaradása) jelentős következményekkel járhat az EU egészére nézve.

Az eredeti stratégia azonban idővel számos célkitűzést is magában foglaló, túlságosan összetett struktúrává fejlődött, melyben nem volt egyértelmű, hogy kinek milyen felelőssége és feladatai vannak, különösen az uniós és a nemzeti szint közötti munkamegosztást illetően. Ennek következményeként a lisszaboni stratégiát, a félidős értékelését követően, 2005-ben újraindították. A prioritások egyértelműbb meghatározása érdekében az újraindított stratégia elsősorban a növekedésre és a foglalkoztatásra fókuszált (SEC, 2010); a tagállamok és az EU intézményei közötti partnerségi megközelítésen alapuló új irányítási struktúrát vezetett be. Összességében a lisszaboni stratégia tíz évének értékelésekor az számít, hogy a stratégia milyen hatással volt a növekedésre és a munkahelyekre. E hatás értékelése azonban korántsem kézenfekvő, mivel a növekedés és a foglalkoztatás alakulásában mind a gazdasági ciklusok, mind a külső események, mind a közpolitikák meghatározó szerepet játszanak.

Mindezeket figyelembe véve a lisszaboni stratégiának pozitív hatása volt az EU-ra annak ellenére, hogy legfontosabb célkitűzéseit (pl. a 70%-os foglalkoztatási arányt és a GDP 3%-ának K+F-re fordítását) nem sikerült elérnie. Az EU foglalkoztatási rátája 2008-ban már 66% volt (a 2000. évi 62%-hoz képest), de a világgazdasági válság ismét visszaesést okozott, ezzel is nehezítve a stratégia egyébként sem könnyű céljainak megvalósulását. Amíg a foglalkoztatásban volt pozitív változás, addig a termelékenység tekintetében nem sikerült a növekedést elindítani, hiszen a K+F-kiadások GDP arányában kifejezett mértéke alig javult (a 2000. évi 1,82%-ról 2008-ban 1,9%-ra). Ugyanakkor a gazdasági tendenciák tekintetében túlzott leegyszerűsítés volna arra a következtetésre jutni, hogy a stratégia megbukott, mivel nem érte el ezeket a célkitűzéseket; hiszen a stratégia úttörő munkát végzett azzal, hogy az EU legfontosabb, hosszú távú kihívásainak kezelése érdekében ösztönözte a nemzetek együttes fellépését (COM, 2010).

1.2.3. Európa 2020

A Lisszaboni Stratégia keretében megvalósított fenntartható fejlődést szolgáló intézkedések mintegy folytatásaként, valamint a 2010-re nem teljesített célok elérése érdekében az EU újabb stratégiát (az Európa 2020-at) dolgozott ki, melynek fő célja a Lisszaboni Stratégia eredményeinek folytatása, a tagállamok közötti fenntartható gazdasági és társadalmi kohézió erősítése lett. Ezzel az Európai Bizottságnak kettős célja volt:

- egyrészt a Lisszaboni Stratégiában elkezdett tevékenységet folytatása,
- másrészt pedig a globális pénzügyi válság időszakában kialakult gazdasági helyzethez alkalmazkodó célok megfogalmazása.

A fő célokon kívül fontos volt megfogalmazni a tagállamok közötti konvergencia megvalósításának irányait, jövőbeli stratégiáit. Az Európa 2020 lett az első olyan globális stratégia, amely az EU hosszú távú gazdasági és társadalmi fejlődését fenntartható szempontok mentén igyekezett megfogalmazni. Érvénybe lépésétől (2011. január 1.) az Európai Unióban minden fejlesztés ezen irányelveknek van alárendelve, így minden beavatkozásnak meg kell felelni e stratégia alapelveinek. Természetesen mindenki számára nyilvánvaló volt, hogy a tagállamok a fejlődés különböző szakaszában vannak és jelentős eltérések tapasztalhatók a kitűzött indikátorok teljesítése terén. Ennek

megfelelően egyértelmű, hogy a kitűzött célok elérése a különböző országokban csak különböző eszközökkel történhet, tehát a területi sokszínűség ismerete és a területi szempontok képviselője nagyon fontossá vált a stratégia végrehajtásában.

Az Európa 2020 három, egymást kölcsönösen megerősítő prioritást tart szem előtt:

- Intelligens növekedés: tudáson és innováción alapuló gazdaság kialakítása.
- Fenntartható növekedés: erőforrás-hatékonyabb, környezetbarátabb és versenyképesebb gazdaság.
- Inkluzív növekedés: magas foglalkoztatás, valamint szociális és területi kohézió jellemezte gazdaság kialakításának ösztönzése.

Mindezeket figyelembe véve az alábbi célokat/feladatokat tűzte ki a stratégia:

1. Biztosítani kell, hogy a 20–64 évesek körében a foglalkoztatottság aránya elérje a 75%-ot.
2. Az Európai Unió GDP-jének 3%-át a kutatásba és a fejlesztésbe kell fektetni.
3. Az üvegházhatást okozó gázok kibocsátását 20%-kal csökkenteni kell az 1990-es szinthez képest. A megújuló energiaforrások arányát 20%-ra kell növelni. Az energiahatékonyságot 20%-kal kell javítani.
4. A korai iskolaelhagyók arányát 10% alá kell csökkenteni. El kell érni, hogy a 30 és 34 év közötti uniós lakosok legalább 40%-a felsőfokú végzettséggel rendelkezzen.
5. Legalább 20 millióval csökkenteni kell azok számát, akik mélyszegénységben, társadalmi kirekesztettségben élnek, vagy akik számára a szegénység és a kirekesztődés reális veszélyt jelent. (Eurostat, 2013).

Figyelembe véve az EU-ban jelenleg is meglévő területi különbségeket, e célkitűzések vonatkozásában természetesen nem kizárólag a számszerűsíthető eredmények bizonyítása a cél, hanem az, hogy a célok elérése felé közelítsük a régiókat, a tagállamokat és a fejlődés harmonikusan valósulhasson meg Európában. Természetesen a célok nem függetlenek egymástól. Szoros kohéziójukat mutatja például a végzettségi szint, hiszen az iskolázottság növelése jobb alkalmazási lehetőségeket kínál, így jelentős kapcsolatban van a foglalkoztatási arány növelésével, amely révén pedig csökkenhet a szegénység kockázatának kitett lakosság aránya. Ugyanez figyelhető meg a kutatás-fejlesztés és az innováció kapcsán is, hiszen a gazdaság minden ágazatának növekvő mértéke, valamint a megnövekedett erőforrás-hatékonyság javítja a versenyképességet, elősegíti a munkahelyteremtést, különösen a tudás-intenzív ágazatokban; vagy a tisztább, alacsony szén-dioxid-kibocsátású technológiákba való beruházás tehermentesíti a környezetet, hozzájárul az éghajlatváltozás elleni küzdelemhez, miközben új üzleti és foglalkoztatási lehetőségeket kínál. Mindezek alapján jól látható, hogy a térségek erőforrás-helyzetének ismerete, elemzése nem csupán a megfelelő gazdaságpolitikai stratégiák megalkotásához elengedhetetlen, hanem egyértelműen szükséges az Európa 2020-szal szoros összefüggésben működő kohéziós/területi politika megalapozásához és megvalósításához is. A korábban már említett evolúciós folyamat, valamint a reformok megjelenése a politika célkitűzéseiben, forráselosztásában, hatásmechanizmusának elemzésében egyértelműen azt tükrözi, hogy a lokális szintek felértékelődése egy egyre erősödő és egyre több területre kiterjedő jelenség.

1.3. A HELYI SZINTEK FELÉRTÉKELŐDÉSE

A helyi szintek fontossága alapvetően arra vezethető vissza, hogy minden egyes térrész (országrészek, megyék, járárok, települések, városrészek) különböző tulajdonságokkal, adottságokkal rendelkezik. Az ebből származó egyediség pedig egyszerre jelenthet értéket, amelyet érdemes kihasználni; sajátos problémát, amelyet meg kell oldani és egyedi lehetőségeket, melyek befolyásolják a térség jövőképét.

A helyi szint szerepét hangsúlyozza Rechnitzer és Smahó (2006), amikor a szubszidiaritásról és a decentralizációról, az Európai Unió két alapelvéről ír: „A döntéseket és a végrehajtást arra a szintre kell helyezni, amely a legnagyobb átlátással és kompetenciával rendelkezik a feladat megvalósításához. A magasabb szintű szerv nem intézkedhet olyan esetben, amikor az adott célkitűzést eredménnyel az alacsonyabb szinten el lehet érni.”

„A szubszidiaritás és a decentralizáció az elsődleges alapelve az Unió regionális/kohéziós politikájának, hiszen ezzel nemcsak azt érheti el, hogy a helyi szintek felelőssége növekedjék, hanem azt is, hogy minél több lokális akarat és elképzelés (igény), s egyben erőforrás jelenjen meg, kerüljön aktivizálásra. A helyi, térségi kompetencia erősítése persze azért fontos, hogy a nemzeti szint, vagy szintek szerepe mérséklődjön, lényegében azok átléphetők legyenek. A fejlesztési programokban a regionális politika tényleges egységei kerüljenek egymással közvetlen kapcsolatba. A nemzeti szint majd egy másik összefüggésben, a finanszírozásban jelenjen meg és ott segítse a területi egységeket, azok céljainak megvalósítását.” (Rechnitzer – Smahó, 2006). Azonban akármennyire is fontos és követendő alapelv a szubszidiaritás, mérlegelni kell annak alkalmazását a gyakorlatban, hiszen egyáltalán nem biztos, hogy lokális beavatkozásoknál a legalacsonyabb területi szinten rendelkezésre áll a megfelelő és szükséges tudás, tőke, tapasztalat a stratégiák megalkotásához és megvalósításához. Ezenkívül számos esetben az érintett szereplők - a térséghez fűződő szubjektív kötődésük miatt - nem képesek objektív módon értékelni az erőforrásokat és az azokhoz illeszkedő fejlesztési prioritásokat definiálni.

Bár napjainkban a globalizáció világát éljük, mégis egyre jobban felértékelődik a lokalitások szerepe. Ez nagy általánosságban az Európai Unió regionális politikájában is tetten érhető, hiszen az Unió kiemelten kezeli a kohézióval, azaz összetartozással kapcsolatos kérdéseket, amely cél csakis erős térségi összefogás megvalósításával érhető el. Ha tömören fogalmazunk, az európai regionális politika célja egy szolidáris Európa megteremtése, melyet alátámaszt, hogy az Unió költségvetésének több mint egyharmadát fordítja arra, hogy a régiók közötti különbségeket és az ott élő állampolgárok jólétének különbségeit csökkentse; különös hangsúlyt fektet az elmaradott régiók felzárkóztatására, azok ipari átalakításának segítségével; a hanyatló mezőgazdaságú vidéki területek gazdaságának újjáélesztésével, a munkahelyteremtés ösztönzésével törekszik a gazdasági és szociális összetartozás megvalósítására. (Csáfor, 2009)

A helyi szintek felértékelődése mellett párhuzamosan megfigyelhető az egyre nagyobb tereket - akár virtuálisan is átfogó - térbeli szerveződés. A globalizáció és a lokalizáció egyszerre formálja a térbeli gazdaságot. Agg – Nemes Nagy (2002) szerint: „A globális gazdaság fő szereplői, a legnagyobb irányító vállalkozások központjai koncentrálnak, a helyi csomópontokból kiindulva vezérlődik e térben kiterjedő folyamat. A globalizáció folyamatának egyik jellegadó vonása, a nemzetállami kereteket átlépő szerveződés. Ez a hagyományos állami-politikai kereteket, – ha nem is véglegesen és korlátok nélkül – háttérbe szorítja, s ezzel együtt új pályát nyit, egyrészt a nemzetek feletti integrációknak, másrészt az országokon belül regionális és helyi szervezéseknek. Ez a folyamat természetesen politikai-hatalmi szempontból is felértékeli ezeket a szereplőket. Az egyes országokon belüli földrajzi tagozódás, differenciáltság felerősítheti vagy fékezheti a globális hatásokat. A városok és térségek növekvő szerepe

nemcsak abban jelenik meg, hogy ezek kiindulópontjai a folyamatnak, hanem úgy is, hogy a globalizálódás differenciált hatásai a mindennapi életben, nagyobb tömegek számára leginkább a helyi és térségi megjelenésükben válnak érzékelhetővé (akár akkor, ha egy kisvárosban új üzemet nyit egy multi, akár úgy, ha egy "optimálisabb" telephelyet találva, egyik pillanatról a másikra bezárja azt). Tovább növeli a helyi és regionális egységek szerepét az is, hogy a globalizálódás dominánsan gazdasági tartalmát közvetve kísérő kulturális befolyással szemben a helyi és térségi hagyományok újraélesztése vagy legalábbis életben tartása kiemelt fontosságú elemnek tűnik. Miközben a globalizálódás folyamatában nyilvánvalóan felismerhető a világméretű – elsősorban gazdasági – összekapcsolódás, s ennek következtében számos társadalmi szegmensben egységesülés, azonos minták megjelenése, nem feledkezhetünk meg arról, hogy e folyamat elsődleges mozgatórugója egy sokrétű egyenlőtlenségrendszer, amelynek legismertebb elméleti modelljét a centrum – periféria kettősség jeleníti meg." Általános megfigyelés, hogy a térben egymáshoz közelebb elhelyezkedő szereplők között intenzívebbek a gazdasági kapcsolatok, azaz az egymáshoz közelebb lévő szereplők egymáshoz erősebben kapcsolódnak. Mindezek alapján a gazdasági tér úgynevezett csomóponti régiókra oszlik (pl. munkaerő vonzaskörzetekre), amelyek központból és vonzaskörzetből állnak. Napjaink globális gazdaságának térszerveződése alapvetően a város és vonzaskörzete, azaz a gazdasági tevékenységek döntő többsége városokba összpontosul, amelyekhez aztán számos szálon kötődnek a környező települések. Ezért kiemelten fontos tehát a helyi szintek pontos ismerete, hiszen a városi és a vidéki térségek között szinergia csak akkor tud megvalósulni, ha tisztában vagyunk a meglévő erőforrásokkal (ökológiai, gazdasági és humán egyaránt) és azokra építve, a lokális előnyöket kihasználva kölcsönösen előnyös folyamatokat szorgalmazunk. Ennek hiányában egyoldalú függés alakul ki a város és a környező települések között, melynek eredményeként a város erőforrás-elszívó hatása (pl. képzett munkaerő) felerősödik és a szolgáltatások is egyre inkább a koncentrált fizetőképes kereslet irányába mozdulnak, fokozatosan gyengítve a vidéki területek potenciálját. Ezen folyamatok hatására figyelhetjük meg számos vidéki térségben a leszakadást; a lakosság magas elvándorlási hajlandóságát; az ott maradó lakosság előregedését és képzettségi szintjének gyengülését; a vállalkozások számának csökkenését, ezáltal a munkahelyek számának jelentős visszaesését. Ezen kapcsolatrendszerek miatt formálódik úgy az Európai Unió kohéziós politikája, miszerint már nem a közigazgatási értelemben vett NUTS 2 régiók a politika célterületei, hanem annál területileg és lakosságlétszámban is kisebb, de egymással funkcionális kapcsolatban lévő térségek. A kohéziós politika fejlődése során bebizonyosodott, hogy a NUTS 2 régiós szinten megvalósított fejlesztések, beruházások számos esetben nem voltak hatással a régió lakosságának nagy részére, nem az ott élők igényeinek, szükségleteinek kielégítését célozták; holott a kohéziós politika célja a térségben élő lakosság életminőségének javítása és egyben a térségek közötti területi különbségek mérséklése. A fent említett negatív folyamatok eredményeként és mára az Európai Unióban számos kedvezőtlen helyzetű vidéki térség található.

„A térségi és helyi szintek fontosságát hangsúlyozta a 2005-ben megjelent Országos Területfejlesztési Konceptió (OTK) is. Eszerint „alapvető cél, hogy az ország régiói, egyéb térségei és városai versenyképesebbé váljanak, ezzel segítve elő Magyarország számára az Európai Unió átlagához való gazdasági-társadalmi felzárkózását. A versenyképes régiókat prosperáló gazdaság, magas foglalkoztatás, tartós és fenntartható fejlődés, folyamatos megújulási képesség (innováció) jellemzi. A térségi versenyképesség fejlesztésének homlokterében a térségek külső erőforrás vonzó, ill. -megtartó képességének és a térségi szereplők versenyképességének együttes erősítése, valamint a hatékony területi szerkezet megteremtése áll. A vállalkozások versenyképességének javításához a működésüket meghatározó helyi-térségi környezetük (pl. telephely; informatikai, közlekedési elérhetőség; pénzügyi, tanácsadói szolgáltatások; megfelelő képzettség munkaerő; közigazgatási szolgáltatások) területileg összehangolt fejlesztése

szükséges. A lakosság, s főként a képzettebb csoportok vonzásához, ill. megtartásához a megfelelő munkahelyek jelenléte mellett élhető lakókörnyezet, pozitív térségi imázs, magas színvonalú szolgáltatások, megfelelő kulturális és kereskedelmi kínálat szükséges. A fejlesztési források helyi, ill. kistérségi megszerzésének feltétele az aktív, rugalmas és hatékony menedzsment, amely képes versenyképes projekteket, pályázatokat generálni, megvalósítani, érdekeit a partnerségen alapuló fejlesztéspolitikában hathatósan érvényesíteni. A versenyképesség kulcsa a régió/térség szereplőinek együttműködési képessége. Éppen ezért a területi alapon szerveződő gazdasági célú együttműködések (pl. kutatóintézetek, multinacionális vállalatok, KKV-k és tanácsadó cégek közötti együttműködés) ösztönzése kiemelten fontos.

Célként fogalmazódott meg a regionális, térségi, helyi programok, fejlesztések során a versenyképesség szempontjainak előtérbe állítása. Valamennyi térség, régió fejlesztésekor adottságaikra és stratégiáikra építve életképes funkcióik megerősítésére, erőforrásvonzó képességük javítására, vagyis relatív versenyképességük erősítésére kell törekedni. A fejlődésben elmaradott térségek ehhez nagyobb kormányzati, regionális támogatást kell, hogy kapjanak, ily módon a versenyképesség növelése a felzárkóztatás eszközévé is válik. Az egyes térségek, régiók eltérő adottságaikból adódóan meglehetősen különböző fejlődési lehetőségekkel rendelkeznek.” (OTK, 2005).

A fentiekből is kiderül, hogy az Európai Unióban az elmúlt évek során egyre nagyobb figyelmet kapott az alulról felfelé történő fejlesztéspolitikai megközelítés. Ennek háttérében a szubszidiaritás alapelve áll, valamint az a szakmai indok, hogy a fejlesztések sikerét az növelheti, ha a lehető legnagyobb mértékben bevonásra kerülnek a lokális szereplők a fejlesztések tervezési, megvalósítási és utánkövetési folyamataiba; a fejlesztések a helyi szükségleteken alapulnak; és a helyi erőforrások figyelembevételével fogalmazódnak meg a fejlesztési elképzelések. Európa számos országában természetes az, ha a lokális szintek is beleszólhatnak a fejlesztésekbe, formálhatják a térségük stratégiáját. Ilyen országok elsősorban a többközpontú országok (pl. Németország), ahol a tartományok, provinciák, megyék - vagy bárhogyan is hívják őket - rendelkeznek mind a kompetenciával, mind pedig a döntés hatalmával, nem utolsósorban pedig a forrásokkal a fejlesztések megvalósításához. Egyközpontú országok (pl. Magyarország is ilyen), általában rendelkeznek egy jelentős súlyú központtal (jellemzően a főváros), amely minden szempontból a csúcs a hierarchiában, és az határozza meg a többi térség szerepét. Ilyen országokban viszonylag nehéz sikeresen alkalmazni az alulról felfelé építkezés elvét, mert a főváros dominanciája mindig is meghatározó lesz, és a felülről lefelé történő berendezkedés decentralizációval történő átalakítása több szempontból is nehézkes és időigényes. Ezért hiába terjed egyre inkább az Unióban is az alulról felfelé építkezés elve, és hiába törekszik a kohéziós politikában is ezt szorgalmazni minden tagállamában, Magyarországon sem mondhatjuk még el, hogy országszerte sikeresen működne. Ahhoz, hogy a helyi szereplőket (helyi vállalkozások, civil szervezetek, lakosság, önkormányzat) hatékonyan be lehessen vonni a fejlesztési folyamatokba, ahhoz jelentős humán erőforrás-fejlesztésre van szükség - elsősorban a vidéki térségekben.

A következő alfejezet célja, hogy bemutassa a helyi gazdaságfejlesztés nemzetközi megközelítéseit, definícióit, amelyeket a magyar fejlesztési elképzelések megfogalmazásakor is alkalmazni kell, amely rendszerekbe a hazai törekvéseket is szükséges elhelyezni.

1.4. A HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉS NEMZETKÖZI ÉS HAZAI MEGKÖZELÍTÉSE

A helyi gazdaságfejlesztés (továbbiakban: HGF) fogalom hallatán számos jobbnál jobb történet juthat eszünkbe, mellyel a helyi közösségnek sikerült az addigi pozícióját javítani. Majd ezután lehet, hogy eszünkbe jut néhány „ballépés” is, melyek a „pedig olyan jó ötletnek tűnt” sóhajjal kezdődnek, ám a várakozásokkal ellentétben, mégsem érték el a kívánt hatást.

Mint ahogy a tudomány számos területén, itt sincs egy mindenki által elfogadott konkrét definíció, ami a helyi gazdaságfejlesztést teljes egészében lefedné. Azonban annyi bizonyos, hogy a helyi gazdaságfejlesztés során azzal a céllal történik beavatkozás a helyi gazdaságba, hogy az ott élők addigi körülményeit kedvezőbb irányba mozdítsa el. Mindez azért fontos, mert a helyi gazdaság folyamatai alapvetően meghatározzák az egyéni és kollektív jólétünket a gazdasági vonulatainak köszönhetően. Valamint ezek azok a folyamatok, melyekhez egyéni szinten is kapcsolódni tudunk, hatást gyakorolhatunk rájuk. A helyi gazdaságfejlesztés elsősorban a helyi gazdaság jövedelemtermelő képességére és részben a keletkezett jövedelem lokális térben történő újrafelhasználására van hatással.

Ezek alapján egy ragyogó, mindenhol megvalósítandó célként gondolhatnánk rá, azonban ez nem lenne célra vezető. Hiszen a HGF nem magát a célt képviseli, hanem a hozzá vezető úton nyújt biztos segítséget. Esszenciája a helyi igényeken alapuló valós fejlesztések létrehozásaként fogalmazható meg. Azonban ezeknek az igényeknek a feltárása és konkretizálása korán sem egyszerű. A megvalósításuk pedig nagyon összetett, hiszen a helyi gazdaság olyan, mint egy pókháló. Ha az egyik szála megrezdül, az érzékelhető lesz a háló egész területén. Tehát a gazdasági folyamatok változása a társadalmi folyamatok alakulására is hatással van, továbbá érinti még a környezeti erőforrásokat egyaránt.

Így tehát, ha a HGF-et mint eszközt alkalmazzuk egy fejlesztési stratégia megalkotásánál, fontos hogy mindig megvizsgáljuk, mit miért teszünk, és az milyen hatásokat idézhet elő a közvetlen és tágabb környezetben; esetleg mely tényezők azok, melyek sérülnek, vagy teljes egészében ellehetetlenülnek. Ezek az összefüggések is rávilágítanak arra, hogy a helyi gazdaságfejlesztés mennyire komplex folyamat.

Ahhoz, hogy a helyi gazdaságfejlesztést mint eszközt használni tudjuk a fejlesztések során, a jelentésén és tartalmán túl ismernünk kell az eszközrendszerét, azok összefüggéseit és hatásait is. A helyi gazdaságfejlesztés során számos olyan a gyakorlatban használt megnevezéssel találkozunk, melyek bár nagyon hasonlítanak egymásra, mégsem használhatjuk azokat egymás szinonimáiként. Éppen ezért ismerkedjünk meg az elkövetkezendőkben a helyi gazdaságfejlesztéssel és a hozzá kapcsolódó fogalmakkal.

A helyi gazdaságfejlesztés magában foglalja a fejlesztést mint fogalmat és meghatározást. Maga a fejlesztés szigorú értelemben véve minőségi javulást eredményező beavatkozásként írható le. Ennek fő célja az emberek meglévő életszínvonalának emelése. A kifejezés másik része pedig a gazdaságfejlesztés folyamatán alapul, ami nem más, mint tudatos beavatkozás a gazdasági folyamatokba annak érdekében, hogy azok irányát és mértékét megváltoztassuk. Ehhez a témakörhöz kapcsolódva sűrűn előfordulnak még a terület- és településfejlesztés, vagy helyi- és regionális fejlesztés, valamint vidék- illetve közösségfejlesztés fogalmak is. Ezeket megvizsgálva a fejlesztés – mint közös kapocs – mindenhol megjelenik, azonban bizonyos átfedésektől eltekintve mást és mást jelentenek (Mezei, 2006).

A területfejlesztés fogalmát többen többféleképpen értelmezik. G. Fekete Éva (2001) úgy fogalmaz, hogy a területfejlesztés nem más, mint a területi folyamatokba történő tudatos beavatkozás. Faragó pedig úgy írja le, mint a kormányzat és önkormányzat irányából történő olyan tudatos beavatkozás, mely során a beavatkozók hatást

kívánnak gyakorolni a térbeli tevékenységek megoszlására (EC, 1997. idézi: Faragó, 2001, 3. idézi: Mezei, 2006, 86. o.). Ennek eredményeként elindulhat az adott terület fejlődése, mely a lokális társadalom számára a rendelkezésre álló lehetőségek tárházának bővülésével írható le (Faragó, 2004). A 1996. évi XXI. törvény szerint – mely a területrendezésről és területfejlesztésről szól – „a területfejlesztés fogalmán az ország egészét, valamint annak térségeit érintő területi folyamatok figyelését, értékelését; tervszerű beavatkozási irányok meghatározását; valamint fejlesztési célok megfogalmazását és fejlesztési programok megvalósítását” kell érteni.

Mezei (2006) összefoglalása szerint a településfejlesztés meghatározása kapcsán elmondható, hogy több helyen a területfejlesztés részét képező fogalomként említik (Faragó 1994; Péteri 2001; Finta 2004.). Azonban Faragó (1994) meglátása szerint a helyi kezdeményezésen alapuló és finanszírozással bíró kezdeményezéseket foglalja össze, valamint a helyi fejlesztési politikát (Mezei, 2006).

A vidékfejlesztés, G. Fekete Éva (2005) megfogalmazása alapján tudatos beavatkozás a vidéki térségekben lejártszó folyamatokba. Buday-Sántha Attila azonban az alábbiként fogalmazza meg a vidékfejlesztést: „a vidékfejlesztést a területfejlesztés sajátos területének, egyik, az agrártérségekre jellemző irányának tekinthetjük”. (Buday-Sántha 2001,20, idézi: Mezei 2006, 86. o.) Moseley (2003) pedig olyan fejlesztési rendszerként tekint rá, mely gazdasági, társadalmi és környezeti elemek figyelembevételével valósul meg. Tehát célzottan azokat a vidéki területeket érinti, melyek nem rendelkeznek nagyobb népességű városi központtal, illetve a gazdasági jelenlétüket elsősorban az agrárium területén fejtik ki (Bajmócy, 2011).

G. Fekete továbbmegy, hiszen az integrált vidékfejlesztés fogalma szerinte egy olyan komplex fejlesztési gyakorlatot takar, mely során a globális, regionális és helyi értékek egyaránt bevonódnak a folyamatba. Így nem csupán egyoldalú agrárfejlesztésről beszélhetünk, hanem a fejlesztés több szintéren jön létre – gazdasági, társadalmi és környezeti tényezők figyelembevételével.

G. Fekete (2005) a helyi fejlesztések mozgatórugójaként és fő megkülönböztető jeleként az alulról jövő kezdeményezést jelöli meg. Ezekben a fejlesztésekben a helyi közösség aktívan részt vesz; nem csupán a fejlesztések kezdeményezésében, hanem a végrehajtással párhuzamosan futó ellenőrzésben is. Jellemző és meghatározó tulajdonsága továbbá, hogy a helyi közösség döntési készséggel is rendelkezik, mely szabadabb mozgásteret biztosít.

A helyi fejlesztéseket kategorizálhatjuk az azt kezdeményező, az erőforrások és a benne résztvevő szereplők szerint. Ezen kategorizálás alapján került lehatárolásra az oly sokat emlegetett közösségfejlesztés, mely felfogható a helyi gazdaságfejlesztés egyik elemeként, vagy akár azon túlmenően is (Mezei, 2006). A közösségfejlesztés G. Fekete (2000) szerint nem más, mint amikor a nem a piacon működő szereplők adnak a globalizáció által generált kérdésekre a helyi közösség igényeit is kielégítő választ. Azonban létezik az a fajta megközelítés is (Varga T.- Vercseg I.1998), miszerint a közösségfejlesztés „... elsősorban települések, térségek, szomszédságok közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztését jelenti, amelyben kulcsszerepük van a polgároknak, közösségeiknek és azok hálózatainak, valamint a helyi szükségletek mértékében a közösségfejlesztőknek is, akiknek bátorító, ösztönző, informáló, kapcsolatszervező munkája életre segítheti, vagy kiegészítheti, megerősítheti a meglévő közösségi erőforrásokat”. (idézi: Farkas 2006, 135.o.; idézi Mezei 2006, 87. o.)

Fontos még kitérnünk a helyi szint meghatározására. Ezalatt általában a települések szintjét, az életterületet értjük. A statisztika azonban kétféle helyi szintet határoz meg, egyik a kistérségek, másik pedig a települések szintje. Mivel azonban a fejlesztések nem a közigazgatási határok alapján kezdődnek és érnek véget, hanem csomóponti megközelítések alapján szerveződnek, így a lokális térség fogalmkörével is meg kell ismerkednünk. Lengyel (2010) szerint a lokális tér „egy város és annak munkaerő vonzáskörzete. A lokális térségen belül a lakosok úgy tud-

nak munkahelyet váltani, hogy közben nem kell lakhelyet változtatniuk, illetve úgy tudnak lakhelyet váltani, hogy közben nem kell munkahelyet változtatniuk”. (Bajmócy, 2011, 21. o.) A megvalósuló beavatkozások tehát nemcsak a központi szerepet betöltő területre, hanem az egész térségre hatást kell, hogy gyakoroljanak.

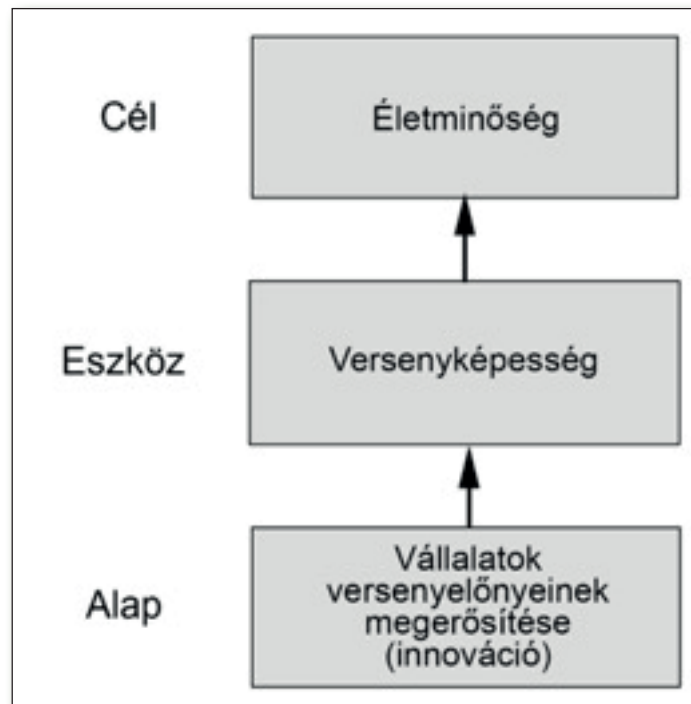
A körbejárt fogalmi meghatározások alapján körvonalazódik, hogy a helyi gazdaságfejlesztés mindegyikkel kapcsolatban áll és sok átfedést mutat.

Megfogalmazhatjuk tehát, hogy:

- A HGF beavatkozási területnek a lokális térséget veszi alapul, és egységként kezeli azt, bár a gyakorlatban mindig van egy vezető település, mely domináns szerepet tölt be az érintett települések csoportjában.
- A hazai gyakorlat alapján ez a lokális szint a kistérségi szint felé tolódik.
- Megfogalmazható még, hogy a HGF tudatos és közösségi beavatkozást jelent. Tudatos abból a szempontból, hogy a beavatkozást lefolytató csoport legalább egy részének láthatóak és értelmezhetőek a célok – melyek a dokumentumokban rögzített célokhoz igazodnak; és közösségi, mivel nem egyéni célok megvalósítása a cél.
- A területfejlesztés három pillére közül a HGF a gazdaságira fekteti a hangsúlyt, annak is az alulról jövő kezdeményezéseire (bottom-up).
- A HGF nem kimondottan egy adott településre koncentrál (ellentétben a településfejlesztéssel).
- A vidékfejlesztéstől abban különbözik, hogy a HGF azokat a fejlesztési lehetőségeket és folyamatokat igyekszik megragadni, melyek a gazdasági szereplők térbeli koncentrációjához köthetőek.
- A helyi fejlesztés jelentésénél pedig kicsivel szűkebb tartalommal bír, mivel a helyi gazdasági, környezeti és társadalmi folyamatokat nem kezeli ennyire egységes folyamatként, mint a helyi fejlesztés.
- A HGF nem célozza meg a településhasználási következményeket – azok „mellékhatásként” jelennek meg.
- A gazdasági folyamatokra fókuszál – mely előnye a mélyebb megértés és a speciális eszközrendszer alkalmazhatósága. Azonban hátrányaként említhető, hogy a részletek elterelik a fókuszot az egységes, nagy cél eléréséről, valamint a másik két (társadalmi és környezeti) pillér fókuszvesztése következtében újabb problémákat generálhat a fejlesztés maga is (Bajmócy, 2011).

A Világbank Városfejlesztési Főosztályának megfogalmazása szerint „a helyi gazdaságfejlesztés célja, hogy kiépítse egy térség gazdasági kapacitását annak érdekében, hogy biztosítsa a térség gazdasági jövőjét, és a népesség megfelelő életszínvonalát. Ez egy olyan folyamat, melyben az állami és az önkormányzati, a vállalkozói és a magánszektor partnerei közösen dolgoznak azért, hogy kedvezőbb feltételeket teremtsenek a gazdasági növekedés és a munkaerőpiac számára”. (Swinburn et al. 2004, 11) Ez a megfogalmazás az, mely az eddig ismertett főbb jellemzőket magában foglalja, és a gyakorlatban is használható – melyet a széles elterjedése is alátámaszt. Bajmócy (2011) úgy egészíti ki a definíciót, hogy „[p]recízebb volna tehát a HGF célját másképpen megfogalmazni: a térség gazdasági teljesítményének oly módon történő javítása, amely hozzájárul a helyi lakosok életminőségének javulásához”. (Bajmócy, 2011, 26. o.)

Ezt a fogalmi meghatározást úgy is nevezhetjük, mint a helyi gazdaságfejlesztés versenyképességen alapuló megfogalmazását. Ezek alapján a HGF logikája a vállalatok versenyelőnyeinek megerősítésén alapul, és a versenyképesség kihasználásával és fokozásával az életminőség emelése a célja (4. ábra).

4. ábra: A helyi gazdaságfejlesztés logikai szerkezete

Forrás: Lengyel (2002, 27. o.) alapján Bajmócy (2011, 27.o.).

A HGF célja és mozgatórugója tehát a közösség életszínvonalának emelése a gazdaságra gyakorolt fejlesztésekkel. Ennek elérése érdekében a közösségnek képesnek kell lennie szembenézni a változó idők és körülmények hozadékaival, és olyan reakciókat adni azokra, melyek újabb gazdasági lehetőségeket hoznak számukra. Felmerül a kérdés, hogyan lehet erős gazdaságot kiépíteni? Ennek a kérdésnek a megválaszolásához fel kell térképezni a települések és térségek hely erőforrásait, speciális hely adottságait. Ezek olyan komparatív előnyökké kovácsolhatók, melyek a helyi gazdaságfejlesztés motorjaként működhetnek. Ezek alapján befektetéseket tudnak majd magukhoz vonzani, vagy éppen megteremteni, és annak a fenntartása is megalapozottabb lesz. Ehhez azonban végig kell menni azokon a folyamatokon, melyek segítségével az adott térség feltérképezheti az ott lejátszódó gazdasági folyamatok felépítését, jellemzőit és szerkezetét. Majd ezek alapján megfogalmazhatják, hogy milyen erősségek és gyengeségek jellemzik a gazdaságukat, és körvonalazódnak a lehetőségek és veszélyek is. A kapott információk és „térkép” hozzásegíti a térséget ahhoz, hogy a helyi gazdasága előtt álló irányvonalakat meg tudja fogalmazni, melyek mellé eszköz- és célrendszert tud illeszteni.

A helyi gazdaságfejlesztés folyamatában mind az állami és oktatási-kutatási, mind pedig a magánszférának és vállalkozói szektornak képviseltni kell magát, hiszen így érhető el a helyi közösség létének megteremtése hosszú távon és fenntarthatóan (5. ábra).

5. ábra: A helyi gazdaságfejlesztés civil központú modellje

Forrás: Ankril et al. (2010) alapján Balassa B. (2017)

„ A helyi gazdaságfejlesztés - természeténél fogva – a vállalkozói szféra, a közösség és az önkormányzatok együttműködésén alapul.” (Swinburn et al. 2004, 12. o.)

Összefoglalásként tehát elmondható, hogy a helyi gazdaságfejlesztés a gazdaság fejlesztésével áll kapcsolatban; a versenyképességet közvetlenül javító programozást fogja át. Nem foglalkozik közvetlenül a területfejlesztés olyan hagyományos kérdéseivel, mint az infrastruktúra (közutak, energia hálózatok stb.), az intézmények fejlesztése (közoktatás, egészségügy stb.), avagy a környezeti problémák. Közvetve azonban kapcsolatban áll szinte mindennel, ami a térségben történik, de fókuszában a munkahelyteremtés és a vállalkozásfejlesztés áll, amelyek együttes hatásaként szerkezetváltás és gazdasági növekedés indulhat el. Azonban a helyi gazdaságfejlesztésnek számos olyan gyakorlati megvalósulása is van, amikor nem elsősorban a gazdasági eredmény elérése a cél, hanem a lakosság helyben tartása, társadalmi és szolidáris feladatok. Erre lehet példa a szociális gazdaság/szolidáris gazdaság tevékenységeinek megjelenése és terjedése.

1.4.1. A HGF és vállalkozásfejlesztés kapcsolata

Az előzőekben részleteiben is megismerhettük a helyi gazdaságfejlesztés hazai és nemzetközi megfogalmazásait, valamint azokat a fontosabb fogalmakat, melyek áthatják ezt a témát. Ebben a részben a vállalkozásokat tekintjük át, megvizsgáljuk fajtáit, helyzetüket hazai és nemzetközi szinten, valamint kitérünk arra a szerepre, melyet a helyi gazdaságban betöltenek.

A vállalkozásokra tekinthetünk úgy, mint a gazdaság alapköveire; a környezetükkel szerves egységet alkotnak. A piacon felmerült valós igények kialakítására törekednek, melyek során innovációt és befektetéseket generálnak, mely hatással van a helyi foglalkoztatásra és a makrogazdaságra egyaránt. Az aktív környezet az, mely valós hatást gyakorol a vállalkozásokra; azonban a vállalkozások nem minden környezeti hatásra képesek reagálni, például

mert azok nem érik el a reagálási küszöbszintet. Megállapítható, hogy a vállalkozások és környezetük között mind vertikális, mind pedig horizontális kapcsolatok figyelhetők meg.

Ha a vállalkozások környezetéről beszélünk, akkor meg kell említenünk a nemzetközi környezetet, a nemzetgazdaság által előidézett környezetet, valamint a regionális és helyi környezetet egyaránt.

A vállalkozás mibenlétét számos megfogalmazás taglalja, mindegyik egy kicsit másként értelmezi azt, azonban abban megegyeznek, hogy a vállalkozás alapja az emberi tevékenység. A teljesség igénye nélkül, tekintsük át a főbb irányvonalakat.

Peter Drucker (1993) szerint a vállalkozás igyekszik maximálisan kihasználni a lehetőségeit, miközben szisztematikus tevékenységet végez. Schumpeter (1980) szerint azonban újszerűen kombinálja a piac elemeit, a termelési tényezőket, azaz valami újat csinál. Hisrich (2012) kiegészíti azzal, hogy vállalkozás olyan emberi tevékenység, mely során új és értékes dolog jön létre. Ebben a folyamatban a vállalkozó biztosítja a szükséges időt és erőfeszítést, vállalja a várható pénzügyi, pszichikai és társadalmi kockázatot azért, hogy a folyamat végén elnyerje az anyagi és személyes megelégedettséget nyújtó elismerést. Weber (1982) szerint azonban a profitszerzés a vállalkozás mozgatórugója.

Fontos a vállalkozás és vállalat elkülönítése. Míg a vállalkozás az a konkrét emberi tevékenység, mely a fogyasztók igényének kielégítése - és ezáltal nyereség - elérése céljából jön létre, addig a vállalat egy jogi személyiséggel rendelkező üzleti vállalkozás szervezeti kerete. A vállalkozás a lényegéből fakadva tehát kreativitást és innovativitást feltételez, valamint bizonyos mértékű kockázatvállalási hajlandóságot is, mely nem rutinszerű döntésekkel jár. A vállalkozások azok a gazdasági egységek, melyek folyamatosan fejlődő, változó gazdasági tevékenységet teremtenek. A vállalatok ezzel szemben a termelési tényezők kombinációját alkalmazzák, a gazdaságosság és a rendszeresség elvét szem előtt tartva. A vállalat a saját szükségletein felüli javak megszerzését piacorientáltságával igyekszik biztosítani.

Megfogalmazhatók azonban olyan megállapítások, melyek jól körülírják mind az üzleti szervezetek, mind a vállalatok és vállalkozások tevékenységének jellemzőit. Ilyen például a(z):

- önállóság – mely a gazdaság más résztvevőitől való gazdasági elkülönülést jelenti;
- profitérdekeltség – mely arra szolgál, hogy a fenntartható működését hosszú ideig megőrizze, a kiadásait hosszú távon meghaladják a bevételei;
- kockázatvállalás – annak érdekében, hogy profitra tegyen szert (mely előre nem garantált), továbbá képes az erőforrásai mobilizálására, az esetleges kudarc ellenére is;
- eredményesség – melyet a valós piaci igények és azok kielégítésére tett cselekvések, döntések determinálnak.

Ahhoz, hogy a vállalkozások óriási halmazában valamilyen struktúrát ki tudjunk alakítani, rendszerint az alábbi tényezők szerint kategorizáljuk őket:

- tulajdonforma és jövedelemszerzési arány szerint;
- tulajdonosi szerkezet szerint;
- méret szerint;
- földrajzi kiterjedés szerint;
- gazdasági életben betöltött szerepkör szerint.

Látható tehát, hogy a vállalkozások csoportosítását több különböző ismérv alapján is elvégezhetjük. Annak megfelelően, hogy mikor milyen aspektusból szeretnénk vizsgálni azokat. A helyi gazdaságfejlesztésben elsősorban a kis- és középvállalkozások fejlesztése jelenik meg, hiszen a méretükből adódóan a legkisebb tőkét igényli a létesítésük, és a leginkább ezek tudnak alkalmazkodni a változó piaci igényekhez. Ezért a következőkben a kis- és középvállalkozások (KKV-k) fogalomkörét járjuk körbe.

A kis- és középvállalkozások meghatározása

A 2004. évi XXXIV. törvény a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról kimondja, hogy „KKV-nak minősül az a vállalkozás, amelynek:

- összes foglalkoztatotti létszáma 250 főnél kevesebb,
- és éves nettó árbevétele legfeljebb 50 millió eurónak megfelelő forintösszeg, vagy mérlegfőösszege legfeljebb 43 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

A KKV kategórián belül kisvállalkozásnak minősül az a vállalkozás, amelynek:

- összes foglalkoztatotti létszáma 50 főnél kevesebb,
- és éves nettó árbevétele vagy mérlegfőösszege legfeljebb 10 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

A KKV kategórián belül mikrovállalkozásnak minősül az a vállalkozás, amelynek:

- összes foglalkoztatotti létszáma 10 főnél kevesebb,
- és éves nettó árbevétele vagy mérlegfőösszege legfeljebb 2 millió eurónak megfelelő forintösszeg.

Nem minősül KKV-nak az a vállalkozás, amelyben:

- az állam vagy az önkormányzat közvetlen vagy közvetett tulajdoni részesedése - tőke vagy szavazati joga alapján - külön-külön vagy együttesen eléri vagy meghaladja a 25%-ot”. (2004. évi XXXIV. törvény, 2018)

Jelenleg a statisztikai lehatárolás a nemzetközi gyakorlatban kizárólag létszám-kategória szerint történik, az Eurostat (az Európai Unió statisztikai hivatala) az adatok nemzetközi összehasonlíthatósága érdekében a 10 fő alatti szervezeteket mikrovállalkozásnak, a 10–49 főt foglalkoztatókat kisvállalkozásnak, az 50–249 fővel működő szervezeteket középvállalkozásnak tekinti (KSH, 2016a).

1.4.2. A KKV-k helyzete hazánkban

A KSH (2016b) a hazai kis- és középvállalkozások helyzetét összegző kiadványában olvashatjuk, hogy „a Magyarországon működő KKV-k aránya a 2016. évi előzetes adatok alapján 2013 óta alig változott: 99,1% volt. A KKV-körön belül a mikro-, kis- és középvállalkozások megoszlása mind a négy évben hasonló képet mutatott: a mikrovállalkozások aránya 94,4, a kisvállalkozásoké 4,8, a középvállalkozásoké 0,8%. 2016-ban – előzetes adatok alapján – 687 698 (nem pénzügyi főtevékenységű) kis- és középvállalkozás működött, ez az egy évvel korábbi értéket 2,8, a 2014. évit pedig 8,8%-kal haladta meg, amiben a gazdasági növekedés is szerepet játszott. A legjelentősebben a mikrovállalkozások köre bővült mind az előző, mind a 2014. évihez képest. A KKV-körbe nem tartozó vállalkozások száma

nagyobb arányban (4,3%-kal) nőtt, mint a KKV-ké. Ennek indoka egyrészt a már korábban is működő vállalkozások tevékenységének bővülése (az árbevétel és a vállalati vagyon növekedése mellett létszámbővülés is) és az ebből következő kategóriaváltás, másrészt a külfölditőke-befektetések eredményeként új nagyvállalatok megjelenése. [...] A KKV-körbe tartozó, valamint a KKV-körön kívül eső vállalkozások ágazati szerkezete számottevően különbözik. Míg utóbbiak viszonylag jelentős része, 2016-ban egynegyede ipari tevékenységet végzett, addig a kis- és középvállalkozásoknál ez az arány mindössze 7,4% volt. A KKV-k döntő hányada (közel 80%-a) valamely szolgáltató, ezen belül is 19%-a a kereskedelem, gépjárműjavítás, 18%-a a szakmai, tudományos, műszaki tevékenység nemzetgazdasági ágba tartozott. A KKV-körbe nem tartozóknál a szolgáltató ágakban tevékenykedők részaránya 12,5 százalékponttal kevesebb volt, mint a kkv-éknál. A KKV-körön belül a vállalkozások méretkategóriájának emelkedésével a mezőgazdaság, az ipar és az építőipar együttes súlya arányosan nő. Míg a mikrovállalkozásoknak csak közel 20, addig a kisvállalkozásoknak már 34,5, a középvállalkozásoknak pedig már több mint 40%-a tartozott ide” (KSH, 2016b).

1.4.3. A vállalkozásfejlesztés rendszere, igények és irányok

A vállalkozásfejlesztés az a folyamat, melynek célja a piacon végbemenő spontán folyamatok bizonyos mértékű korrekciója. A vállalkozásfejlesztéssel foglalkozó szakirodalmak az alábbi két csoportra bontják a vállalkozásfejlesztésre irányuló szolgáltatásokat: pénzügyi és üzletfejlesztési szolgáltatások. A pénzügyi (Financial Services, FS) szolgáltatások során a kockázatvállalás az investált pénz megtérülésében realizálódik, míg az üzletfejlesztési szolgáltatás (Business Development Services, BDS) esetén a befektetett munka megtérülése a rizikófaktor. (Kállay – Imreh, 2004).

A beavatkozási szintek elkülönítéséről Imreh (2005) így ír:

A beavatkozási szintek leggyakoribb csoportosítása az alábbi 3 csoporton alapszik:

- „Makroszintű beavatkozásoknál az általános üzleti környezet javítását célozzák a beavatkozások, és ezzel indirekt módon próbálják kedvezőbb helyzetbe hozni a vállalkozói társadalom egészét.
- Mezoszintű beavatkozásoknál a szolgáltatást nyújtó szervezeteket célozzák a fejlesztések, és ezzel a módszerrel próbálnak a későbbiekben magasabb színvonalú támogatási programokat biztosítani a kis- és középvállalkozásoknak.
- Mikroszintű beavatkozásoknál a vállalkozásfejlesztési szervezetek közvetlenül a vállalkozásoknak nyújtanak valamilyen szolgáltatást.”(Imreh, 2005)

Meglátása szerint a megfelelően definiált csoportokkal rendelkező vállalkozásfejlesztési beavatkozások közvetett módon hozzájárulnak az adott gazdaság fejlődéséhez is. Azonban ehhez szükséges az egyes esetekben alkalmazandó lépések konkrét meghatározása.

Az üzletfejlesztési szolgáltatások jellemzői

A hazai és nemzetközi gyakorlatban több, egymást kiegészítő tipizálás létezik az üzletfejlesztési tényezők tipizálására. Az alábbiakban a teljesség igénye nélkül ismertetem az általam fontosnak vélt irányokat.

A Donorok Bizottsága a kis- és középvállalkozások részére nyújtott szolgáltatások esetén az alábbi csoportokat határozta le (CDASED, 2001):

- oktatás és képzés,
- tanácsadás,
- kereskedelemfejlesztés,
- információszolgáltatás és
- üzleti kapcsolatok fejlesztése.

Ettől eltérő csoportosítást használ az Európai Unió (EC, 2001):

- „Alapinformációk szolgáltatása: az induláshoz szükséges alapinformációk, First-Stop-Shops, hivatalos dokumentáció, kezdeti helyzetfelmérés stb.
- Professzionális információszolgáltatás: piaci információk, vállalati és pénzügyi információk, technikai információk (szabványok, előírások, copyright stb.).
- Tanácsadás és közvetlen támogatás: üzleti tervezés, funkcionális tanácsadás.
- Kis- és középvállalkozás-specifikus tréningek: kisvállalatok menedzselése, induló vállalkozások, növekedés és fejlődés menedzselése, tréningek speciális célcsoportoknak (női vállalkozók, etnikumok).
- Finanszírozás: tőkefinanszírozás, kölcsönök, garanciák és egyéb pénzügyi eszközök.
- Megfelelő helyiségek és környezet biztosítása: inkubáció, üzleti egységek, technológiai parkok stb.
- Kis- és középvállalkozás-specifikus akciók: konferenciák és szemináriumok, üzleti kiállítások, bemutatók, kereskedelmi ügynökségek, klaszterek és hálózatok kialakulásának elősegítése stb.” (Imreh, 2005)

Ez az „üzlet-támogatási szolgáltatás” (Business Support Services) a köztudatban.

Mindezek mellett az OECD és az UNIDO által alkalmazott csoportosítás a legfontosabb tevékenységcsoportokat 3 fő kategóriára osztja, így külön csoportba téve az üzleti inkubációt:

- Pénzügyi programok a kis- és középvállalkozások részére: a lehető legszélesebb értelemben használva a fogalmat; a fenntartható mikrohitelvezéstől a garanciákon keresztül a bankok kisvállalati hiteleinek elősegítéséig.
- Tanácsadási szolgáltatások: információszolgáltatás, általános üzleti tanácsadás és szaktanácsadás; vállalkozói és menedzsment-tréningek; speciális (egyedi) tanácsadási szolgáltatások.
- Üzleti inkubáció: valamilyen területen kedvezőbb körülmények biztosítása a vállalkozások számára. (OECD – UNIDO, 1999; Imreh, 2005)

1.4.4. A felsőoktatás szerepe a vállalkozásfejlesztésben

A hazai és nemzetközi piacon egyaránt megmutatkozik az az erős igény (hallgatói és piaccgazdaság oldaláról egyaránt), hogy a hallgatók vállalkozói készségeinek fejlesztését, a vállalkozással kapcsolatos háttérismereteit a felsőoktatásban eltöltött időszakban is elsajátíthassák. Az eddigi üzletitervezés-fókuszú képzési struktúrát megszínesíti a nemzetközi szinten már prosperáló vállalkozói készségek fejlesztését szem előtt tartó vállalkozói képzés, mely a vállalkozóvá váláshoz szükséges készségek elsajátítására helyezi a hangsúlyt. A témában folyó hazai és nemzetközi kutatások eredményei azt igazolják, hogy az oktatás gyakorlatorientáltságának növelése, és a hallgatók vállalkozási

készségeinek komplex fejlesztése, valamint a vállalkozásalapítás mint karrierlehetőség között pozitív irányú összefüggés figyelhető meg. (Hisrich, 2003; Solomon, 2007, in: Árváné et al., 2017)

A nemzetközi folyamatokban az rajzolódik ki, hogy a vállalkozások létesítésével, működtetésével kapcsolatos képzések száma egyre inkább megnövekedett, mely magával hozta azt, hogy olyan módszertant fejlesszenek ki, mely a hallgatók igényeit szem előtt tartva képes fejleszteni azokat a vállalkozói készségeket, melyek a sikeres vállalkozás alapjaként szolgálnak. Ebből az következi, hogy az oktatók kerülnek abba a kulcspozícióba, mely lehetővé teszi a vállalkozás gondolatának áttemelését az oktatás segítségével a társadalom szintjére.

A külföldi vizsgálatok abba az irányba mutatnak, hogy a hallgatók számos vállalkozói kompetencia elsajátítására képesek felsőoktatási keretek között; azok pontos lehatárolásában azonban nincs egységes megegyezés. A 2. táblázatban található azok a főbb vállalkozói kompetenciák (a teljesség igénye nélkül), melyek az utóbbi években kerültek lehatárolásra.

2. táblázat Vállalkozói kompetenciák

Lukovszki (2011)	Boyles (2012)	KKK (18/2016. EMMI rendelet)
kockázatvállalási hajlandóság	kezdeményezőképeség	
döntéshozatali képesség		döntéshozatali képesség
lehetőségek felismerése		
	elemző problémamegoldás	problémamegoldó képesség
innovációs képesség	kreativitás és innovativitás	kreativitás és innovativitás
csapatépítési képesség	együttműködési készség	együttműködési készség
kommunikációs képesség	kommunikációs képesség	kommunikációs képesség
		tárgyalási készség
	önigazgatás	elköteleződés folyamatos fejlődés iránt
	rugalmasság és adaptációs készség	
	kritikai gondolkodás	
		szociális és társadalmi készségek
		globális szemlélet, rendszerben gondolkodás
		projektszemlélet
		stratégiai szemlélet

Forrás: Lukovszki (2011), Boyles (2012) és a 18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet alapján Árváné V.G et al (2017).

A tapasztalatok abba az irányba mutatnak, hogy elengedhetetlen a vállalkozói környezettel szorosan együttműködő oktatási struktúra; hogy az oktatási keretek között megtanult elméleti háttértudást a hallgatók megtapasztalassák a gyakorlatban is. Így mindkét tudásforma jobban elmélyül, és nagyobb hatékonysággal kerül alkalmazásra.

Árváné és munkatársai (2017) által lefolytatott hazai felmérés eredményei alapján - mely a kutatásban részt vevő egyetemek szakvezetői által legfontosabbnak ítélt kompetenciákat is vizsgálta – az alábbi kompetenciák azok, melyek fontos helyet foglalnak el a vállalkozásfejlesztéssel kapcsolatos hazai mesterszakokon:

- stratégiai látásmód és a döntésképeség;
- projektszemlélet, a kommunikációs készségek;
- a globális látásmód;
- a kreativitás és innovativitás;
- a problémafelismerés;
- az együttműködés és a delegálási készségek;
- tárgyalási készségek;
- szociális és társadalmi készségek.

A megkérdezett szakvezetők kihangsúlyozták még a vállalkozói siker egyik kulcsát – mely fontos lenne a hallgatók iskolai tanulmányaik elvégzését követően is -, mely a folyamatos fejlődés iránti elköteleződés, és a folyamatos személyi fejlődés iránti igény. Ezek azok a belső indítatók, melyek a sikeres vállalkozások egyik alappilléreként is értelmezhetőek.

A felsőoktatási intézmények ezért egyre inkább törekednek a vállalkozásokkal történő együttműködésre, nemcsak közös kutatások, hanem például úgynevezett duális képzések formájában is; hogy az elméleti dominanciájú oktatás mellett, azzal párhuzamosan a hallgatók egyre több gyakorlati, piacképes ismeretet, készségeket is szerezzenek, ezzel növelve esélyeiket a munkaerőpiacon. Ezen kívül számos intézmény elősegíti és szorgalmazza a hallgatók által létesített startup vagy spin-off cégek alapítását, kihasználva az innovatív képességeiket és vállalkozói hajlandóságukat. Sok esetben az intézmények irodával, szolgáltatásokkal is segítik ezen cégek működését a kezdeti időszakban.

A Piac és Profit jól összefoglalta a startup cégek jellemzőit (https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/nem-min-den-indulo-vallalkozas-startup-de-akkor-mi-az/, 2015):

A startup pontos jelentésének meghatározása nem könnyű feladat, mivel a számtalan definíció egyenként máshová helyezi a startupok és induló vállalkozások, illetve a KKV-k közötti határokat.

A legpontosabban nagy növekedési potenciával bíró, innovatív vállalkozásként lehetne definiálni az angolszász kifejezést. Ahhoz, hogy közelebb kerüljünk a fogalom megértéséhez, első körben érdemes megnézni a startupok és az induló vállalkozások közötti legfőbb különbségeket. Bár a következő szempontok önmagukban is meghatározónak számíthatnak egy vállalkozás természetére nézve, egy induló vállalkozásnak valamennyi kritériumnak meg kell felelnie, hogy startupnak nevezhessük.

Az innovációs képesség

A startup cég egyik legfontosabb ismérve, hogy innovatív; törekszik az újra, az újításra, legyen szó egy termékről, egy szolgáltatásról vagy akár egy módszerről. Az innováció nem csupán egy-egy termékét határozza meg, hanem magát a vállalati tevékenységet és felépítést is jellemzi általában. Egy általános értelemben vett induló vállalkozással szemben a startup olyan értéket kíván teremteni, amely addig nem volt elérhető, vagy kevésbé volt szokványos.

A növekedési képesség

Míg egy induló vállalkozást inkább a lassú, de dinamikus építkezés, a hosszú távú tervek és az óvatos előrelépés jellemez, addig egy startup ugyanazt a növekedést akár töredékidő alatt képes megugrani. Úgy építi fel üzleti modelljét, hogy képes legyen befutni egy meredekebb növekedési görbét is. A tulajdonosok nem a stabil, de kisebb léptékű bővüléssel terveznek, inkább a robbanásszerű növekedési potenciálra építenek (amely hosszú távon exponenciális növekedést eredményezhet), és egyszerre akár több piacot is célba vesznek.

A magas kockázati faktor

A kiugró növekedési célok megvalósításának egyik alapfeltétele, hogy a startup képes legyen vállalni magas kockázatokat is. A siker érdekében olyan döntéseket is meg kell hoznia, amelyek például egy induló vállalkozás esetében nem szükségesek: egyszerre több piacon jelenik meg akár már a késztermék véglegesítése előtt; tulajdonostársakat, kockázati tőkebefektetőket von be, és nem fél üzletének egy szeletét átengedni a társaknak. A magas kockázat egyik oka, hogy a cég növekedés-intenzív iparágban tevékenykedik; jellemzően komoly és tőkeerős versenytársakkal küzd, és folyamatosan igazodnia kell a hagyományos iparágaktól eltérő sebességű változásokhoz.

Nemzetközi célok

Egy startup nem elégszik meg a hazai piaccal (leszámítva sokszor az amerikai cégeket), ugyanis innovációs képességének egyik lába a globális piacok megcélzása. A robbanásszerű sikert egyszerre több piacon, illetve a nagyobb piacokon képes elérni. Míg az induló vállalkozások számára az új piacok felé nyitás fontos döntés, addig ez a startupok teljes szellemiségét meghatározza és átjárja.

Közösségi jelleg

A startup nem tekinthető egy elszigetelt szervezetnek, ugyanis állandó kapcsolatban áll az őt körülvevő világgal, sokkal közvetlenebb módon, mint egy induló vállalkozás esetében. Nem partnerekkel rendelkezik, hanem inkább kiterjedt közösségek tagja.

Összességében tehát nem minden induló vállalkozás minősül startupnak, ugyanakkor a gazdaság nagyon fontos szeletét alkotják. Ha egy kicsivel többet figyelünk ezekre az induló vállalkozásokra, és nemcsak a startup hype-ot próbáljuk meglovagolni, akkor olyan prosperáló induló cégeket látunk, amelyekből egy befektető alacsonyabb kockázat mellett tud profitot realizálni.

A startup cégek tehát fontos szerepet töltenek be az egyes régiók életében, a spin-off cégeknek viszont a felsőoktatási intézményekkel is szoros kapcsolatuk van. Nézzük, milyen jellemzőkkel bírnak a spin-off cégek!

A spin-off egyetemi vagy közfinanszírozású (nonprofit) kutatóhely fejlesztési eredményeinek piaci hasznosítására létrehozott vállalkozás. Az ily módon „kipörgő” spin-off vállalkozásban érdekeltek az egyetem vagy kutatóintézet kutatói és általában egy külső menedzsmenst, amely az új termékre vagy eljárásra alapuló céget működteti (http://nkfih.gov.hu/szakpolitika-strategia/fogalomtar/fogalomtar#_s)

Spin-off lehet bármilyen olyan új cég:

- amelyet közfinanszírozású intézmény, vagy egyetem alkalmazottja alapított;
- amely technológiáját egyetemtől, vagy más közfinanszírozású kutatóintézetektől nyerte licenc-eljárás keretében;
- amelyben egyetem, vagy más nemzeti kutató laboratórium tőkerészesedéssel vesz részt;
- amelyet közfinanszírozású kutatóintézet alapított.

Ugyan egyetemekről „kipörgő” vállalkozásokra már a XIX. század végén is találni példát, és a 1920-as években alapított Wisconsin Alumni Research Foundation már technológia transzfer folyamatot látott el, de a modern egyetemi spin-off megszületése a Stanford University Office of Technology Licensinghez és alapítójához, Niels Reimershez köthető. Reimers az egyetemi tudományos eredmények megszokott módú hasznosításának minimális jövedelmezőségét észlelve a hasznosítási tevékenységet az alapokról változtatta meg. Az új, aktív marketingeszközöket alkalmazó technológiatranszfer - tevékenység egy évtizeden belül bődületes eredményekkel járt. A „Method of synthesizing a musical sound” c. szabadalom (feltaláló John M. Chowning) és a „Process for producing biologically functional molecular chimeras” c. szabadalom (feltalálók Stanley N. Cohen, Herbert W. Boyer) a szabadalmi védettség ideje alatt dollár százmilliókban mérhető jövedelmet biztosított a licenccbe adó egyetemnek (http://innovacio.pte.hu/hu/page/spin-v%C3%A1llalkoz%C3%A1s#_ftn1, é.n.).

Magyarországon a 2004. évi CXXXIV. törvény (a kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról) indította be az egyetemeken az intézményesített kutatáshasznosítást, többek között a hasznosító vállalkozások alapításának engedélyezésével.

Egy spin-off cég alapítása és működtetése három szereplő kooperációját igényli, szükség van hozzá egy hasznosítható kutatási eredménnyel rendelkező kutatóra, a technológia transzfer felügyelő és lefolytató irodára és a vállalkozói tevékenységet vezető menedzmentre. Mindhárom tevékenység egyformán fontos; egymástól eltérő gondolkodásmódot és szaktudást tételez fel, ezért általában ezeket a tevékenységeket három különböző személy vagy intézmény látja el.

A kutatók számára spin-off cég alapítása az egyik legjobb módszer arra, hogy a tudományos eredményüket vállalkozói profittá konvertálják. Ugyanakkor külső vállalkozóknak is érdemes megkeresniük a modern technológiatranszfer használó tudományos központokat, hiszen - akár közös vállalkozás indításával, akár licencia segítségével - a legmodernebb kutatási eredményeket hasznosíthatják.

Most, hogy áttekintettük a vállalkozások ismérveit, és átgondoltuk, milyen kompetenciákat igényel a működtetésük, illetve röviden megismerkedtünk a startup és spin-off cégek jellemzőivel, nézzünk meg néhány példán keresztül, hogy az imént felsoroltak hogyan is jelennek meg a gyakorlatban.

Elsőként nézzük meg egy hazai startup cég történetét – mely a valós piaci igényekre hozta az alábbi megoldást:

BeeRides

A startup azoknak az autótulajdonosoknak nyújt kézenfekvő innovatív megoldást, akik a reptéren leparkolt autójukat bérleti díj ellenében szívesen kiadnák másoknak – ezzel plusz bevételhez jutva. A startup az autótulajdonosok számára ingyenes parkolást biztosít a reptereken, és lehetőséget arra, hogy teljes körű biztosítás mellett bérbe adhassák autójukat az érkező turisták számára. Ez a hazai kezdeményezés a Budapesti Liszt Ferenc repülőtér után már Dortmundban, Düsseldorfban és a Berlin-Schönefeld reptéren is megtalálható, hamarosan pedig München és Frankfurt repterén is elérhető lesz (beerides.com, é.n.).

Az egyre több jógyakorlathoz és megvalósult ötlethez szükségesek olyan innovátorok, befektetők, cégek, melyek felkarolják ezeket a vállalkozásokat. Akár anyagi, akár nem anyagi jellegű támogatásokkal. Sok esetben a hírverés és a köztudatban való megjelenés jobban hasznosul a vállalkozások életében. Erre példaként szolgálnak azok a kezdeményezések, melyek az ilyen vállalkozásokat / ötleteket mutatják be, és adnak teret számukra a bizonyításhoz.

MagikMe

Olyan játszótéri eszközcsalád, melyet a sérült és nem sérült gyermekek közösen használhatnak. Ez nem csupán a játék örömét szolgálja, hanem a korai integrációra is kiváló lehetőséget biztosít. Ez a kezdeményezés több szinten kifejti a hatását, hiszen a többségi társadalom szemléletformálását is hivatott javítani a sérültekkel kapcsolatosan. Mindemellett pedig innovatív módon valósítja meg az akadálymentességet a játszótérek használatában (magikme.net, é.n.).

Joker Tao

Ki ne ismerné a régi és az új struktúrájú adatbázisok közötti átjárhatóság bosszantó oldalait. Éppen erre nyújt megoldást a Joker Tao, mely „adatbázis-kezelés határok nélkül” címszóval írható le a legkönnyebben. Ez a kezdeményezés is egy olyan – a minden élet során felmerülő - problémakörre hoz egyedi megoldást, mely a gazdaság és társadalom legnagyobb hányadát érinti.

Egyedi Bringa

Az Egyedi Bringa elnevezésű vállalkozás azt a piaci rés lefedésére jött létre, mely azokat a kerékpárbarát emberek igényeit fedi le, akik egyedi kerékpárra vágynak. A vállalkozásban építettek és szervizeltek egyedi igények alapján. Jelen esetben az egyéni érdeklődés és elköteleződés egybe vág az említett piaci résszel. Jelen vállalkozás esetében nem csupán tőkebevonás, hanem a közösségi média is nagy szerepet játszott az indulásban (egyedibringa.hu, é.n.).

A következő fejezetben néhány nemzetközi példával szeretném bemutatni, hogy milyen sokféle megvalósulása lehet a helyi kezdeményezéseknek, hányféle területre lehet hatással, amelyek egyáltalán nem biztos, hogy közvetlen gazdaságfejlesztést eredményeznek, sokkal inkább a helyi közösséget erősítik, a társadalom fejlődését hozzák magukkal.

2. NEMZETKÖZI PÉLDÁK A HELYI KEZDEMÉNYEZÉSŰ FEJLESZTÉSEKRE

A biztonság mint fogalom nagymértékben kapcsolódik a kiszámíthatósághoz, az épséghez, az egészséghez, és számos tényezőtől függ közvetve vagy közvetlenül. Az első gondolatunk a biztonságra gondolva a rendőrség, a honvédelmi, igazságszolgáltató és büntetésvégrehajtó szervek lehetnek, azonban ezek csupán részben járulnak hozzá a biztonságos terek kialakulásához és fenntartásához. Minden egyes térelem, térség, legyen az városi vagy vidéki, rendszeres szemlélettel kezelendő. Minden káreseménynek megvan az indoka, kiváltója, amelyet meg kell ismerni, fel kell készülni rá, és amennyiben lehet, meg kell előzni. Ezek a kihívások lehetnek társadalmi jellegűek, de lehetnek gazdasági vagy környezeti kockázatok is, amelyek veszélyeztetik a lakosság biztonságát. Mivel a veszélyek forrása sokrétű lehet, érdemes körbetekinteni a világban, milyen megoldásokat találtak különböző országokban rájuk. Jelen fejezet olyan példákat mutat be röviden, amelyeket alapul véve szegényebb vidéki térségek is profitálhatnak, tanulhatnak.

2.1. „FUTBALL NAGYIK” - SOCCER GRANNIES (DÉL-AFRIKAI KÖZTÁRSASÁG)

2003-ban egy szociális munkás, Rebecca Ntsanwisi kezdte el szervezni a „Futball Nagyik” mozgalmat. Munkája során számos idős hölgygel találkozott, akik közül többen beszámoltak neki arról, hogy betörték hozzájuk, kirabolták, vagy szexuálisan zaklatták őket. A mozgalom egyedi megoldást kínál arra, hogy segítse azon idős nőket, akik egyedül élnek, különböző veszélyeknek vannak kitéve, viszont fizikailag és szellemileg is aktívak: arra ösztönzi őket, hogy alakítsanak futball csapatot, és töltsék egymással az időt.

Ez az alapötlet nem jelent közvetlen megoldást a bűnözés által okozott anyagi jellegű problémákra, az idős hölgyek elmondása szerint azonban a kezdeményezés által megerősödtek mentálisan, magabiztosabbak lettek, valamint az egészségük is javult a rendszeres sportnak köszönhetően. Többüknek súlyos tragédiákból sikerült kilábalniuk a programnak köszönhetően (Soccergrannies.com, 2017).

Az alábbiakban két idézet olvasható a program résztvevőitől (Soccergrannies.com, 2017):

Egy Gayisa nevű hölgy szavai: „A fiam meghalt. Csak sírtam és sírtam fájdalomban. Aztán megtudtam, hogy a barátnőm, Beka, elkezdett futballozni. Én is elkezdtem, és már erősebb vagyok. Tudom, hogy tovább fogok élni!”

Egy másik hölgy, Anna Vuma a következőt mondta a programmal kapcsolatban: „Ha csak otthon ülsz, nem leszel erősebb. De ha futsz és futballozol, akkor rendben leszel. Fialat és erős maradsz.”

A kezdeményezés több szempontból is hasznos. A „Futball Nagyik” egyik legfontosabb aspektusa, hogy közösségekbe tereli az időseket, akiknek a fent említett veszélyeken kívül az egyedülléttel is szembe kell nézniük, amely számos negatív hatást gyakorol az ember szellemi képességeire, hangulatára, viselkedésére; hiszen az ember alapvetően társas lény. Ezekben a közösségekben azonban baráti közegekben lehetnek, beszélgethetnek egymással, recepteket cserélhetnek. Mindenekelőtt azonban sportolnak, ami potenciálisan csökkenti a cukorbetegség és a magas vérnyomás előfordulásának lehetőségét.

A kezdeményezés sikerességét jelzi, hogy az első csapatok megalakulása több új közösséget inspirált, és 2015-re már 40 futballcsapat jött létre Dél-Afrika-szerte, valamint szomszédos országokból (Mozambik és Zimbabwe) is jelezték már, hogy szeretnének hasonló programokban részt venni. A programról dokumentumfilm is készült, amely számos nemzetközi díjat elnyert mostanra. (Soccergrannies.com, 2017)

2.2. SZEMÉTBŐL TÁSKÁK - TRASHY BAGS - (GHÁNAI KÖZTÁRSASÁG)

A Trashy Bags egy szociális szövetkezet Accra városában, Ghánában, amely azzal foglalkozik, hogy műanyag hulladékból készít táskákat és ajándéktárgyakat. A szövetkezetet egy külföldről érkezett magánszemély, Stuart Gold alapította, miután megfigyelte, hogy Ghánában hatalmas problémát jelent a hulladékkezelés. A szövetkezet weboldala szerint az országban naponta 270 tonnányi műanyag hulladék keletkezik, egy év alatt pedig 22.000 tonna. A probléma abból adódik, hogy ebből a hulladékból csupán 2% kerül újrahasznosításra, ami komoly terhet ró a környezetre. A keletkezett hulladék pedig növekvő tendenciát mutat – 2007 és 2017 között 70%-kal nőtt a kibocsátott mennyiség (Trashybags.org, 2017).

A szövetkezet több mint negyven embert alkalmaz jelenleg, mindnyájan helyiek. Az ő feladatuk a hulladék gyűjtése, tisztítása, valamint azok összevárrása, hogy elnyerjék végső formájukat, táskák és egyéb tárgyak formájában. A leggyakrabban használt alapanyag az ivóvíztartó-tasak, de régi plakátok anyagait is felhasználják. Elmondásuk szerint a szervezet, 2007-es alapítása óta hozzávetőlegesen 20 millió műanyag vizes tasakot gyűjtött össze és hasznosított újra. A szövetkezet célja, hogy olyan termékeket állítson elő, amelyekre van valós piaci kereslet - laptop táskák, hátizsákok, dísz tárgyak -, ezáltal biztosítva a gazdaságilag fenntartható termelést (Trashybags.org, 2017).

A program több szempontból is hasznos kezdeményezés. Egyrészt közvetlen megoldást kínál az ország hulladékkal kapcsolatos problémájára, másrészt munkalehetőséget kínál a helyieknek. Az is elmondható továbbá, hogy az alapító, Stuart Gold habitusa, az általa elindított törekvés példaértékű lehet más magánszemélyek vagy szervezetek számára.

2.3. TELJES SZÍVVEL AFRIKÁÉRT - GIVE HEART TO AFRICA (TANZÁNIA)

Az afrikai kontinens keleti partján fekvő Tanzániában a lányok csupán 5%-a végzi el a középiskolát. A tudás hiánya minden esetben a lehetőségek hiányával jár együtt, a korlátozott lehetőségek pedig a gazdasági fejlődést és a társadalmi jólét elérését hátráltatják, ugyanis a képzetlen emberek kevesebb fajta munkalehetőségből válogathatnak; saját vállalkozást indítani is nehéz számukra. Pénzügyekben való járatlanságuk és alacsony végzettségük következtében bankhitelekhez sem férhetnek hozzá. Az alulképzettség továbbá megnehezíti a globális folyamatok megértését számukra, így ha még sikerül is nekik saját vállalkozást indítani, további akadályokba ütközhetnek.

A Give A Heart To Africa (továbbiakban: GHTA) egy nonprofit szervezet, amely éppen ezen probléma megoldását tűzte ki célul. A szervezetet Monika Fox, egy külföldről érkező magánszemély alapította 2009-ben. A hölgy dolgozott Kanadában mind a forprofit, mind a nonprofit szférában. Afrikai utazásai alatt azonban megfigyelte, hogy milyen nagymértékű egyenlőtlenség tapasztalható a nők és férfiak között a lehetőségek terén. A szervezetet tulajdonképpen Monika építette fel általa megbízhatónak ítélt helyiek segítségével (Giveahearttoafrica, 2011).

A szervezet létrehozása után belekezdett küldetésének megvalósításába, ami a következő elemekből áll:

- ingyenes szakképzés, angol nyelvi és üzleti képzés biztosítása;
- pénzügyileg és szakmailag támogatni olyan tanulókat, akik vállalkozást szeretnének indítani.

A képzések fókuszában a lányok állnak, azonban fiúk is részt vehetnek a foglalkozásokon. A GHTA ma a következőképpen működik: a szervezetben minden dolgozó önkéntes; munkájukért pedig nem kapnak fizetést. A bevételt az adományok és az önkéntesek egyéb hozzájárulásai teszik ki, ezeket pedig teljes mértékben a programjaikra fordítják. Az oktatást önkéntes tanárok végzik (Givehearttoafrica, 2011).

A program sikerességét számos sikeres végzős tanuló és újonnan indult vállalkozás jelzi (ezekről példák a szervezet hivatalos weboldalán találhatóak).

2.4. A KÜLSŐ ENERGIAFÜGGŐSÉG CSÖKKENTÉSE (AUSZTRIA)

A vidéki biztonság egyik alapfeltétele, hogy minél kiszámíthatóbb módon érkezen az energia az adott térségbe. Az energiaforrásokat tekintve a fosszilis energiahordozók ma a legelterjedtebb alternatíva globálisan, azonban számos ország hiányt szenved belőlük, így ezek az országok behozatalra szorulnak. Az import energiahordozók árát pedig globális piaci változások, más országok politikai döntései és egyéb olyan tényezők is befolyásolják, amelyekre a helyieknek nincs befolyásuk; ebből következően az árbizonytalanság (valamint az energiahordozó megérkezésének a bizonytalansága) kockázati tényezővé válik számukra. Vannak azonban megoldások, amelyekkel a külső függőség csökkenthető.

Egykor Németújvár (Güssing) volt Ausztria egyik legszegényebb városa. Ezt a helyzetet érzékelve 1990-ben drasztikus változások mellett döntöttek a helyi döntéshozók: elindítottak egy programot, amelynek célja az volt, hogy 100%-kal lecsökkentsék a fosszilis alapú energia használatát helyben. Ennek elérése érdekében számos lépést tettek meg. Az első feladat az energiahatékonyság növelése volt, ami sikeresen teljesült is; új szigetelésekkel és energiatakarékosabb közvilágítással 50%-os megtakarítást értek el az energiaköltségek terén. A következő lépés a fosszilis energiahordozók kiváltása volt. Létesült egy távfűtőmű, amely a helyi fák anyagát hasznosítja (nyesedék, ritkításokból származó faanyag), és amely a helyi házak fűtését látja el. A létesítmény gőz segítségével választja szét a szén- és hidrogénmolekulákat, majd pedig újraegyesíti azokat gázhalmazállapotban, amely tulajdonképpen maga a fűtőanyag lesz. A fűtőmű évente 2 megawatt elektromosságot és 4,5 megawatt hőt termel átlagosan, ami elegendő, sőt, túl is lépi a város szükségleteit. A működéssel kapcsolatban pozitívum, hogy a létesítmény az egy év alatt megtermelt biomasszának csupán egyharmadát használja fel. (Cleantechnica.com, 2013; Belügyminisztérium – VÁTI Nonprofit Kft., 2011).

Németújvár példamutató az integrált szemlélet gyakorlati alkalmazása szempontjából is. Az energiatermelés mellett fontosnak tartotta a város, hogy 2008-ban létrehozzon egy kutatóközpontot is, amely a hőtermeléssel és a biogáz hasznosításával foglalkozik. Még ugyanebben az évben fotovoltaiikus napelemeket is felszereltek a városban - ezek termelése eléri az 850 megawattot évente. (Cleantechnica.com, 2013)

A települést gyakran modellvárosként említik. Ennek oka azonban nem csupán az, hogy nagymértékű energiafüggetlenséget és energiahatékonyságot sikerült elérniük, hanem az is, hogy példát mutattak más településeknek. A technológia folyamatosan fejlődik, legyen szó energiatermelésről vagy más ágazatról; így egy-egy fejlesztés nem csak rövid távon hozhat eredményt, hanem hosszú távon is, ha azzal más térségeket ösztökél az új és jobb módszerek és eljárások használatára.

2.5. WESTMILL WIND FARM (EGYESÜLT KIRÁLYSÁG)

Az energiafüggőség csökkentése megtörténhet top-down vagy bottom-up megközelítéssel is. Az utóbbira nagyszerű példa a Westmill Wind Farm (szélfarm), amely egy öt széléróműből álló, szövetkezet által birtokolt és fenntartott létesítmény Anglia déli részén, Watchfield falunál.

A szövetkezetet 2004-ben hozták létre civilek azzal a céllal, hogy fenntartható módon termelt energiát tudjanak előállítani és felhasználni. 2008-ra már mind az öt szélturbina felépült és működésbe is lépett. A szélenergia mellett mára napelemek is működnek a falu közelében és a falu sportlétesítményei tetején; illetve Watchfield polgármesteri hivatalának szigetelését is sikerült felújítani a szövetkezet segítségével.

A szélfarmon található öt turbina összesen 10,2 GWh elektromosságot termel évente, ami számítások szerint 5000 tonna CO₂-kibocsátástól mentesíti a környezetet. A németújvári példához hasonlóan azonban - a környezetre gyakorolt hatás mellett - egyéb pozitívumok is kötődnek a szélfarmhoz. A példamutatás mellett a kezdeményezés hozzájárul egy erős, környezettudatos közösség kialakulásához (amely közösség 2018-ra 2260 tagúra gyarapodott). Egy ilyen fontos értékeken alapuló csoportosulás tagjai várhatóan az élet más területein is szükségesnek fogják vélni a környezeti értékek óvását, valamint általában véve a globális környezet megőrzését és az emberiség mint közösség védelmét. További pozitívum, hogy a tagok - az eszmei elismerés mellett - egyéb jellegű hasznot is látnak a szövetkezethez való csatlakozásból:

- a tagok szavazati jogot kapnak, amely által formálhatják a szövetkezet sorsát;
- a tagoknak lehetőségük van a nyolctagú vezető testületben is tagságot kapni;
- habár a tagsághoz minimálisan 250 fontot be kell ruházniuk a szélfarm működésébe, ennek 20%-át visszakapadják (amennyiben adófizetőnek minősülnek);
- továbbá, a tagok évente részesedést kapnak a szélfarm működéséből fakadó bevételekből.

A szélfarmot évente több százan, iskolás gyermekek és felnőttek látogatják meg, kiemelt alkalmakkor pedig különleges programokat szerveznek a rajta.

2.6. BIOGÁZ KINYERÉSE ÉS HASZNOSÍTÁSA SZENNYVÍZISZAPBÓL (GÖRÖGORSZÁG)

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy mennyire fontos felmérni, milyen erőforrásokkal is rendelkezünk, majd pedig ennek felismerése után meghatározni, hogy mit is tudunk kezdeni ezen erőforrásokkal. Egyértelműnek tűnhet ez a feladat, azonban nagyon gyakran még manapság sem az. Szerencsére azonban számos nemzet felismerte már, hogy a hulladékot nyersanyagként is lehet (és érdemes is) kezelni, nem pedig csupán megsemmisítendő végtermékként.

A Pszittaleia-sziget ad otthont egy az Athénból, valamint annak agglomerációjából származó háztartási szennyvizet és kezeletlen ipari hulladékvizet feldolgozó létesítménynek. A hatalmas üzem egy körülbelül 5,6 millió lakosú térséget lát el. (Aktor.gr, é.n.)

A szigetre a szintén Athén közelében lévő Akrokeramosról érkezik a szennyvíz, ahol egy 70.000 m²-es területen előkezelik azt. A szigeten 560.000 m²-en működik a szennyvízkezelő. Szennyvízből keletkezett biogázt két kogenerációs erőműben használnak fel, összesen 11,4 MW elektromosságot termelve. Emellett egy 12,9 MW teljesítményű

erőmű is működik a szigeten. A megtermelt elektromosságot és hőt a szigeten működő létesítmény működéséhez használják fel (az iszapszáritó egységnél); amennyiben viszont túltermelés lépne fel, a már feleslegessé vált áramot a görög Nemzeti Elektromos Hálózati Menedzsernek adja el a létesítmény. A kezelés után visszamaradt folyadék két csővezetéken keresztül jut a Szaróni-öbölbe, 63 méter mélyre ([Aktor.gr](#), é.n.).

A szigeten megtermelt elektromosság és hő hiányában a létesítmény komoly mennyiségű külső energiaellátásra szorul. A biogáz hasznosítása azonban nagymértékben hozzájárul a zöldebb működéshez, ráadásul ebben az esetben magát a biomasszát nem kell külön az energiatermelés miatt elszállítani egy adott helyre; maga a feldolgozó épült fel olyan környezetben, hogy ott már adottak voltak a lehetőségek az energiatermelésre. A projekt rámutat: a rövid távú gondolkodás, az erőforrások helytelen, pazarló felhasználásával veszélyeztetjük utódaink biztonságát. Arra is felhívja azonban a figyelmet, hogy ezen erőforrásokat fel kell kutatni, és fel is kell ismerni; ez a két dolog azonban komplikációkba ütközhet. Nagyon fontos tehát a technológiai fejlesztések és az innováció szerepe, amelyek új irányokat szabhatnak és új lehetőségeket teremthetnek meg, ami végső soron kitörési pontok felfedezéséhez vezethet el.

2.7. HALÁSZATI MELLÉKTERMÉKEK FENNTARTHATÓ HASZNÁLATA (AMERIKAI EGYESÜLT ÁLLAMOK)

A Science tudományos folyóirat 2018 februárjában publikált egyik cikke (Kroodsma et al., 2018) alapján ma a világ óceánjainak és tengereinek több mint 55 százalékát lefedik a különböző országokból érkező halászhajók a tevékenységeikkel. Több tudományos írás is felhívta már a figyelmet a nagymértékű halászás fenntarthatatlan mivoltára, amely több tényezőtől fakad. Egyrészt féltő, hogy a túlhalászás eredményeképp jelentősen vissza fog esni a halállomány, ami a diverzifikáció csökkenéséhez és élelmezési problémákhoz is vezethet; egy másik probléma azonban az, hogy a halászás igen nagy volumenű selejttermeléssel is jár, mivel a halfeldolgozók rendszerint a tengerbe öntik vissza a halbelsősegeket, úszók és bőrdarabok, valamint a rákpáncélok egy jelentős részét. Ez utóbbi probléma komoly károkat okoz az ökoszisztémában, hiszen a lebomló szerves anyag betegségeket terjeszthet, illetve a bomlás közben oxigént használ fel, amit a vízből, a többi élőlény elől szív fel. Ezek pedig a halállomány további csökkenéséhez vezetnek.

Egy alaszakai startup vállalat, a Tidal Vision erre a problémára kísérelt meg megoldást találni. A vállalatot egy alaszakai volt halász hozta létre, azzal a céllal, hogy új és innovatív megoldást találjon az eddigiekhez képest (a halrészek trágyaként vagy haleledelként való felhasználása). A vállalat vezetőjeként mérnököket és kutatókat toborzott, hogy létrehozzon egy növényi alapú szárítási módszert a halbőr, elsősorban a lazac bőrének feldolgozására. A módszer fontos jellemzője, hogy a késztermékek szagmentesek. A feldolgozott halbőrből készült fő termék a pénztárca, de a vállalat jelenleg is dolgozik rajta, hogy az ízeltlábúak (például rákok) páncéljából kinyerhető kitinből gyógyszereket és mezőgazdasági termékeket állítsanak elő. Az előállított termékekhez fűződő marketingtevékenységet a Kickster nevű közösségi adománygyűjtő oldal segítségével finanszírozzák. A vállalatnak vannak tervei a jövővel kapcsolatban is: további innovatív módszerek kidolgozását tűzték ki célul, amelyekkel hozzájárulhatnak a globális problémák megoldásához. Ilyen például az a vállalkozás, amely során a halcsontokból nyernek ki olyan enzimeket, melyek segítségével a kivágott erdőségeket segítik újratelepíteni (műtrágyaként használva). ([Tidalvisionusa.com](#), 2018)

A bemutatott vállalat általuk is kimondott üzenete, hogy akár kis vállalatok is elindíthatnak nagy változásokat a fenntarthatóbb, biztonságosabb jövő irányában. Természetesen a vállalat forprofit alapon működik, így példaként szolgál arra is, hogy jól cselekedni nem csupán önkéntes és ingyenes alapon, hanem pénzügyileg fenntartható módon is lehetséges.

2.8. VISSZA A GYÁRAKBA (ARGENTÍNA)

Argentína 1998 és 2002 között egy adósságspirálnak köszönhetően súlyos gazdasági válságot élt át. A válság hatására abban az időszakban több mint 20%-kal csökkent az ország GDP-je; 21,5%-ra nőtt a munkanélküliség; és csak a 2002-es évben 18%-kal csökkentek a reálbérek (Cibils et al., 2002).

Ebben a gondterhes időszakban közel 3000 gyár állt le, mert az őket működtető vállalatok csődbe mentek. Ez pedig újabb súlyos csapás volt a gazdaságra, hiszen a kihasználatlan infrastruktúra; az épületek, gépek és egyéb felszerelés, valamint a szintén kihasználatlan munkaerő minden munka nélkül töltött nappal tovább pazarolta azok értékét.

A munka nélkül maradt munkások egy része azonban úgy döntött, hogy nem hagynak fel a munkával: szövetkezetet hoztak létre, hogy annak keretében dolgozhassanak a gyárakban. A törekvés támogatására 2001-ben létrejött egy nem-kormányzati szervezet (National Movement of Recovered Factories – Nemzeti Mozgalom a Gyárak Visszaszerzéséért). A szervezet által támogatott szövetkezetek stratégiája a következő: a törvényes működés érdekében egy gyár visszaszerzése előtt egy projekttervet kell létrehozni, amely bemutatja annak életképességét. A tervet ezután benyújtják a bíróságnak, ahol az elbírálás alá kerül. Projekttervben a gyár eredeti működésétől eltérő gyártási eljárásokat, technológiákat, sőt, akár új termékek készítését is lehet tervezni, hiszen az elbírálás során kulcsfontosságú, hogy mennyire lesz az újonnan megnyitott gyár versenyképes. Ehhez pedig általában szükség van a korábbi működési struktúra megváltoztatására (Ideassonline.org, 2014).

A tízéves munkájuk alatt egyre több volt dolgozó tudott visszamenni a gyárakba, és egyre több gyár tudott újra megnyitni. Ezt látva 2011-ben az Argentin Kormány elfogadta a Csődeljárási Törvény reformját. A megújult törvény már számos olyan részt tartalmaz, amely segíti a régi üzemek revitalizációját (többek között felújítások, nyersanyagok és új eszközök beszerzésének támogatása által). 2012-re 20 000 gyári dolgozó tudott visszajutni a gyárakba (ezek közül több mint 300 indította újra működését), amelyeket a szövetkezeteiken keresztül ők maguk irányítanak. (Ideassonline.org, 2014)

Az üzemek újrainyitása és újfajta működési elve nehézségekkel járt, de előnyöket is tartogatott. A legkézzelfoghatóbb előny természetesen az, hogy a munkások újra tudtak dolgozni, ráadásul azon a területen, amelyben tapasztaltak voltak, így nem kellett külön átképezniük magukat más munkakörökbe. Mivel szövetkezeti alapokon nyugszik a működés, a gyárakban nem különült el élesen az irányító testület és a többi munkás. Különösen igaz ez a fizetések szempontjából, hiszen minden munkás ugyanakkora arányban részesül a bevételekből. Szintén a szövetkezeti forma előnye, hogy az egyes dolgozóknak sokkal nagyobb beleszólásuk van a gyár működésébe, mint azelőtt; ez segítheti az alulról érkező innovatív ötletek beépülését a gyártási láncba, illetve ahhoz is nagyban hozzájárul, hogy a dolgozók még inkább a sajátjukénak érezzék a gyárat, ami a munkamorált erősíti.

2.9. A SZOCIÁLIS VÁLLALKOZÁSOK TÁMOGATÁSA (NÉMETORSZÁG)

Muhámmád Junusz professzor a mikrohitel nyújtásán alapuló programjáról lett híres. Felismerte, hogy nagyon sok kisebb vállalkozásnak már minimális kölcsön is elegendő volna ahhoz, hogy elinduljon útján, vagy hogy konszolidálja pénzügyi helyzetét. A program részeként megalapította a Grámin bankot, amely éppen ilyen mikrohitelket nyújt, de az ő nevéhez fűződik az a kezdeményezés is, amely során koldusoknak adnak mobiltelefon hitelbe, akik ezután pénzért kölcsönadhatják telefonjukat másoknak (szolgáltatást nyújthatnak nekik és bevételre tesznek szert). Munkásságáért 2006-ban Nobel-békedíjat is kapott, ezután pedig további terveket készített a szegénység elleni küzdelem ellen.

A Yunus Social Business (Junusz Szociális Vállalkozások) 2011-ben jött létre Junusz professzor kezdeményezésére. A szervezet emberbaráti pénzalapot működtet, amely 2018-ra globálisan 3 millió embernek segített már Kelet-Afrikában, Dél-Amerikában és Indiában. A szervezet a következő alapelven működik: adományokat gyűjt, ezeket pedig befektetések és hitelek formájában olyan vállalkozások megsegítésére fordítja, amelyek a profitszerzésen felül a társadalmi jólétért is tenni szeretnének. Az adományokat gyakran a helyi, a vállalkozásoknak otthont adó országokban működő adományozók is kiegészítik. A kedvezményezett vállalkozásoknak természetesen jól kidolgozott üzleti tervre van szükségük, amelyet a szervezet elbírál az alapján, hogy az mennyire tűnik pénzügyileg fenntarthatónak (minimum hat hónapig támogatás nélkül is működőképesnek kell lennie), illetve mennyire járul hozzá a társadalmi jólét javulásához. A vállalkozásnak továbbá érdemes minél innovatívabbnak és egyedibbnek lennie, mert ezzel jobb esélyt szerez arra, hogy megtalálja a keresletet az általa nyújtott szolgáltatásokra (Yunus.com, 2016).

A kezdeményezés alapelve követendő példa, mert nem egyszerűen pénzadományokkal próbálja meg a rászorulókat helyzetét javítani, hanem befektetésekkel, ezáltal pedig nem a tehetősebb adományozóktól való függést, hanem a saját lábán való megállást támogatja.

2.10. TÖBB FÁT AZ ÉPÜLETEKBE! (SVÉDORSZÁG)

Vaxjö globális léptékben mérve kisebb városnak számít, lakossága hozzávetőlegesen 90 000 fő. Ami naggyá teszi, az a város azon törekvése, hogy minél zöldebbé váljon, minél környezetkímélőbben működjön. A konkrét célja: 2030-ig elérni a karbonsemlegességet. Ehhez már több programba is belekezdett, amelyek az energiagazdálkodáshoz, energiahatékonysághoz és a zöld energiatermeléshez kötődnek. Ezek egyik eredményeképp a város a központi fűtést nagyrészt megújuló energiaforrásból, a helyi kogenerációs (fűtésre és energiatermelésre is alkalmas) biomassza fűtőművével fedezi. De az egyik legambiciózusabb terve egy olyan városrész létrehozása, ahol majdnem teljesen fából készült épületek kapnak helyet. (Vaxjö.se, 2018)

Vaxjö városa 2005-ben fogadta el a „More wood in construction” (Több fát használni az építés során) stratégiát, amelybe belefoglalták, hogy 10-15 éven belül megközelítőleg 1000 lakás fog felépülni fából, valamint további 30000 négyzetméteren jön majd létre egy üzleti célú városrész is, boltokkal és irodákkal. A terv szerint mindegyik újonnan létrejövő épület tartószerkezete fából készül, de nem csupán egyszintes, hanem akár nyolcemeletes épületeket is építenek. (Vaxjö.se, 2018)

A célkitűzés egyik fő követelménye a fa mint nyersanyag, amely nagy volumenben rendelkezésre áll Svédországban, így az építőanyag beszerzése nem ütközik problémába. A fa szerencsés választás, hiszen környezet-

barátabb, mint például a beton vagy a műanyagok, illetve sok szempontból esztétikusabb is. Fontos továbbá az üzenet is, amit hordoz: közelebb hozza az emberekhez a természetet, és felhívja a figyelmet annak fenntartható hasznosítására.

2018-ra a városrész többé-kevésbé teljesen el is készült, a város pedig úgy döntött, hogy bővíteni fogja ezt a városrészt, illetve tulajdonképpen új városrészeket fog létrehozni. Most néhány magyar példán keresztül szeretném bemutatni a helyi kezdeményezések színes skáláját.

3. HELYI GAZDASÁGFEJLESZTÉSI KEZDEMÉNYEZÉSEK MAGYARORSZÁGRÓL

3.1. IVÓCSAP PROJEKT

A városi térségek egyik legnagyobb kihívása napjainkban a hőhullámok jelensége, melynek fő okozói például a vizes- és zöldfelületek hiánya, a nem megfelelő árnyékolás, valamint a széláramlás elősegítésének elmaradása. Habár leginkább az idősek, betegségekben szenvedők és gyermekek vannak emiatt veszélyben, de a nem megfelelően tervezett városi felületek, valamint a globális felmelegedés által gerjesztett hőhullámok, illetve a városi hőszigetek a fiatalabb korcsoportok biztonságát is veszélyeztetik.

A hőszigetek olyan városi területek, amelyek felszíni hőmérséklete jelentősen meghaladja a település más részein mért értékeket. Mérések szerint Párizs évi felszíni átlaghőmérséklete 1,7 °C-kal, Budapest belterületéé 1-1,5 °C-kal, London belterületéé pedig 1 °C-kal melegebb a külterületekénél (Belügyminisztérium – VÁTI Nonprofit Kft., 2011).

A túlságosan magas hőmérséklet okozta problémák ellen jött létre az Ivócsap projekt, melynek célja, hogy a közterületeken elhelyezkedő tűzcsapokon keresztül a városiak ivóvízhez jussanak.

A projekt weboldala a következőt írja a kezdeményezésről: "Az Ivócsapok a lakott területen mindenhol, legalább 150 méterenként jelenlévő föld feletti tűzcsapokra telepíthetők. Felszerelésük egyszerű, a helyi vízművek munkatársai néhány perc alatt tudják üzembe helyezni. A piros színű tűzcsapokra felszerelt feltűnő kék színű Ivócsapokból a nyomógomb benyomásával az ivóvíz 15 másodpercen keresztül folyik. Az Ivócsapon egyetlen felső kifolyási pont van, ehhez közel hajolva lehet közvetlenül inni vagy a lehulló vízszugárból könnyedén megtölthetjük a kulacsunkat." (Ivócsap.hu, é.n.)

A kezdeményezés kitűnő példája a kreativitás és a tenni akarás találkozásának, ezáltal túlmutat a projekt közvetlen előnyeire; nem csupán a nagy hőségtől szenvedőknek nyújt segítséget és közvetve csökkenti a műanyagfosztást, hanem inspirál is másokat, hogy akár kis ötletekkel is milyen fontos változásokat tudunk elérni.

3.2. MAGYAR ÉLELMISZERBANK EGYESÜLET

Miközben a világon milliók élnek nélkülözésben, addig a fejlettebb országokra, így Magyarországra is jellemző a nagyfokú élelmiszerpazarlás. Habár különböző régiókban különböző mértékű pazarlás mérhető (USA 34 millió t/év, EU 90 millió t/év, Magyarország 1,8 millió t/év) hazánkban is ötször annyi élelmiszert dobunk a szemétkosárba, mint Afrika vagy Dél- és Délkelet-Ázsia. A nélkülözés csökkentése és a pazarlás visszaszorítása egyaránt kiemelhetők mint fő prioritás az emberiség számára. Mindkét cél érdekében tesz erőfeszítéseket a Magyar Élelmiszerbank Egyesület, amely hídszervezetként működik az élelmiszerfelesleg és a rászorulóknak között.

Az Egyesület egy nonprofit szervezet, amely 2005 óta működik Magyarországon mint az Európai Élelmiszerbankok Szövetségének tagja. Az Egyesület maga nem nagy, 13 fő dolgozik benne alkalmazottként (2018-as adat),

ezt a létszámot azonban kiegészítik még az önkéntesek, akik irodai adminisztrációban, raktár üzemeltetésben és alkalmi feladatokon belül segédkeznek. A szervezet politikai, vallási és ideológiai szempontból független; főbb alapelvei, hogy az élelmiszert ingyenesen fogadják, de ingyenesen is adják tovább a rászorulóknak.

A szervezet operatív működése az alábbiak szerint alakul: Az Élelmiszerbank felveszi a kapcsolatot különböző vállalatokkal (gyárak, áruházak, kereskedők), akiktől átveszik a felesleggé vált, sérült csomagolású vagy közeli lejáratú, megsemmisítésre váró élelmiszertermékeket, majd ezeket elraktározza. Ezután, amint lehet, különböző partnerszervezeteken keresztül eljuttatja rászorulóknak. Az áruházakból való mentés során lehetőség szerint már alapesetben is a partnerszervezetek szállítják el a termékeket, ügyelve azok minőségére. Ebben az esetben az Élelmiszerbank nem raktároz, hanem koordinátori szerepet tölt be.

A szervezet feladata példamutató, és különösen fontos szerepet játszik a szegénységben élők felemelésében. Az Élelmiszerbank hivatalos weboldala alapján 2017-ben több mint 340 000 emberhez juttattak el élelmiszert, melynek értéke 5,2 milliárd forintot tett ki (Magyar Élelmiszerbank Egyesület, 2018).

3.3. HELYI PÉNZHELYETTESÍTŐ, A TOKAJI DUKÁT

Magyarországon már több helyi pénzhelyettesítő eszköz használatára találunk kezdeményezést, de a legfiatalabb a világörökséghez tartozó Tokaj-Hegyaljához köthető. A térség gazdaságának fellendítéséhez nemrégiben vezették be a Tokaji Dukátot.

A Tokaji Dukát, hasonlóan más étkezési vagy vásárlási utalványhoz átruházható és többször felhasználható, papír alapú fizetési eszköz, amellyel áru vagy szolgáltatás vásárolható. A helyi pénz használói az elfogadóhelyeken - boltok, üzletek, piacok, szolgáltatók - vásárolhatnak, de a megbízási, vállalkozási díjak, önkormányzatoktól függően közszolgáltatások is fizethetők lesznek helyi pénzben, és akár a vállalkozók, magánszemélyek is vásárolhatnak egymástól. Gyakorlatilag hasonlóan működik, mint a Forint, viszont folyamatosan helyben marad. Egyre többen lesznek olyan elfogadóhelyek is, akik termékeik és szolgáltatásaik árából a Tokaji Dukát használóinak kedvezményeket nyújtanak. A kedvezmény mértéke és az, hogy ez milyen árucikkre és szolgáltatásra terjed ki, a csatlakozott partner vállalásától függ. A Tokaji Dukát átváltási aránya a forinttal 1:1.

A Tokaji Dukát gyorsítja a tőke helyben történő körforgását, amivel biztos piacot teremthet a helyi vállalkozások, a helyi kereskedők, szolgáltatók, termelő vállalkozások, őstermelők vagy gazdák számára. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy aki Tokaji Dukáttal fizet, az sok esetben azon felül még Forintért tovább vásárol, azaz az elfogadóhelyeknél jelentős többletforgalmat képes generálni. (<http://www.dukat.1online.hu/>, é.n.)

3.4. KÖZÖSSÉGI KERTEK

A városi kertészkedés különböző korú és háttérű embereket szervez közösségbe, akik a közös kertészkedés során elsajátított szemléletet az élet más területein is gyakorolják: környezettudatos, egymás munkáját megbecsülő lakói a városnak. A kertek közösségteremtő erejük és nevelő funkciójuk mellett friss zöldséggel, gyümölcscsel, fűszernövényekkel látják el az őket gondozó városlakókat. A közösségi kerteknek számos fajtája és meghatározása létezik a városi, külvárosi és vidéki változatoktól a veteményes, dísz-, gyümölcsös vagy tankertekig. A megvalósulás formája

szerint léteznek tisztán a közösséghez tartozó vagy egyéni tulajdonban lévő, parcellákból álló telkek, amelyek kialakíthatóak akár iskolák vagy kórházak udvarán, akár önkormányzati telkeken vagy használaton kívüli építési területen. A közösségi kertek meghonosításának ötlete már önmagában is innovatív kezdeményezés, hiszen a belváros közepén, a gyakorlatba ültetve ad könnyedén követhető példát a környezettudatos és fenntartható életmódra, és hívja fel a figyelmet az erre vonatkozó szemléletváltás szükségességére. A program egyedisége és aktualitása ezen túl leginkább abban áll, hogy már önmagában is új megközelítést kínál a városi térhasználatra, a közösségi terek átértelmezésére, a fenntartható nevelés megnyilvánulási formáira és a know-how gyakorlatba ültetésére (<http://kozossegekertek.hu/kertek/>, é.n.). Magyarországon országsszerte több helyen, beleértve a fővárost is, működnek ilyen közösségi kertek. Találhatunk példát Egerben, Kecskeméten, Debrecenben, Gyulán, Szegeden, Tatabányán stb. Bizonyos kertek úgynevezett terápiás kertként működnek.

3.5. „LILIAMKERT” – TERMELŐI PIAC

A Balaton északi partjának vonzáskörzetében, Tapolca és Révfülöp között helyezkedik el Káptalanfői, ahol már 2007 óta működik sikeresen helyi termelői piac. A Liliomkert a Liliomkerti Piac Szövetkezet tagjainak közös tulajdona, magánterület. A tagok a Szövetkezet által megállapított szabályok és házirend alapján közös tulajdonuként óvják és fejlesztik a piacot, amely lehetőséget ad a térségben élő termelőknek, nemcsak a vasárnapi vásárok alkalmával, kereskedelmi platformra, hanem a Liliomkert honlapján keresztül a személyes bemutatkozásra, és a termékek népszerűsítésére is. A szövetkezetbe tömörült termelők közös összefogással még hatékonyabban és nagyobb kedvvel tudnak termelni, kereskedni és piacolni.

A Liliomkert ma már több mint egy egyszerű piac, hiszen a vasárnapi vásárokon túl számos kísérőprogrammal kívánnak még több látogatót odavonzani, emellett egy egyszerű nyomtatott piaci újsággal igyekeznek hasznos információkkal szolgálni a látogatóknak.

A kezdetekkor a piac tulajdonosa a helyi újságban hirdette és személyes kapcsolatai által hívta össze a termelőket.

A kofák döntően a környékről kerülnek ki, azonban az árusok körülbelül 10%-a 50 km-es körzetből érkezik; nem ritka az sem, hogy külföldről jönnek a piacra a termelők. A piac működésének egyik nagy eredménye, hogy a termelők bevétele nagyságrendekkel megnőtt, némelyek csak ezen a piacon árusítanak, és olyan is van, aki bevételeinek 90%-át itt realizálja.

A Liliomkerti Piac honlapján (<http://liliomkert.lapunk.hu/>, é.n.) nemes egyszerűséggel külön menüpontokba szedve található információk a piacon árusító kofákról. Ami különlegessé teszi ezt a bemutatást, hogy a történetekből nem a fogyasztói társadalomra jellemző „vedd meg” szövegeket olvashatunk, hanem igényes, információban gazdag, egyedi személyes történeteket. Megismerhetjük a termelőt, a termelő családját, múltját, életét, szándékát és terveit. A szövegekhez feltöltött személyes fényképekkel és a termelő elérhetőségeivel együtt ez egy jó marketinglehetőség is egyben, ami valóban segít közelebb hozni egymáshoz a vásárlót és a vevőt.

A Liliomkerti Piac Szövetkezet elnöke mellett, hogy összefogja a helyi termelőket és a piacot, szívéen viseli a helyi termelők sorsát és lehetőségeit is. Ezért azontúl, hogy üzemelteti és hasznos információval (többek között hasznos, segítő jogszabályokkal) tölti fel időről-időre a honlapot, igyekszik felvenni a harcot a helyi termelők életét ellehetetlenítő politikai/jogszabályi változásokkal szemben is. (https://videkstrategia.kormany.hu/admin/download/5/53/f0000/Helyi_termek_kezikonyv_Zselic-Dr%C3%A1va.pdf, Harmathy Ildikó, a Liliomkert tulajdonosa).

A fenti példákból is látszik – a teljesség igénye nélkül -, hogy a helyi igényekre alapozottan hányféle módon lehet megélni, jobb környezetet vagy magasabb életminőséget nyújtani a helyi lakosságnak. A nemzetközi és hazai példák után pedig Magyarország komplex gazdasági és társadalmi elemzése következik, mely kulcsfontosságú a hazai vidéki térségek kitörési pontjainak, lehetőségeinek kijelöléséhez.

3.6. LAKATLAN

Az urbanizációs folyamatok következtében elinduló migráció egyik alapvető velejárója az egyes térségek kiüresedése, elnéptelenedése. Ez a jelenség pedig szükségszerűen együtt jár a konkrét épületek, üzletek, házak és lakások kiüresedésével is, amelyek funkcióikat elvesztve kihasználatlan, értékéből évről évre veszítő infrastruktúrává válnak. Azonban nem törvényszerű, hogy ez így történjen; ha meg lenne rájuk a megfelelő kereslet, új tulajdonost, bérlőt, vagy akár új funkciót is kaphatnának, ezáltal elindítva egy potenciális revitalizációs folyamatot.

2012-ben elindult egy program Budapesten, amely a Lakatlan címet viseli. A program szervezőinek küldetése, hogy elősegítsék a fővárosban található üres ingatlanok közösségi célú (újra)hasznosítását. Ez a gyakorlatban úgy történik, hogy a szervezők hidat képeznek az innovatív kezdeményezések ötletgazdái és az ingatlantulajdonosok között. A program hivatalos weboldalára tekintve pedig elmondható, hogy sikeres a kezdeményezés, hiszen számos különböző projektről lehet rajta olvasni. Az egyik ilyen például a Cargonoma, amely során egy kihasználatlan közösségi térben nyílt meg egy teherbicikli központ, ahol a betérők kipróbálhatják, kibérelhetik vagy megvehetik a teherbicikliket. Egyfajta bónuszként a tér organikus élelmiszer-elosztóként is működik. (Lakatlan.kek.org.hu, é.n.)

A programon keresztül talált magának helyet a Kockacsoki manufaktúra is, ahol minőségi belga csokoládéból készítenek kézműves termékeket. A projekt különlegessége, hogy a manufaktúrában autista fiatalok is dolgoznak, akik az önálló életvitelre felkészítő tanfolyamon és gyakorlati programban is részt vesznek, mielőtt dolgozni kezdenek (Lakatlan.kek.org.hu, é.n.).

A program szervezőinek célja, hogy minél több ingatlantulajdonost és projektötletet összekapcsoljon, ezt azonban meggátolhatja, ha a kihasználatlan ingatlanok tulajdonosaihoz nem jut el az információ erről a programról, és így nem veszik fel a kapcsolatot a szervezőkkel. Ennek következtében a Lakatlan program weboldalán található egy úgynevezett Közösségi Térkép, amely tartalmazza az üres ingatlanokat, és ezekkel kapcsolatban önkéntesek (tehát nem feltétlenül ingatlantulajdonosok) jelezhetik, ha látnak kihasználatlan tereket.

A kezdeményezés kiváló lehetőség Budapest jelenleg kihasználatlanul álló tereinek élettel, funkcióval való feltöltésére, de a városi tereken kívül érdemes lenne a vidéket (vidéki városokat és falvakat) is lefedő programot létrehozni.

3.7. CITYAPP

Az Okos Városok egyik alapkövetelménye, hogy a digitális technológia minél inkább hozzásegítse a városban élőket vagy az oda látogatókat a kényelmes és biztonságos élethez. Ezt a funkciót tölti be Kecskemét városának CityAPP nevű telefonos alkalmazása is.

Az ingyenes applikáción keresztül felfedezhetőek a város éttermei, üzletei; aktuális programok és események is, így könnyebben tervezhetővé válik a helyiek vagy turisták szabadideje. Önkormányzati és egyéb helyi híreket is

lehet az alkalmazáson belül olvasni, illetve taxit is lehet keresni rajta. Külön érdekesség, hogy a város egyik terének (Kálvin tér) parkolójáról, annak szabad helyeiről is lehet informálódni, így az autóval érkezők számára nem pusztán szerencse kérdése, hogy találnak-e parkolóhelyet. Az alkalmazás ezen része egyébként nemcsak időt spórol, de a légszennyezettséget is csökkenti, hiszen egyszerűsíti és gyorsítja a parkolóhelyek fellelését. A különböző úticélok térképes formában is megjeleníti az applikáció. (http://cityapp.hu/kecskemet/mi_az_a_cityapp, é.n.)

A telefonos program hátránya, hogy mind mobil-adatforgalom, mind helymeghatározás engedélyezése szükséges hozzá, így nem tekinthető teljesen ingyenesnek, és az akkumulátor töltöttségét is fogyasztja. Azonban az élő adatkapcsolat és helyinformáció segítségével hatékonyabban tud keresni a felhasználó különböző eseményeket és helyeket, illetve általában információkat.

3.8. HEGYPÁSZTOR KÖR

Jelen írás már többször utalt egyrészt a globális urbanizációs folyamatokra, másrészt a helyi értékek fontosságára. A két dolog szorosan összekapcsolódik, hiszen az értékek hiánya, de sokkal inkább fel nem fedezése arra készíti a helyeket, hogy elgondolkodjanak otthonaik elhagyásán. Azonban ezek az üresnek, használhatatlanak tűnő vidéki térségek sokkal többek annál, mint aminek látszanak. Ahogyan arra az 1996-os Corki Nyilatkozat is felhívja a figyelmet, hogy a vidéki térségek egyedi kulturális, gazdasági és társadalmi terek, számos és különféle tevékenységgel, sokszínű tájjal rendelkeznek. A Nyilatkozat továbbá kiemeli, hogy a vidéki térségek és azok lakossága valós értékek, amelyek/akik versenyképesek lehetnek.

Hasonló elvek mentén jött létre 1985-ben egy egyesület, a Hegypásztor Kör is. A szervezet célja az volt, hogy „a faluhoz tartozó szőlőhegy műemléki értékű prэшázait dokumentálják, lehetőség szerint megmentésük, valamint kulturális programokat szervezve megpróbálják élnékíteni a falu életét, felelevenítve annak hagyományait”. (Hegypasztor.hu, é.n.)

A szervezet a következő tevékenységekkel foglalkozik:

- helyi-, térségi közösségfejlesztés (népszokások felelevenítése, fenntartása; színjátszókör; néptáncsoport; nyugdíjasklub létrehozása; más szervezetekkel való kapcsolattartás stb.);
- szőlészet-borászat, szőlőhegyek térségi fejlesztése;
- turizmusfejlesztés, turisztikai szolgáltatások (a szőlészet-borászat bemutatóként való megjelenítése; szálláshelyek, tanösvény és előadóterem létrehozása);
- vidékfejlesztés, térségfejlesztés (pályázati koordináció);
- Oszkó-hegyi Tündérkert (folyamatos gyümölcsfa telepítés, közösségépítési céllal is). (Hegypasztor.hu, é.n.)

Mit üzen a kezdeményezés? Rámutat, hogy tenni akarással és kitartással is nagyban hozzá lehet járulni ahhoz, hogy egy közösség fennmaradjon, életben maradjon. Nagyon fontos üzenet ez, hiszen sok más kihívás (például a klímaváltozás) esetén is hajlamos az átlagember arra gondolni, hogy 1-1 ember nem tehet eleget a nagy változásért. Azonban, ha nem is látványos az egyén hozzájárulása a sikerekhez, anélkül nem fog soha elindulni a változás.

3.9. INTARZIAKÉSZÍTŐK ORSZÁGOS EGYESÜLETE

Egy térség versenyképességének mérése során a legtöbbször tárgyasult, materiális elemek jutnak eszünkbe, illetve ezeket a legegyszerűbb mérni. Ilyen elemek például az intézmények, a közutak, csővezetékek, a telekommunikációs infrastruktúra elemei, az ipari termeléshez köthető létesítmények, az egyetemek és K+F központok infrastruktúrája. Vannak azonban olyan sajátosságai is a térségnek, amelyeket nehezebb mérni, melyekből nehezebb versenyelőnyt kovácsolni; mindazonáltal léteznek, jelen vannak vagy voltak és hatással vannak a mindennapi életre. Ilyenek például a kulturális elemek, amelyek áthatják egy térség lakosságát és jelen lehetnek akár az üzleti életben is.

A kézművesség a kultúra egyik leglátványosabb kifejezőeszköze, hiszen eredménye kézzelfogható, gyönyörködtet és inspirál. Erre alapozva jött létre az Intarziakészítők Országos Egyesülete, melynek céljai a 2016-ban megváltoztatott alapító okirat alapján így hangzanak: „Az Egyesület célja a tagok szakmai együttműködésének és fejlődésének előmozdítása, továbbképzésének elősegítése, nemzetközi kapcsolatainak építése és szélesítése. Az Egyesület támogatja és elősegíti a lakás-, irodai-, munkahelyi-, és általában a környezeti kultúra fejlődését, ennek érdekében szakmai érdekképviselőt lát el. Az egyesület további célja az intarziakészítés kézműves, kulturális hagyományának őrzése, oktatása.” (Intarziakészítők Országos Egyesülete, é.n.)

A fenti célok elérése érdekében az Egyesület a következő tevékenységeket hajtja végre:

- tanácsadás tagjai számára;
- érdekvédelem;
- adatbank fenntartása;
- kiállításokat szervez és kiállításokon vesz részt;
- közös szakmai állásfoglalásokat alakít ki és képvisel;
- tájékoztató kiadványokat jelentet meg;
- szakmai vitákat, tapasztalatcseréket és előadásokat szervez, nemzetközi szinten is. (Intarziakészítők Országos Egyesülete, é.n.)
- Az Egyesület jelenleg is aktívan végzi munkásságát.

3.10. BOCSKAI KORONA

Az egyik legnagyobb kihívás, amivel a vidéki települések, kisebb térségek szembenéznek, az az a tény, hogy helyben nem csak kevés bevétel termelődik, de viszonylag alacsony a költési intenzitás is. Ez utóbbi egy rendkívül káros folyamatot indít el:

- ha kevés a helyben elköltött jövedelem, a helyi vállalkozók (szolgáltatók) számára egyre kevésbé nyereséges helyben maradni;
- eközben csökken a helyi önkormányzat adóbevétele, így nem fog tudni új beruházásokat fogantatni, de még a kötelezően ellátandó feladatai is veszélybe kerülnek;
- ezáltal csökken a hely vonzereje, mind a családok, mind a vállalatok számára;
- ami tovább erősíti a folyamatot.

Ennek megelőzésére már számos kezdeményezés született. Ezek egyike a Bocskai Korona, amely egy helyi pénzeszköz, és mint ilyen, a következőképp működik: a papír alapon megjelenő pénz egyfajta pénzhelyettesítő, amely fedezettel, még hozzá 100%-ban forint fedezettel rendelkezik, és csakis a Hajdúnánási Holding Zrt. bocsátja ki. Elkölteni is csak Hajdúnánáson lehetett alapvetően (mára viszont már több településen is), a programban részt vevő üzletekben és egyéb partnereknél. (Bocskaikorona.hu, é.n.) Ez utóbbi adja meg a Korona fő hasznosságát, hiszen ha egy pénzfajtát csak egy helyen lehet elkölteni, akkor azt csak is ott fogják elkölteni. Természetesen a dolog azzal a hátránnyal fog járni, hogyha nincs helyben valamilyen termék, szolgáltatás, akkor a Koronát nem lehet majd máshol elkölteni, ahol egyébként megtalálható lenne az. Itt kapcsolódik be a helyi összetartás, a helyi értékek védelme a programba, hiszen ha felismerjük, hogy egy kis áldozat árán, de helyben költjük el a pénzt, akkor a helyi termelőket, boltokat segítjük, ezáltal pedig saját otthonunkért teszünk.

A Bocskai Korona sikerét jelzi, hogy mára már négy településen, ezeken belül számos elfogadóhelyen lehet elkölteni: Balmazújváros (9 elfogadóhely), Hajdúhadház (1 elfogadóhely), Hajdúnánás (114 elfogadóhely) és Vámospércs (34 elfogadóhely). (Bocskaikorona.hu, é.n.)

A következő fejezet célja, hogy bemutassa a hazánkban az elmúlt évtized alatt végbement főbb gazdasági és társadalmi folyamatokat, melyek alátámasztják a helyi fejlesztések szükségességét számos vidéki térségben.

4. MAGYARORSZÁG GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI TENDENCIÁINAK KOMPLEX ELEMZÉSE

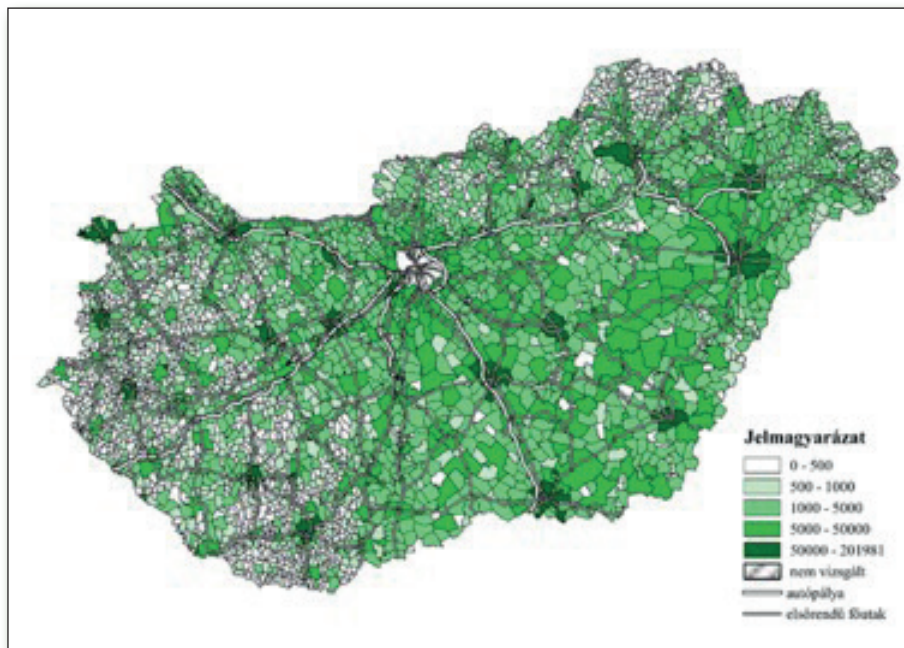
A vidékbiztonság mint témakör egyre nagyobb hangsúlyt kap hazánkban is nem csupán a kutatások területén, hanem a gyakorlati alkalmazásban egyaránt.

A vidékbiztonság kapcsán elsőként az alábbi három fontos tényező, a fizikai és a gazdasági biztonság, a versenyképesség és az öngondoskodás mentén gondolkodunk a helyi gazdaság témakörében, melyek a vidék gazdasági és társadalmi létalapjának, versenyképességének, „élhetőségének” biztosítását szolgálják. A versenyképesség meghatározásához azonban ma már nem elég csupán a makro mutatókat használni, hanem az úgynevezett puha tényezőket is számításba kell venni, mint például a társadalmi tőkét. Hazánk gazdaságára még mindig az „összeszerelő” jelleg a jellemző, szemben a tudásra és az innovációra épülő államok gazdaságával. Egyre inkább a tudásalapú gazdaságra kell áttérnünk, hogy a nagy hozzáadott értéket előállító munkafolyamatok megvalósítását célzó vállalkozások telepedjenek le hazánkban, de ehhez először a társadalom innovációs felkészültségét kell erősítenünk. Továbbá nemzetgazdasági kérdés az is, hogy milyen formában tudjuk a területi különbségeket hazánkban csökkenteni; társadalmi és a gazdaság aspektusban egyaránt.

Véleményem szerint e rövid ismertető érezhetővé teszi a társadalom és a gazdaság vidékbiztonságban betöltött szerepét. Ezért fontosnak tartom a két dimenzió 2006 és 2016 közötti vizsgálatát, illetve főbb eredményeinek felvázolását. A felhasznált település szintű adatok a szekunder adatgazdának tekintendő Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs rendszerből (továbbiakban: TEIR) származik. Primer adatgazda a TEIR rendszerén belül az Önkormányzati gazdálkodási adatok (továbbiakban: MÁK), a Nemzeti Adó- és Vámhivatal (továbbiakban: NAV), a Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal (továbbiakban: MVH), a Központi Statisztikai Hivatal (továbbiakban: KSH) - Területi statisztikai adatok rendszere (továbbiakban: T-STAR), valamint a Belügyminisztérium (továbbiakban: BM). A magyarországi településhálózat gazdasági és társadalmi tendenciának vizsgálata kapcsán a TEIR rendszerében (2018 júniusában) elérhető legfrissebb adatokat használva, a mutatók közel 90 százalékánál a 2016. év került a vizsgálat középpontjába. Továbbá a tendenciák vizsgálatához a kutatásba vont 11 év (2006-2016) átlagos értéke is kiszámításra került viszonyítási alap céljából. Az összes mutató standardizáláson ment keresztül, hogy területi összehasonlításra alkalmasak legyenek. A vizsgálatba 3154 település került be (Budapest a torzító hatás elkerülése miatt nem), melyek adatbázisa alapján közel 50 származtatott mutató került kialakításra (melyhez közel 1,6 millió alapadat lett felhasználva). A kapott értékek a könnyebb érthetőség és az eredmények szemléletesebb bemutatása érdekében térképeken is megjelennek, melyek az ingyenes és nyílt forráskódú Quantum Geographic Information System (továbbiakban: QGIS) készültek.

4.1. A TÁRSADALOM ÁTALAKULÁSÁNAK FŐBB TENDENCIÁI

A társadalom szerkezetének, összetételének és a benne zajló folyamatoknak a vizsgálata rendkívül fontos a vidék-biztonság, a vidék biztonságának szempontjából. Az utóbbi években végbement változások (a vidéki lakosság számának csökkenése; az erőteljes migráció megjelenése; a jövedelemtermelő képesség csökkenése és ezáltal a vidék szerepének átalakulása) kölcsönhatásban voltak a centrum-periféria és város-vidék kapcsolatok alakulására. Az országon belüli területi egyenlőtlenségek, különbségek vizsgálatának egyik alappillére a társadalmi mutatók elemzése. Így ebben a fejezetben a lakónépesség számának alakulását; a természetes szaporodás és a vándorlási egyenleg változásait; az öregedési index; az eltartottsági és függőségi ráta értékeit vizsgálom a 2006 és 2016 közötti időszakban. A társadalom összetételéhez és gazdasági életben betöltött szerepéhez szorosan kapcsolódva áttekintem a relatív gazdaságilag aktív korúak számának területi eloszlását; a relatív munkanélküliségi ráta alakulását; a tartós munkanélküliség jelenlétét, valamint a közfoglalkoztatás szerepét.

6. ábra Lakónépesség száma az év végén (fő) (2016)

Forrás: TEIR adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés QGIS alkalmazásával (2018)

A 6. ábrán jól tükröződik a Magyarországon évtizedek óta jellemző kontrasztos településszerkezet. A Dél-Dunántúl, a Nyugat-Dunántúl és az Észak-Magyarország régiókban az aprófalvas településszerkezet figyelhető meg, zömében 1000 fő alatti településekkel. Az Észak-Alföld, Dél-Alföld, Közép-Magyarország régiókban és a Közép-Dunántúl régió keleti részein az 5000 és 50 000 fő közötti nagyobb lakosságszámú települések, kis- és középvárosok jellemzőek. A sötétzöld színnel jelölt kategória települései között is jelentős különbségek figyelhetők meg. A vidéki nagyvárosok közel felének népessége meghaladja, vagy majdnem eléri a 100 000 főt (Debrecen, Szeged, Miskolc, Pécs, Győr, Nyíregyháza, Kecskemét, Székesfehérvár), míg másik részük 50 000 és 80 000 fő közötti lakosságot számlál.

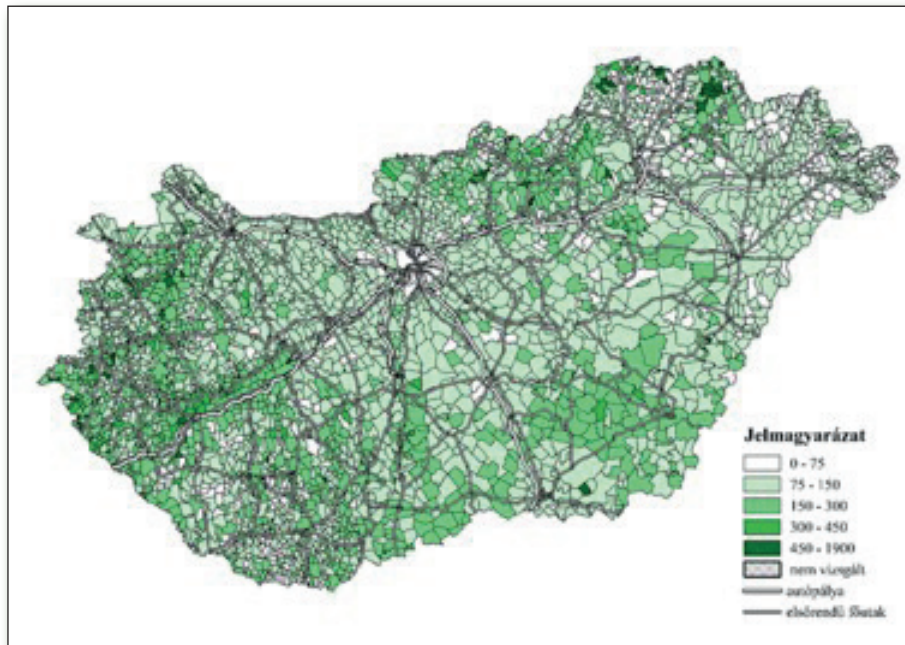
Érdeemes megemlíteni továbbá azt a jelenséget is, hogy a Dél- és Nyugat-Dunántúl régiókban a Duna, illetve a Balaton vonalán túl dél-nyugatra elhelyezkedő nagyvárosok körül nincs markáns vonzaskörzetnek nevezhető agglomeráció; a környező települések 500-1000 fő lakosságúak. A többi régió nagyvárosaihoz közeli települések népessége nagyrészt eléri vagy meghaladja az 5000 főt. Ugyan Budapest torzító hatása miatt kikerült a vizsgálatból, azonban a térképen jól kivehető a körülötte kialakult vastag, gyűrűszerű agglomeráció.

Amennyiben a lakónépesség számában bekövetkezett változást vizsgáljuk 2006 és 2016 között, akkor érzékelhető, hogy a legnagyobb számú népességcsökkenés az előzőekben említett, 100 000 fő körüli lakosságsszámmal rendelkező vidéki nagyvárosok egy részében (Debrecen, Szeged, Pécs, Székesfehérvár, Miskolc) figyelhető meg. A Dél-Dunántúl, a Dél-Alföld és Észak-Magyarország régiók településein hasonló, csökkenő tendencia figyelhető meg az elmúlt 10 évben. Ez alól csak néhány nagyobb település képez kivételt, de esetükben sem beszélhetünk nagymértékű növekedésről. A térképen is kirívó azonban a Budapest környéki (Szigetszentmiklós, Dunakeszi) települések és Sopron lakosságsszámának robbanásszerű növekedése. A csökkenő trendeket ellensúlyozza továbbá Kecskemét, Győr, Nyíregyháza és az M7-es autópálya Balatonig futó szakasza mellett fekvő települések növekvő lélekszáma. A körülbelül 10 év alatt történt változások képe felvázolja a magyar társadalom mozgásának jellemzőit, miközben részben magyarázza annak motivációit is.

A népesség csökkenését vizsgálva a természetes szaporodás ezer főre vetített átlagos éves változása az elemzett bő tíz évben az ország túlnyomó részén 0-20 közötti értéket vesz fel. Ez azt jelenti, hogy Magyarország településein vagy stagnál, vagy csak kis mértékben növekszik a születő gyermekek száma, amellet, hogy a halálozások száma relatíve magas. Kedvezőbb értékek leginkább a Budapesti agglomerációban, valamint az észak-, észak-keleti országrészek kistépülésein láthatók, azonban a két területi egységben jellemző magas születésszámok különböző társadalmi és szociális helyzetet feltételeznek.

A 2016. év végi lakosságsszám és a 2006 és 2016 között vizsgált népességváltozás irányait a természetes szaporodás mellett a vándorlási adatok is magyarázzák. A fővárost körülvevő területeket (szinte az Esztergom, Balasagymat, Hatvan, Szolnok, Kecskemét, Dunaújváros, Székesfehérvár, Tatabánya körvonalig terjedve) odavándorlás jellemzi csakúgy, mint a Győr, Nyíregyháza, Szeged, valamint a Balaton környéki településeket. Megfigyelhető, hogy az odavándorlással jellemzett területek az elsőrendű útvonalak mellett helyezkednek el. Az elvándorlás az Észak-Magyarország, az Észak- és Dél-Alföld, valamint a Dél-Dunántúl régiók kistépülésein figyelhető meg, azonban a dunántúli 1000 fő alatti települések lélekszáma – az eddigi kedvezőtlenebb helyzetükhöz képest, és melyek első - és másodrendű útvonalak által viszonylag könnyen megközelíthetők – az 1000 főre jutó vándorlási egyenleg alapján gyarapodásnak indultak.

Az öregedési index (7. ábra) vonatkozásában elmondható, hogy Magyarországon 2016-ban 100 gyermekre és fiatalokúra általában legalább 100 vagy annál több időskorú jutott; a pozitívnak mondható 75%-os (vagy annál kevesebb) arány kevés településen jellemző.

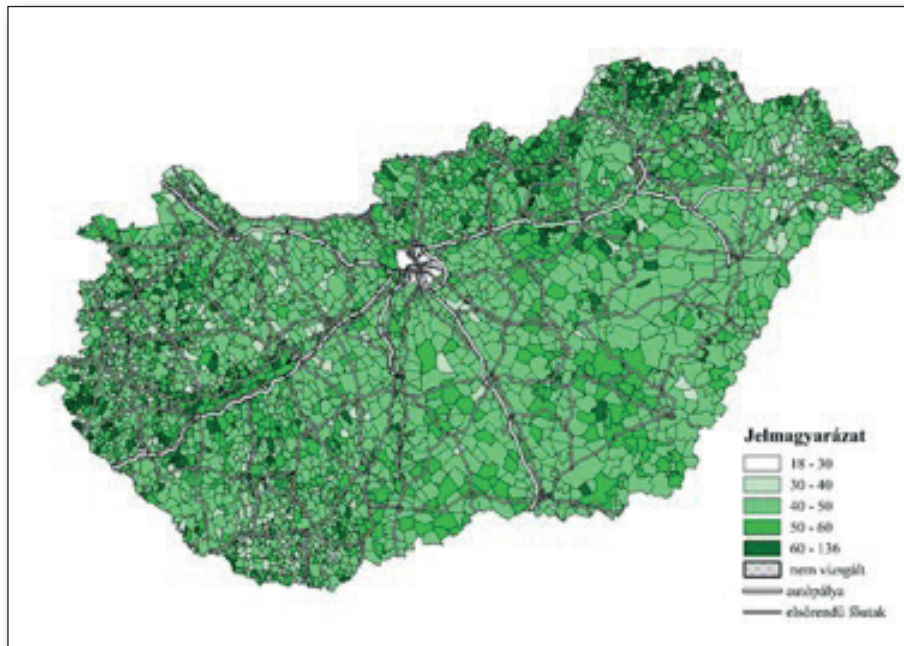

7. ábra: Öregedési index (%) (2016)

Forrás: TEIR adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés QGIS alkalmazásával (2018)

A lakosság elöregedéséről beszélhetünk azokon a területeken is, ahol a vándorlási egyenleg pozitív, tehát ezeken a területeken a természetes szaporodás értékei kedvezőtlenek (például a dél-alföldi terület egyes részei, a Dél- és Nyugat-Dunántúl, valamint az Észak-Magyarország régió peremterületei, illetve a Balatont övező települések). A legrosszabb képet az ország észak-keleti és nyugati határ menti térségei mutatják, egyes településeken az idősek száma több tízszerese a fiatalokéknak. A témával foglalkozó kutatások eredményei alapján elmondható, hogy a legtöbb esetben ezek a települések 1000 fő alatti (olykor még 500 fő alatti) lélekszámmal rendelkeznek. Jellemzi őket, hogy a települések életét alapvetően meghatározó gazdasági, társadalmi vagy környezeti potenciálok híján vannak (vagy nem tárták fel a fennmaradáshoz és prosperáláshoz szükséges belső erőforrásokat). (Oláh, 2017) Az öregedési index alapján tehát hazánkban a társadalom elöregedése folyamatos, az értékeket figyelembe véve pedig folyamatosan romló tendencia.

A függőségi ráta területi eloszlása az öregedési indexhez hasonló képet mutat. Általánosságban elmondható, hogy az ország legnagyobb részén 100 aktív korú lakosra 15-30 időskorú lakos jut. Ennél kedvezőtlenebb értékek az északi és északkeleti, a nyugat-dunántúli, a dél-alföldi, a Balaton környéki területeken, illetve a nyugati határszélen mutatkoznak. A legmagasabb függőségi értékeket is az utóbbi két térségbe tartozó települések produkálták. Az évről évre növekvő függőségi ráta értékei és ezek térhódítása is az erősödő, főként kedvezőtlen társadalmi folyamatokat tükrözik. A függőségi ráta másodlagos olvasatát is meg kell említenünk, miszerint nem mindegy, hogy az adott időskorú lakosság milyen életszínvonalat tud magáénak. Más hatást fog tehát gyakorolni a területre az önfenntartásra képes, támogatást nem igénylő, sőt, még fogyasztást is generáló idős lakosság, mint az ellenkező tulajdonságokkal bíró másik csoport.

8. ábra Eltartottsági ráta (%), 2016

Forrás: TEIR adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés QGIS alkalmazásával, 2018.

Az eltartottsági ráta településszintű adatait elemezve (8. ábra) összességében megállapítható, hogy hazánkban a legtöbb településen 40-60 fiatal és időskorú (nem munkaképes korú) jut 100 aktív korú lakosra. Az öregedési és függőségi rátákhoz hasonlóan az eltartottsági ráta a kedvezőtlen értékeket többnyire az Alföld, a Nyugat-Dunántúl és az Észak-Magyarország régiókban mutatja. Az eredmények alapján a legtöbb eltartott (60-136/ 100 munkaképes korú lakos) az ország északi határ menti területein, a Balaton környékén, valamint a nyugati határszél településein él. A nyugati és dél-nyugati területeken, továbbá az észak-keleti határvidéken sok olyan település is található, ahol az eltartottsági ráta értéke 30-40% között maradt.

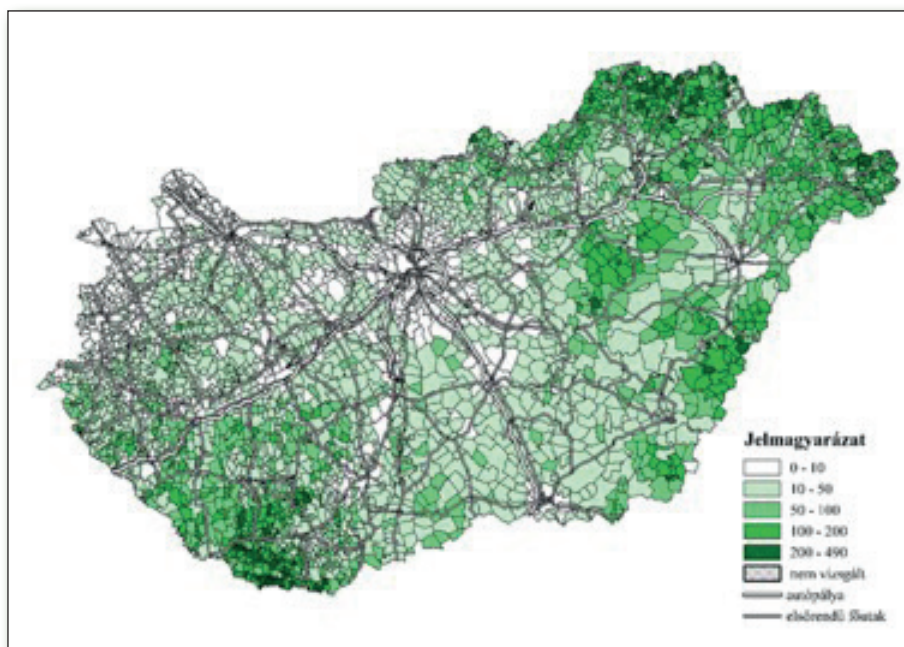
A fentieket kiegészítendő fontos vizsgálni a relatív gazdaságilag aktívak számát is, mely azt mutatja meg, hogy az ország egyes településein 1000 lakosra hány adófizető és nyilvántartott álláskereső jut összesen; vagyis azon népesség számát, akik potenciálisan munkaképesek. A mutatót elemezve a területi eloszlás másképpen alakult, mint az eddig vizsgált indikátorok többségében. A nyugat-dunántúli országrész ebben az esetben is kedvező képet mutat; a Közép-Magyarország régió és az M5-ös autópálya nyomvonala mellett elhelyezkedő települések azonban alacsonyabb kategóriába sorolódtak. Az északi és északkeleti határtérségek és a délnyugati határ menti területeken viszont számos olyan település látható, ahol 1000 főre 700, vagy annál több munkaképes korú lakos jut.

A vizsgált tíz évben hazánk legtöbb településén átlagosan 400-550 munkaképes lakos jutott 1000 főre, a 700-as értéket főként az északi és dél-nyugati peremvidékek, valamint a Dél- és Közép-Dunántúl régiók egyes települései érték el. Mivel a vizsgált időszak 2006 és 2016 közé esik, az indikátor átlagértékét több tényező is befolyásolhatta. Ilyen például a gazdasági világválság, melynek következtében nőtt a munkanélküliek, és csökkent az adófizetők száma; a statisztikai adatokból viszont nem derül ki, hogy minden munkanélküli nyilvántartott álláskeresővé vált-e. A nyilvántartott álláskeresők számának növekedése összefüggésbe hozható a közmunkaprogram beindításával. Az adófizetők számát tekintve a kitolódott nyugdíjkorhatár és a nyugdíj melletti munkavégzés, valamint a fiatal pályakezdők korai munkába állása is befolyásolhatta az eredményeket.

Amennyiben a relatív gazdaságilag aktívak számát összevetjük a relatív munkanélküliségi rátával, azt tapasztaljuk, hogy míg az ország észak-keleti és dél-nyugati területei az előzőekben kiemelésre kerültek - a viszonylag magas munkaképes korú lakosság miatt -, addig - az elemzést a nyilvántartott munkanélküliségre szűkítve - ezek a térségek hátrányos pozícióba kerültek. Ebből arra a következtetésre juthatunk, hogy az ezeken a településeken élő munkaképes korú népesség nagy része (20-50%-a) munkanélküli (nyilvántartott álláskereső), amely negatívan befolyásolja az adott térségekben végbemenő társadalmi és gazdasági folyamatokat. Az indikátor értékei az észak-nyugati, középső és dél-keleti országrészekben kedvezőbb képet mutatnak, ezeken a területeken a relatív munkanélküliségi ráta felső értéke 10%.

A gazdasági világválság negatív hatással volt a munkanélküliek számának alakulására, ugyanakkor a 2013-ban indult közmunkaprogram pozitív irányban változtatta a nyilvántartott álláskereső létszámát. A gazdasági aktivitás is erőteljesebb lett az ország majd' egész területén, mely szintén aktívan hozzájárul a pozitívabb képhez.

A munkanélküliek között érdemes külön figyelmet szentelni a tartósan munkanélküliekre, hiszen azok magas száma mély gazdasági és társadalmi problémákra hívja fel a figyelmet. Az ország településeinek nagy részén a nyilvántartott álláskereső legalább 20%-a 180 napnál régebben keresett munkát 2016-ban. Ez az arány hazánk északi, keleti és dél-nyugati határterületein, illetve a Duna-Tisza közé eső térségekben jellemzően 40-60% között alakult. A 60%-ot meghaladó értékeket észak-magyarországi, észak-alföldi, nyugat- és dél-dunántúli települések produkálták. Ezekben a térségben akadnak olyan települések is, ahol az összes nyilvántartott álláskereső a tartósan munkanélküli kategóriába tartozott. Olyan települést, ahol nem jellemző a tartós munkanélküliség zömmel az észak-nyugati határszél egy csekély területén találhatunk.

9. ábra Ezer főre jutó közfoglalkoztatásban résztvevők száma (fő), 2016

Forrás: TEIR adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés QGIS alkalmazásával, 2018.

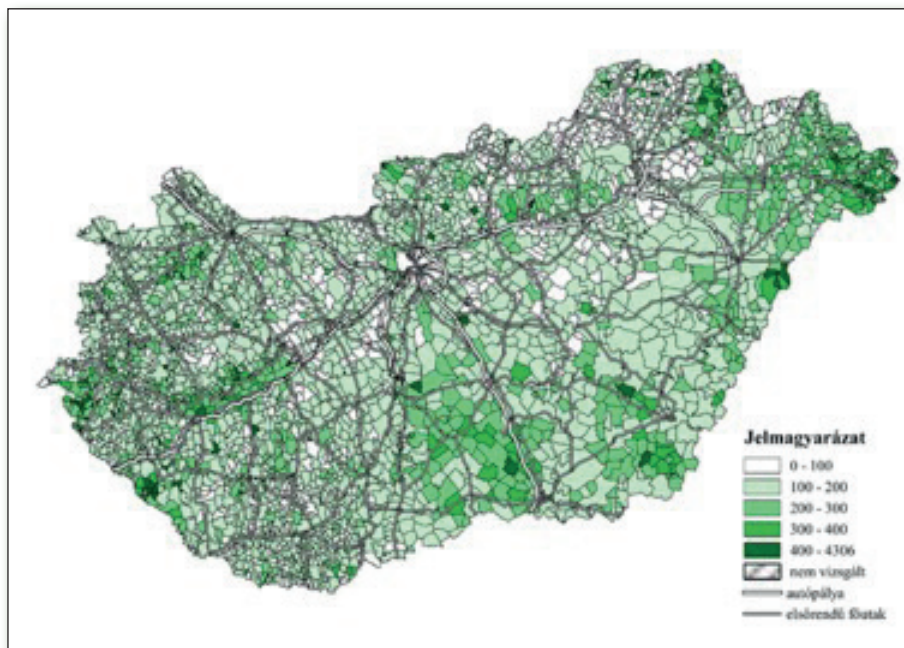
A közfoglalkoztatottak számát 1000 főre vetítve a 9. ábra mutatja. Megfigyelhető, hogy a közfoglalkoztatás szerepe azokban a térségekben, azokon a településeken a legnagyobb, ahol magas a relatív munkanélküliségi ráta és a 180 napon túl nyilvántartott álláskeresők száma is. Ezek az északi, keleti és dél-nyugati határ menti régiók és az Észak-Alföld régió középső részein találhatók. A határhoz legközelebb eső települések közül számos olyan van, ahol 1000 főre közel 500 közfoglalkoztatott jut (vagyis a lakosság közel fele közfoglalkoztatott), amely kettős tartalommal bírhat. Egyrészt a munkaképes korú lakosság azon részébe tartoznak, akiknek van állása - így kikerülnek a szűk értelemben vett eltartott kategóriából -, másrészt azonban a közfoglalkoztatás sajátosságainak révén mégsem jelennek meg teljes mértékben a munkaerőpiacon, mivel a jövedelmüket az állam biztosítja.

A közfoglalkoztatásban résztvevők számának növekedése a munkanélküliségi ráta csökkenésének szempontjából kedvező, de a közfoglalkoztatottak számának növekedése egyben azt is jelenti, hogy kevesebb munkanélküli kerül vissza a munkaerőpiacra; ez hosszú távon kedvezőtlenül befolyásolhatja a települések gazdasági aktivitását.

Összefoglalva a társadalmi mutatók vizsgálatának eredményeképpen levont következtetéseket, az alábbi megállapítások tehetők. A lakónépeség változásának mértékét, területi eloszlását és irányait figyelembe véve elmondható, hogy bár Budapest és a vidéki nagyvárosok népessége kiugró a többi település méreteivel szemben, lakosságuk csökkenő tendenciát mutat - a szuburbanizáció folyamata figyelhető meg. Budapesten kívül például a Győr, Kecskemét és Szeged agglomerációjában elhelyezkedő települések népessége is növekedett 2006 és 2016 között. További létszámnövekedés figyelhető meg az elsőrendű főutak mellett fekvő települések lakosságában, illetve az észak-nyugati országrészben, amelyet a vándorlási egyenleg adatai is alátámasztanak, mutatva ezzel a lakosság mobilitási hajlandóságát és a migráció irányát. A természetes szaporodás, vagyis a születések és halálozások arányának elemzése a vizsgált több mint 10 év viszonylatában azt mutatja, hogy jelentős pozitív változás a főváros agglomerációjában, valamint az északi határterületeken történt; utóbbi esetben a pozitív tendenciát megkérdőjelezi a társadalom összetétele és szociális helyzete, valamint jelenlegi gazdasági kilátásai. A koncentrált területeken bekövetkezett népszaporulat ellenére mégis azt mondhatjuk, hogy Magyarország népessége elöregedő, hiszen a települések nagy részén magas az öregedési index értéke csakúgy, mint az eltartottsági és függőségi rátáké. Különösen igaz ez a Budapesttől legtávolabb fekvő északi, észak-keleti, valamint nyugati, dél-nyugati vidéki országrészekre. Az előbb említett indexek magas értékei ellenére a relatív gazdaságilag aktív korúak számának indikátora nem mutat kimondottan kedvezőtlen képet, azonban összetételüket részleteiben elemezve láthattuk, hogy jelentős részük nyilvántartott álláskereső. Tovább árnyalja a képet, hogy a munkanélküliek nagy százalékban a 180 napon túl regisztrált álláskeresők csoportjába tartoznak. Ez a probléma szintén a már eddig is hátrányos helyzetűként emlegetett peremvidékeken jelenik meg leginkább. Éppen ezért ugyanezekben a térségekben a legmagasabb a közfoglalkoztatottak száma; ez önmagában pozitív jelentéstartalommal is bírhat, azonban számukat több év távlatában vizsgálva megállapítható, hogy nem csökkent a kívánt mértékben. Ennek köszönhetően a célként kitűzött munkaerőpiacra történő könnyebb visszajutás akadályokba ütközik. Összességében megállapítható, hogy az intézkedések ellenére a vidéki határ menti peremterületek társadalma elöregedő, a munkalehetőségek korlátozottak. A munkaképes korú lakosság egy része a jobb lehetőségeket kínáló területek felé vándorol, míg a helyben maradók körében magas a tartós munkanélküliség, amit a közfoglalkoztatás csak rövid távon és megkérdőjelezhető hatékonysággal képes orvosolni.

4.2. A GAZDASÁG ÁTALAKULÁSÁNAK FŐBB TENDENCIÁI

A vidékbiztonság egyik fontos tényezőjének tekintem a sikeres gazdaságot, vagy annak meglévő feltételét. A biztonság sok formáját ismerjük, melynek fontos tényezője az anyagi stabilitás, melyet a gazdaság teremthet meg. A városok és nagyobb községek kialakulásában is ez jelentette a fejlődés alapját. Hiszen az anyagi vagy a szellemi tőkére épült gazdaság adta meg adott térnek azt a biztonságos fejlődési potenciált, mellyel magához tudott vonzani további anyagi, vagy humán tőkét. Ennek tekintetében vizsgálom meg ebben a fejezetben Magyarország településhálózatának gazdasági szerkezetét a 2006 és 2016 közötti időszakban. Ennek keretein belül elemzésre kerül az egy főre eső regisztrált és működő összes egyéni, kis- közép-és mikro vállalkozások száma; a működő vállalkozások száma; a high-tech és medium-high-tech feldolgozóipar és a tudásintenzív szolgáltatások szerepe. A jövedelmi helyzettel kapcsolatosan vizsgálom továbbá az elnyert OP és EMVA támogatásokat, a helyi adóbevételeket, a bruttó hozzáadott értéket, az adófizetők arányát és rájuk eső jövedelem nagyságát, továbbá a mezőgazdasági termelésből származó jövedelmeket. A fejezet utolsó részeként a turizmushoz kapcsolódóan vizsgálom a vendégéjszakák és a szállások férőhelyeire jutó vendégek számát.

10. ábra Ezer főre jutó regisztrált vállalkozások száma (db), 2016

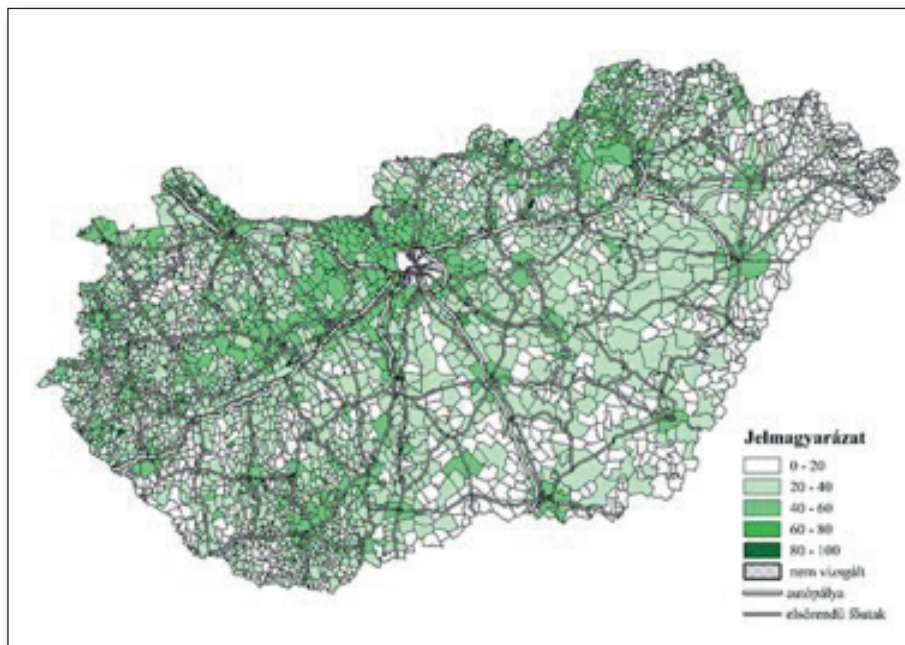
Forrás: TEIR adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés QGIS alkalmazásával, 2018.

Magyarország vállalkozói rétegéről általánosságban elmondható, hogy Budapest centrikus. Azonban, ahogy a 10. ábrán látható, 1000 főre vetítve a regisztrált vállalkozások száma nem tükrözi ezt az álláspontot. Hiszen Budapesttől távol, „koncentrált” helyeken magas a mutató értéke. Ezek a „koncentrált” helyek - bizonyos többségben - a kisméretű vállalkozói formát igénylő gazdasági ágazat jelentős területi hatásából erednek: mint például Tokaj és Eger esetében a bor ágazat; az Alföld déli része esetében a kertészeti ágazat; Szabolcs-Szatmár-Bereg megye esetében a gyümölcsstermesztés és a jelentős mértékű logisztikai ágazat; vagy a Balaton és környéke esetében a turizmus.

Az is jól látható az ábrán, hogy az alacsony értéket mutató települések törpe-, kis- és aprófalvak valamint Nógrád és Borsod-Abaúj-Zemplén megye jelentős részén találhatóak. Törpe-, kis- és aprófalvaink esetében ez az érték nem meglepő, hiszen ezeken a településeken a lakosság száma annyira alacsony, hogy kevés vállalkozás tud életben maradni. A megyék esetében számos tényező együttes hatása eredményezi a mutató alacsony értékét, mint például a fizetőképes kereslet hiánya; az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők száma; a rossz közlekedési feltételek; az erős centrum hiánya; stb.

A vidéki térségekben a vállalkozói hajlandóság erősödést mutat, valamint azt, hogy a mikro-, kis- és középvállalkozások száma magas, hiszen ezek zöme kis üzemméretű, kevés főt foglalkoztató KKV.

A témához a kényszervállalkozások fogalomköre is szervesen hozzá tartozik, valamint azt is figyelembe kell venni, hogy ez az érték nem utal valós gazdasági aktivitásra, csupán annak lehetőségére. Éppen ezért a következőkben kitérek a működő vállalkozások vizsgálatára is.

11. ábra: Működő vállalkozások aránya a regisztrált vállalkozásokon belül (%), 2014

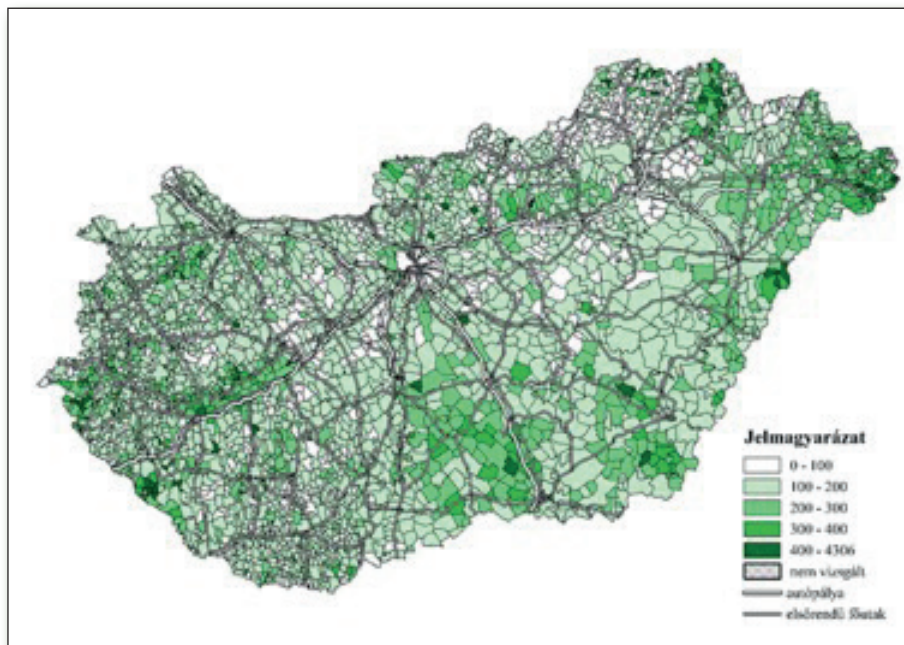
Forrás: TEIR adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés QGIS alkalmazásával (2018)

Ahogy a 11. ábrán látható, a vállalkozói hajlandóság sajnos nem biztos, hogy tényleges gazdasági tevékenységet is jelent. Láthatjuk, hogy 2014-ben (későbbi évre nem áll rendelkezésre az adat) a vállalkozások többsége ott működik, ahol az ezer főre jutó regisztrált vállalkozások száma alacsony. Véleményem szerint ennek hátterében az áll, hogy ezeken a területeken stabil a piac, fizetőképes a kereslet, valamint jellemzően a több főt foglalkoztató cégek vannak jelen. A működő vállalkozások aránya az idő múlásával koncentrálódik, vagyis a működőképesség a tér bizonyos pontjai körül összpontosul. Ezek a pontok nagyobb jelentőséggel bíró városokat vagy közlekedési folyókat jelentenek. Ezeknek a csomópontoknak a közvetlen környezetében is tapasztalható még némi vállalkozói aktivitás, azonban ezektől távolodva egyre jobban elhalványul ez a jelenség.

A vidék biztonságos működéséhez elengedhetetlennek tartom a mikro- (egyéni), kis- és középvállalkozások jelenlétét mint elsődleges munkahelyteremtő, jövedelemtermelő és adófizető gazdasági egységet. Ahogyan azt a helyi gazdaságfejlesztés fogalmát feltáró fejezetben is említettem, az ország GDP-jének jelentősebb százalékát a nagyobb transznacionális vállalatok termelik meg. Míg a hazai mikro-, kis- és középvállalkozások lényegesen kisebb eredményt produkálnak, addig a foglalkoztatási viszonyokat tekintve éppen, hogy fordított arányt láthatunk. Tehát a hazai foglalkoztatottság jelentős részét ezek a vállalkozások képviselik. Ezekkel a gazdasági méretekkel rendelkező vállalkozások talán képesek arra a vidéki térségekben, hogy méretükből adódóan életben tudjanak maradni, és ezzel a tér egy gazdaságilag stabil részét képezzék.

Az 1000 főre jutó regisztrált egyéni vállalkozók területi eloszlása egyenletesebb képet mutat, mint az összes regisztrált vállalkozók száma. Azonban a törpe, apró és kis településeken ezen gazdasági formák száma ugyancsak alacsony. A működő egyéni vállalkozások átlagos aránya a regisztrált egyéni vállalkozásokon belül 2006 és 2016 között ugyancsak sokkal jobb területi eloszlást mutat, mint az összes működő vállalkozás aránya. Véleményem szerint ez biztató képet enged láttatni számunkra a vidék kisméretű gazdasági szerkezetének stabilitásáról, mely megteremti a helyi gazdaság alappilléreit.

Szeretném továbbá kiemelni ezeknek a vállalkozásoknak a helyi gazdaságban és annak fejlesztésében betöltött elsődleges szerepét is. Ezek a vállalkozások azok, melyek ismerik a helyi viszonyokat és a vállalkozói környezetet; a kapcsolati hálójuk által tájékozottabbak a helyi erőforrásokat és igényeket tekintve. Véleményem szerint a helyi gazdaságfejlesztés alap építőköveinek is tekinthetjük Őket.

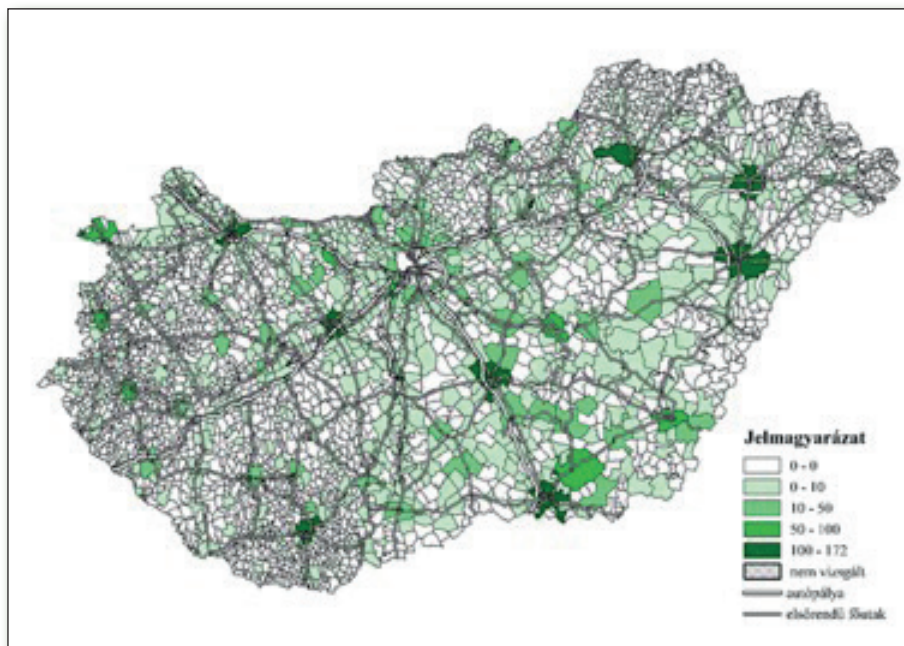

12. ábra: Ezer főre jutó regisztrált mikro-, kis- és középvállalkozások száma (db) (2016)

Forrás: TEIR adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés QGIS alkalmazásával (2018)

Az egyéni vállalkozások után a mikro-, kis és középvállalkozások (továbbiakban: KKV) jelentik a gazdaság következő pillérét. Ennek a mutatóknak az 1000 főre jutó 2016. évi vizsgálatát a 12. ábra szemlélteti. Ezen tendenciálisan hasonló területi, ágazati „koncentráció” figyelhető meg csakúgy, mint az 1000 főre jutó regisztrált vállalkozások számánál. Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a regisztrált vállalkozások jelentős többsége a vidéki térségekben mikro-, kis- és középvállalkozás. Ez is alátámasztja azon véleményemet, miszerint a vidéki biztonság szerves részét képezik a mikro. (egyéni), kis. és középvállalkozások. Jelenlétük a rurális térségekben a gazdasági, társadalmi és környezeti dimenzióra egyaránt megtartó hatást gyakorolnak. Ezen gazdasági méret területi eloszlásának 11 éves, 2006 és 2016 közötti vizsgálata esetén is láthatjuk, hogy a tér bizonyos pontjain összpontosulnak a KKV-k. Ezek az értékek azt sejtetik, hogy a vidék sikerágazatai közé a bor- illetve gyümölcságazat, a turizmus, valamint a kertészeti ágazat tartozik. Természetesen nem csak ezek az ágak jelenthetik a kitörési lehetőségét, de egyértelmű hogy a tér jellemző adottságára épülő gazdasági szektor nagyobb sikert ér el, mint bármilyen más „téridegen” ágazat. Azt a tényt sem szabad azonban figyelmen kívül hagynunk, hogy ezeken a területeken nem létesültek olyan nagy vállalatok / vállalkozások, melyek kiváltanák a munkahelyek ilyen formáját.

Az is nagymértékben előfordul, hogy éppen ezeknek a nagyobb vállalkozásoknak a munkájához járulnak hozzá alvállalkozóként, beszállítóként. Megfigyelhető továbbá, hogy a Balaton környékén - és még számos turisztikailag attraktív területen - is megnőtt a számuk, valamint a határmentiség is pozitívan befolyásolja ezt a számot.

13. ábra: High-tech és medium high-tech feldolgozóipar (db) (2013)

Forrás: TEIR adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés QGIS alkalmazásával (2018)

A helyi gazdaság következő pillére a high-tech és medium high-tech feldolgozóipar, mely több főt foglalkoztató, területileg nagy hatással bíró gazdasági forma. A vidék szempontjából a high-tech és medium high-tech feldolgozóipar jelentősége a „minőségi” munkahely megteremtésében van. Ezekben a cégekben jelenik meg a felsőfokú végzettséggel rendelkező munkavállalók többsége, melynek köszönhetően a tér több pontján is letelepedési lehetőséget kínálnak a magasan képzett munkaerőnek - ezzel gazdagítva annak szellemi és társadalmi tőkét. A high-tech iparág jellemzően városokban, regionális központokban vagy annak vonzáskörzetében található. Ezek többségében jelentősebb közlekedési folyósók mentén helyezkednek el, mint ahogy azt a 13. ábra is szemlélteti. További megtelepedési tényezőt más területi egységekben a megfelelő munkaerő-összetétel, vagy beszállítói lehetőségek jelenthetnek, valamint a helyspecifikusságban rejlő endogén erőforrások.

A globalizált világ egyik alapvető eleme a számítástechnika és annak minden vívmánya. (Véleményem szerint, ez globális – globális és lokális – szinten is ugyanígy elmondható. Ehhez kapcsolódó fontos gazdasági ágazat a tudásintenzív szolgáltatások, mely az alábbi szolgáltatásokat jelenti:

- műszaki szolgáltatások;
- számítógépes és IT-szolgáltatások;
- kutatás-fejlesztés;
- szabadalmi hivatalok;
- jogi és gazdasági tanácsadás;
- tréning;
- oktatási és toborzási szolgáltatás;
- pénzügyi és biztosítási szolgáltatás;
- posta és telekommunikáció;
- marketing és hirdetés;
- menedzsment-tanácsadás;
- személyi szolgáltatások;
- tudásintenzív szállítás;
- tudásintenzív IT-szolgáltatások;
- tudásintenzív alapszolgáltatások;
- kreatív, kulturális és atlétikai tevékenység;
- tudásintenzív szövetségek;
- egyéb üzleti szolgáltatások;
- egyéb professzionális szolgáltatások;
- irodai szolgáltatások;
- környezetvédelmi szolgáltatások. (Dobrai, Farkas; 2009)

Hazánk esetében elmondható, hogy a települések zömén rendelkezésre áll tudásintenzív szolgáltatás, azonban sajnos a törpe-, apró- és kistelepülések többségében ezeknek szinte teljes hiánya figyelhető meg. Ez sok esetben azt jelenti, hogy még az alapvetőnek számító postai szolgáltatás sem található meg a településeken. Jelentősen sok (több mint 250) szolgáltatás egyértelműen a városi térségekre jellemző. Magyarország településhálózatában koncentráció figyelhető meg, mely a budapesti agglomerációt és vidéki nagyvárosok környezetét érinti elsődlegesen.

Uniós csatlakozásunk óta fontos fejlődési szempont és lehetőség a települések számára az Európai Unió támogatások megléte. Minden település elsődleges céljai között szerepel a minél több támogatás elnyerése, és ezzel a település élhetőségének minőségi javítása, mely társadalmi és gazdasági szempontból is értendő. Azt azonban tudjuk a tapasztalatok alapján, hogy ezek a megvalósult fejlesztések nem minden esetben váltják be a hozzájuk fűzött reményeket. Mindez legtöbbször a nem egészen valós igények, nem megfelelő módon történő kielégítésének az eredménye, és annak, hogy sok esetben a „gombhoz varrjuk a kabátot” elméletek kerülnek előtérbe. (Ezalatt azt értem, hogy nem az igények oldaláról közelítjük meg a fejlesztéseket, hanem hogy éppen mire lehet pályázni.)

Ezért tartom fontos tényezőnek a vidék biztonság szempontjából az Operatív Programok (továbbiakban: OP) és az Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap (továbbiakban: EMVA) támogatások területi eloszlásának vizsgálatát. Az összehasonlíthatóság kedvéért az egy főre jutó támogatás mértékét vizsgáltam a 2007-2013-as programozási időszakban - tekintettel arra, hogy ezek az adatok álltak rendelkezésemre. A két támogatási formát egyben vagy külön vizsgálva is elmondhatjuk, hogy az egy főre eső támogatás mértéke nem a városokban magas, hanem a vidéki, 5000 fő alatti településeken. Természetesen kérdés, hogy a támogatás jellege alapján milyen típusú fejlesztés valósult meg ezeken a helyeken. Az adatok alapján elmondható, hogy jellemzően az élhető körülmények (közúthálózat, kommunikáció, közüzemi hálózat, ellátó intézmények) fejlesztése valósult meg.

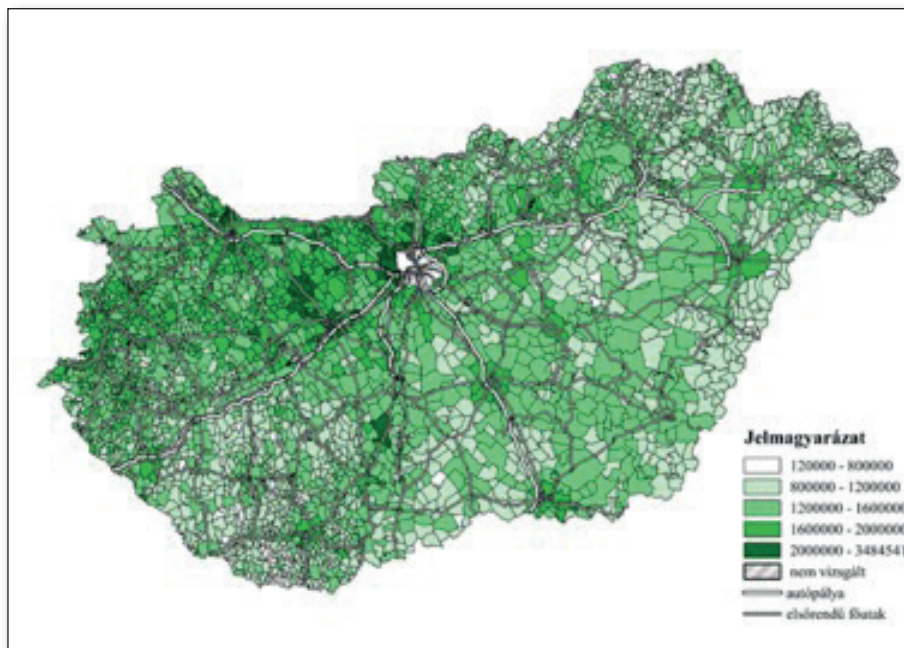
A gazdaság termelékenységének jó mutatószáma település szinten az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték mértéke. Ennek vizsgálata kapcsán arra a következtetésre jutottam, hogy a legtöbb egy főre jutó bruttó hozzáadott értéket termelő települések köréneke zömét a város, valamint ezek körül elhelyezkedő települések alkotják Magyarország főbb közlekedési folyosói mentén. A városok esetében rendelkezésre álló közlekedési és humán infrastruktúra, vállalkozói milió és a szolgáltatások köre teremti meg a termelékenység feltételét. Vidéki települések esetében pedig valamilyen természeti erőforrás (ásványvíz, termálvíz, látványosság, egyéb belső erőforrás, stb.) vagy a beszállítói lehetőségek teremtik meg a termelékeny gazdaság kialakulását.

Nagyon kevés település van Magyarországon területén, ahol 0 vagy annál kevesebb az egy főre jutó bruttó hozzáadott érték. Vagyis a települések többségében valamilyen hozzáadott értéket eredményező gazdasági tevékenység folyik. Azonban jelentősebb (750 000 Ft feletti) értékteremtő tevékenységet csak a települések egyötöd része mutat.

A társadalom és a gazdaság minőségi és/vagy mennyiségi összetételére véleményem szerint jó mutató az ezer főre jutó helyi adók mértéke. Hiszen a helyi adók (vagyon, kommunális és iparüzési adó) szemléltetik számunkra a lakosság anyagi helyzetét, valamint a település gazdaság állapotát, fejlettségi szintjét. A települések fejlettségi szintjét meglátásom szerint az alapján szemlélteti a mutató, hogy a legtöbb helyi adó minimális szintjének (mértékének) meghatározása önkormányzati hatáskörben van. Vagyis a fejlettebb települések a helyi adókat a megengedett maximum irányába mozdítják, míg fejletlenebb települések a minimum felé; ezzel is próbálva a meglévő tőkét maguknál tartani, vagy továbbiakat magukhoz vonzani. Az ezer főre jutó helyi adók mértéke városok és azok környezetében; főbb közlekedési folyosók mentén; adott gazdasági (turizmus, bor, stb.) ágazatban tevékenykedő települések halmazában kimagasló az érték. A mutató alátámasztja továbbá a regisztrált vállalkozások, egyéni-, mikro-, kis- és középvállalkozásoknál, a high-tech és medium high-tech feldolgozóipar valamint a tudásintenzív szolgáltatások vizsgálatánál leírt folyamatokat.

A települések „életképessége” és társadalmi/gazdasági összetételének szempontjából fontos megvizsgálni az összes adófizető arányát a lakónépességben belül, hiszen nagymértékben meghatározza a település szerkezetét, fejlettségi állapotát és potenciálját. Magyarországon településeinek többségében 50% felett van a mutató értéke,

mely jellemzően nem a városok és a közlekedési folyók mentén koncentrálódik (ellenben a vállalkozások koncentrációjával). Ebből arra következtettek, hogy a vidéki települések lakosságának java mobilitása a munkához való hozzájutás tekintetében magas. Azokon a területeken, ahol a diverzifikált mezőgazdaság (pl.: Tokaj és környéke) sikeresen megvalósult, a lakosság keresőképessége is stabil állapotot mutat. Így azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a 11 éves időtartam alatt a települések jelentős részében drasztikusan nőtt az adófizetők száma a létrejött új munkahelyeknek/munkalehetőségeknek köszönhetően. Mindez hozzájárul és biztosítja a vidék fennmaradását, köszönhetően a lakosság mobilitási hajlandóságának.

14. ábra: Egy adófizetőre jutó munkaviszonyból származó jövedelem (Ft) (2016)

Forrás TEIR adatai alapján, saját számítás, saját szerkesztés QGIS alkalmazásával (2018)

Fontos továbbá megvizsgálni azt is, hogy egy adófizetőre mennyi munkaviszonyból származó jövedelem jut, hiszen ezek a tényezők nagymértékben meghatározzák a lakosság vándorlási irányát. A 14. ábrán jól látható, hogy a munkaviszonyból származó jövedelem Budapest agglomerációjában, valamint Budapest-Bécs tengelyén, illetve ennek déli irányban való kiterjedésén jelentősen magasabb (közel havi 200 000 Ft), mint az ország többi területén. Ha megnézzük a már elemzett vándorlási egyenleget, jól látható, hogy ezekre a területekre a vándorlási hajlandóság is magasabb. Az is jól látszik, hogy a komplex programmal fejlesztendő járási településeinek többségében a legalacsonyabb az egy főre jutó munkaviszonyból származó jövedelem, hiszen a munkaadók a hiányos munkalehetőség tudatában, a vállalkozásuk életben tartása okán kevesebb munkabért tudnak biztosítani a munkavállalók számára. Valamint ezekből a térségekből hiányoznak a magas hozzáadott értéket teremtő, illetve a high-tech vállalkozások.

A munkaviszonyból származó jövedelem mellett számos más jövedelemmel is rendelkezhetünk, melyeket együtt összes belföldi jövedelemnek nevezünk. Ennek egy adófizetőre eső összegét tekintve az előbb említett

Budapest agglomerációján valamint Budapest-Bécs tengelyén (illetve ennek déli irányi kiterjedésén) túl már a főbb közlekedési folyósókon és vidéki nagy városokban is igen magas ennek értéke. Az is megfigyelhető, hogy a vidéki térségekben is jelentősen emelkedett a béren kívüli jövedelemnek köszönhetően a lakosság rendelkezésére álló anyagi forrás. A tendenciákat megvizsgálva jól látható, hogy intenzív fejlődés mutatkozik a lakosság jövedelem-szerkezetében városokban és vidéken egyaránt.

A fentiek alapján kirajzolódnak azok a bástyaként funkcionáló területek, melyek az erős értékeiket az évek alatt is meg tudták tartani, illetve növelni tudták azokat. Érdeemes lehet elgondolkodni azon, hogy ezeknek a területeknek a célzott fejlesztése milyen hatást gyakorolhat a környezetükben elhelyezkedő területek ugyanazon értékeinek változására.

A jövedelem vizsgálata során Magyarország esetében szükséges kitérni a mezőgazdaságban dolgozók jövedelmére is, ezen belül is a vidéken jelentős számban jelenlévő mezőgazdasági kistermelőkre. Mezőgazdasági kistermelőnek tekintjük azt a mezőgazdasági őstermelőt, akinek az e tevékenységéből az adóévben megszerzett bevétel a 6 millió forintot nem haladja meg. A mezőgazdasági kistermelők száma az Alföldön és a Kisalföldön, valamint annak környezetében jelentős; jövedelemtermelő képességük jelentős szóródást mutat. Azt is megfigyelhetjük, hogy számos törpe, apró illetve kis méretű településről; a bogyós termékeiről híres Nógrád megye településeiről, valamint Borsod-Abaúj-Zemplén megyében a mezőgazdasági kistermelés szinte eltűnt. Természetesen a mezőgazdaságot és annak termelékenységét jelentős külső, befolyásolhatatlan, természeti tényező határozza meg, így annak jövedelemtermelő képessége is erősen ingadozik.

Magyarország egyik meghatározó gazdasági ágazata a turizmus, ezen belül is a vízi valamint a falusi turizmus, tehát ezen ágazatok sem maradhatnak ki a vidéki térségek vizsgálatából. 2016-ban csak a települések felében állt rendelkezésre kereskedelmi, vagy magán/egyéb szálláshely. Ez jól szemlélteti számunkra, hogy a valamilyen látványossággal rendelkező településeken sok esetben teremtik meg a több napos turizmus kialakulását. Kijelenthető a statisztikai adatok alapján, hogy jelentős, 1000 főre jutó szállásférőhellyel azon települések rendelkeznek, melyen kiépült fürdő vagy valamilyen látványosság; esetleg gasztronómia (pl. bor), kultúra vagy természeti érték rendelkezésre áll. Ilyen területek közé tartozik a Balaton és környéke; Tokaj és környéke; Hortobágy és környéke; valamint Eger és környéke. Természetesen a térnek vannak nevezetes pontjai is turizmus tekintetében, melyek kitűnnek a térképen, mint például Aggtelek, Visegrád, Pécs. Sok esetben a jelentős mértékű turisztikai főszezon nagy terhelést jelent a lakosság számára, azonban az ebből származó bevétel, munkalehetőség, adó és az ennek köszönhető, hosszútávon a lakosság hasznára váló fejlesztés ellensúlyozza az előbb említett negatív társadalmi hatást.

A turizmus egyik meghatározó mutatószáma a vendégek száma a szállásférőhelyeken, ezen belül is az egy szálláshely szállásférőhelyeire jutó vendégek száma. A szálláshelyek egész éves kihasználtsága inkább azokon a területen magas, ahol alacsony az ezer főre jutó szálláshelyek férőhelyeinek a száma. Ez jól mutatja, hogy mennyire erősen mutatkozik a vízparti területeken a szezonális mérték. Ezen kívül a magas skálabesorolást mutató települések jelentős része város, ahol jellemzően konferenciaszervezések történnek és tartós, szezonális nélküli attrakciók állnak rendelkezésre. Akad közöttük azonban olyan is, ahol az évben több alkalommal megrendezésre kerülő turisztikai látványosságok biztosítják ezt a magas számot. És ne feledkezzünk el a néha hiányos és téves adminisztrációról sem.

A turizmus további fontos mutatója az egy főre jutó vendégéjszakák száma, melynek elemzése során arra a megállapításra juthatunk, hogy a települések egyharmada képes olyan komplex turisztikai csomagot nyújtani a vendégek számára, hogy (2-nél) többnapos tartózkodásra ösztönözze őket. Ebben egyértelműen megjelennek az

eddig említett turisztikai koncentrációk, valamint azon települések, melyek valamilyen hozzáadott értéket (konferenciaterem, rendezvényszervezésre alkalmas terület/épület, fesztiváalterület, kulturális/táji adottság) tudnak nyújtani.

Összefoglalva a fejezetben olvasottakat megállapítható, hogy a területek gazdasági vizsgálatával közelebb kerülhetünk olyan folyamatok megértéséhez, melyek alapvetően befolyásolják a tér társadalmi folyamatait is. Mint ahogy az az élet legtöbb területére igaz, minden mindennel összefügg, így az itt érintett gazdasági mutatóknak is szélesebb háttere van annál, mint általában gondolnánk. A fejezetben betekintést nyerhettünk azokba a folyamatokba, melyek alapjaiban meghatározzák gazdaságunk szerkezetét, működését. Nem csupán pillanatképet látunk, hanem egy távlati visszatekintésre is lehetőségünk nyílik, mely által elhelyezhetjük magunkat azon az úton, amin haladunk. Azon az úton, aminek a végén az a cél áll, hogy a helyi értékeken és erőforrásokon alapuló gazdaságfejlesztés a vidékbiztonság jegyében, fenntartható módon valósuljon meg, az itt élők életszínvonalának emelése érdekében. Ennek a folyamatnak az elemei: az egy főre eső regisztrált és működő, összes egyéni, kis- közép-és mikro vállalkozások száma; a működő vállalkozások száma; a high-tech és medium-high-tech feldolgozóipar és a tudásintenzív szolgáltatások; de a jövedelmi helyzettel és a turizmussal kapcsolatos értékek is ide tartoznak.

Véleményem szerint a fejlesztések kulcsa a komplexitásban rejlik: abban, hogy a helyi igényekre és értékekre, erőforrásokra támaszkodva alakítsuk ki a stratégiákat az alulról jövő kezdeményezések felkarolásával; hogy a helyi közösségek kialakulhassanak és összefonódhassanak más közösségekkel; hogy a fejlesztéseket ne önmagukban kezeljük, hanem vegyük észre, hogy azok ezer szállal kapcsolódnak egymáshoz. Mint ahogy a gazdasági tényezők feltárásánál is kihangsúlyoztam, az összefogásban rejlő lehetőségeket kell elsődlegesen kihasználnunk. A turizmus területén legyen ez a közös programszervezés, mely az egynapos turizmust többnapossá duzzaszthatja – munkát, jövedelmet generálva ezzel. A KKV-k esetében is az egymás szolgáltatásainak előnyben részesítésével idézhető elő a helyi kereslet-kínálat alapjainak megteremtése. Mindezen apró tevékenységek beindítása mögött elsődlegesen szemléletváltás áll.

5. A FEJLŐDÉST BEFOLYÁSOLÓ FŐBB TÉNYEZŐK

5.1. INFRASTRUKTÚRA, ÜZLETI KÖRNYEZET

Egyes országok és térségek sikerét számos tényező meghatározza. Ilyen tényezők lehetnek a helyi közösség együttműködésre való hajlama; a helyi adók mértéke; anyagi jellegű erőforrások megléte vagy hiánya; a helyi döntéshozók képességei; a földrajzi távolság centrumtárségektől; de nagyon fontos az infrastrukturális ellátottság is. Ez utóbbira hívja fel a figyelmet az International Monetary Fund (IMF) is 2014-es írásában, miszerint az előző évtized végén kirobbant gazdasági válság után ugyan a legtöbb ország sikeresen vissza tudta szerezni korábbi pozícióit, gazdaságuk újraindult; sok esetben azonban sajnos a kezdeti gyorsuló növekedés után röviddel visszaesett. Ennek az egyik legfőbb oka pedig az infrastruktúrában jelentkező hiányosságok. Ahhoz, hogy ezt a problémát mélyebben megértsük, ismernünk kell az infrastruktúra fogalmát és fontosságát.

Az infrastruktúra szó maga latin eredetű, és azt jelenti: alapszerkezet. Egységes, általánosan elfogadott definíciója nincs, azonban az egyes megközelítéseknek vannak közös pontjaik. Hirschmann (1958) írása alapján az infrastruktúra fogalmába értendő minden olyan alapszolgáltatás, amely nélkül a primer, szekunder és terciér termelés nem tudna működni. Király (1979) értelmezésében is hasonlóan jelenik meg az infrastruktúra, mert szerinte az szintén a termelés alapját jelenti, ugyanakkor a közösségeket is kiszolgálja létesítmények és szervezeteken keresztül. Kőszegfalvi (1976) kissé máshogy közelítette meg a fogalmat: ő az infrastruktúra elemeit nem különállónak, hanem hálózatok részeinek tekintette, amely hálózatok műszaki és szociális jellegűek is lehetnek. Később Kőszegfalvi és Sikos T. (1993) már úgy tekinti, hogy tágabb értelemben véve minden olyan tényező – a termőföld kivételével – infrastruktúrának tekinthető, amely kapcsolódik az emberi élethez és munkához, míg szűkebb értelemben véve a településeket kiszolgáló egységek, valamint néhány, a lakosságot kiszolgáló szolgáltatás tekinthető infrastruktúrának.

Káposzta (2007) értelmezésében az infrastruktúra fogalma egy nagyon széles erőforrásrendszert tartalmaz: közlekedési hálózatok, járművek, telekommunikáció, energiaellátási rendszerek, üzleti szolgáltatások, valamint a lakosságot kiszolgáló ellátórendszer (például a víz- és szennyvízhálózat, oktatási intézmények, környezetvédelmi és sport létesítmények). Megközelítésem Kőszegfalviéhoz hasonlít abban a tekintetben, hogy szintén műszaki (termelői) és szociális infrastruktúrát különít el. Rámutat, hogy ez a két alcsoport nem különül el élesen egymástól, mert az egyes elemek gyakran mindkét csoportba besorolhatók. A definiáláson túl Káposzta (2007) azt is megállapítja, hogy az infrastruktúra egy kiemelten fontos tényező a területfejlesztés során.

Abonyiné Palotás (2007) megközelítése alapján is számos olyan elemet foglal az infrastruktúra, amelyek szükségesek a gazdaság működéséhez: hálózatok és egyes elemek, létesítmények, felszerelések és tudás. A definíció azonban az infrastruktúrának nem csupán a termelésben betöltött szerepét azonosítja, hanem a növekedés, a fenntartható versenyképesség és a jólét javulásában betöltött szerepét is.

A fenti definíciókból adódik, hogy az infrastruktúra több igen fontos szálon kötődik mind a gazdasághoz, mind a társadalom jólétéhez. Aschauer (1990) gondolata az infrastruktúrával kapcsolatban az volt, hogy mind az életminőséget, mind a gazdasági termelést meghatározza az infrastrukturális beruházások volumene. Hasonló eredményre jutott az Egyesült Államokban működő National Council on Public Works Improvement (1988) tanulmánya

is, amely kiemelte, hogy egy nemzet infrastrukturális ellátottságának minősége kulcsfontosságú az egész gazdaság (és ezáltal a társadalom) folyamatai számára, hiszen többek között a megbízható közlekedési rendszerek, a tiszta víz és biztonságos hulladékkezelő létesítmények alapvető elemei a civilizált társadalomnak és a termelő gazdaságnak. A Világbank (2005) írása is megemlíti, hogy az infrastruktúra rendkívül sok funkciót tölt be, kezdve az alapszolgáltatások nyújtásától az általános üzleti környezet szerepének a meghatározásáig.

Az infrastruktúrát tekintve mind a fejlődő, mind a fejlett országok esetében súlyos hiányosságok tapasztalhatóak. Az Amerikai Egyesült Államok segélyezéssel foglalkozó szervezete, az USAID (2012) arra hívta fel a figyelmet, hogy a fejlődő országoknak az energiaellátás, a vízellátás, a szennyvízkezelés, a kommunikációs és információs hálózatok, valamint az úthálózat tekintetében komoly problémákkal kell szembenéznük; ezen alapszolgáltatások ugyanis általában nem megfelelő minőségűek, de sok esetben nem is léteznek. A szervezet kutatásai szerint nagyságrendileg 2,6 milliárd ember számára nem biztosított a folyamatos áramellátás a fejlődő országokból. Ugyanitt közel 800 millió embernek nincs biztosítva a biztonságos vízellátás. Továbbá ebben az országcsoportban hozzávetőlegesen csak az emberek 20%-a fér hozzá az internethez.

A fenti problémákat orvosolni kell, azonban az infrastruktúra fejlesztése nagy körültekintést kíván. A Nemzetközi Valutaalap (2014) három fő jellemzőt nevesít, amelyek megkülönböztetik az infrastruktúrát más tőketípusoktól. Az első az, hogy az infrastrukturális beruházások gyakran nagy volumenű, magas költségigényű projektek; egyfajta "természetes monopóliumok". Másrészt, a nagymértékű kezdeti költségek mellett a generált haszon sokszor nagyon hosszú idő alatt válik láthatóvá (gyakran évtizedek múltán). Ez a hosszú időtartam súlyos problémát jelenthet az infrastruktúráról való döntéshozatal során. Harmadrészt elmondható, hogy az ilyen jellegű beruházások potenciálisan képesek pozitív externáliák létrehozására, amelyek alatt a pénzbeli bevételek mellett más jellegű hasznot is remélhetünk.

Összefoglalva: az infrastrukturális beruházások gyakran költségesek és csak hosszú idő után térülnek meg, viszont hosszú távon generálnak előnyöket, amelyek egy régió működését több szempontból is befolyásolják.

Fontos azonban megemlíteni, hogy az infrastrukturális beruházásokat sosem szabad önmagukban vizsgálni, hanem sokkal inkább egy fejlesztési stratégia részeként, megjelölve, aszerint hogy milyen előnyöket várunk el a beruházástól, és milyen más fejlesztési elemekkel tudjuk azt összekapcsolni.

A PwC Kft. és az Oxford Economics 2017-ben készített egy kutatási jelentést az infrastruktúra jelenlegi és jövőbeni várható globális helyzetéről (Global Infrastructure Outlook). A jelentés alapján 94 trillió USA dollár infrastrukturális befektetésre lesz szükség globálisan 2016 és 2040 között, hogy az infrastruktúra állapota ne romoljon veszélyes mértékben. A tanulmány azonban feltárja, hogy ettől valószínűleg 19%-kal el fog maradni a valóban befektetett összeg a jelenlegi trendek alapján. Ahhoz, hogy a szükséges összeg a helyére kerüljön, az országoknak a GDP-ből a várható átlagos 3% helyett 3,5%-ot kellene az infrastruktúrára fordítaniuk.

Az infrastruktúrával szemben fellépő igény nem egyenletes régióként, és a jövőben is komoly diszparitás várható ebben a tekintetben. Az előrejelzés szerint a legnagyobb mértékű igény Ázsiában fog jelentkezni rá, azonban a legtöbb ilyen jellegű beruházás is itt fog megvalósulni. Ez utóbbi pedig várhatóan meghaladja az előbbi, így összességében az ázsiai kontinens megerősödve tekinthet előre 2040-ben.

Az amerikai kontinens lesz a második legnagyobb beruházó (messze elmaradva Ázsiától), viszont az ő esetében az igény meg fogja haladni a megvalósult fejlesztéseket és bővítéseket. Európa jelenleg elmarad az amerikai kontinens országaitól, a tanulmány pedig ebből arra következtet, hogy a jövőben is fennmarad ez a helyzet. Európa azonban szerencsésebb helyzetben van, mivel a kutatás prognózisa alapján Amerikához képest alacsonyabb

mértékű beruházásigény felmerülése várható, így a beruházások fedezni fogják az igényeket. Nem ilyen kedvező az afrikai kontinens helyzete, ahol a növekvő várható beruházási mérték sem lesz elég, hogy a felmerülő igényeket fedezze. Óceánia esetében - bár a léptékek még az utolsó előtti helyezett Afrikától is bőven alacsonyabbak - várhatóan elégséges lesz az infrastrukturális beruházások mértéke.

Természetesen a kutatás ezen része nagyrégiókkal foglalkozik, amelyeken belül igen magas eltérések lehetnek. Erre utal az is, hogy a tanulmány szerint a globális infrastrukturális beruházásigények több mint fele csupán négy országban, Kínában, az Egyesült Államokban, Japánban és Indiában fog jelentkezni. Közülük Kínához önmagában 30 százaléknyi igény köthető. (PwC Kft. és Oxford Economics, 2017)

A Világgazdasági Fórum is egyike azon nemzetközi szervezeteknek, amely vizsgálja egyes térségek infrastrukturáját. A szervezet által készített Globális Versenyképességi Index (továbbiakban GCI) második pillére az infrastruktúra. Az indexen belül két fő pillér alatt találhatóak meg az egyes vizsgált elemek: Közlekedési infrastruktúra ("A" Főosztály) és az áramellátás minősége ("B" Főosztály). Az "A" Főosztályhoz tartozik az infrastruktúra általánosan vett minősége, a közutak minősége, a vasúthálózat minősége, a kikötői infrastruktúra minősége, a légikikötők infrastruktúrájának minősége, valamint a rendelkezésre álló üléskilométerek, míg a "B" Főosztályhoz a mobiltelefon-előfizetések száma, valamint a vezetékes telefonvonalak minősége és mennyisége. (Világgazdasági Fórum, 2017) Látható, hogy a fenti elemek közel sem fedik le az infrastruktúra egészét, azonban általában véve iránymutatóak lehetnek.

Az index alapján hazánk infrastrukturális ellátottsága 2017-ben az ötvenhatodik helyezést érte el a 137 vizsgált ország közül, tehát nagyjából a középmezőnyben helyezkedik el. Az országok pilléreit egy 7 fokozatú skálán is pontozták. Megfigyelhető, hogy a vizsgált 12 pillér közül az infrastruktúránál csupán 3 pillér ért el magasabb helyezést, ezek pedig a technológiai felkészültség; az egészség és az alapfokú oktatás, valamint a makrogazdasági környezet voltak. Egyik pillér, a termékpiacon hatékonyság ugyanannyi pontot kapott, mint az infrastruktúra.

Az GCI készítői az adott országokból vállalatvezetőkkel is készítettek interjúkat, hogy megtudják, melyek az üzleti tevékenységeket leginkább hátráltató tényezők. A megkérdezettek 16 elemből választhatnak ki 5-öt, amelyek szerintük a leginkább hátráltatja az üzleti tevékenységet. Ezután ezt az 5 tényezőt kellett rangsorolni 1-től 5-ig, és a végső eredmény ez alapján került súlyozásra. Az 5 legproblémásabb elem a nem megfelelően képzett munkaerő, a korrupció, az adók mértéke, az adószabályozás és a hitelekhez való hozzáférés voltak, és ezek magasán a legtöbb szavazatot kapták. Az infrastruktúrával kapcsolatos problémákat azonban közel sem ítélték meg ilyen súlyosan a cégvezetők, hiszen végül összesen 3 pontot kapott, szemben például a nem megfelelően képzett munkaerővel, amely 15,2 pontot tudott csak szerezni.

A GCI jelentése és a magyar üzletvezetők elmondása alapján tehát az infrastruktúra problémáinál sokkal súlyosabb gondok is vannak a magyar üzleti életben, illetve a versenyképességgel kapcsolatban. Ez azonban nem azt jelenti, hogy Magyarországon nincs tennivaló az infrastruktúrát illetően.

Összefoglalva elmondható az infrastruktúráról, hogy gazdasági és társadalmi tevékenységek épülnek rá, így annak hiánya vagy nem megfelelő működése értelemszerűen befolyásolni fogja ezen tevékenységek sikerességét is. Ennél fogva figyelemmel kísérése, és a lehetőségekhez mért fejlesztése fontos feladat.

5.2. INNOVÁCIÓS KÉPESSÉG

Jelen alfejezet röviden kitér az innováció jelentésére és fontosságára. Az innováció az egyik legdivatosabb kifejezés napjaink fejlesztési stratégiáiban és szakpolitikáiban, azonban semmiképp nem mondhatjuk, hogy nem szolgált rá a népszerűsége, hiszen elég csak belegondolni, hogy 10, 200 vagy éppen 3000 évvel ezelőtt hogyan éltek a minket megelőző generációk. A válasz kérdésünkre pedig az lesz, hogy máshogyan; valószínűleg alacsonyabb életszínvonalon és kevésbé komfortosan; és ennek a különbségnek az okait nagyrészt az idők folyamán megfigyelhető nagyszámú fejlesztésben és újításban lelhetjük fel.

Mit is jelent az innováció? Ha hétköznapi nyelvezettel akarjuk megfogalmazni, olyan dolgok juthatnak eszünkbe, mint például: "valami újat alkotni", vagy "jobbá tenni", és olyan hasonló kifejezések párosulnak hozzá, mint a "kutatás", a "felfedezés" és az "újítás".

Az innováció fogalma Schumpeter (1939) jóvoltából kapott helyet a közgazdaságtanban, amikor elméletében az innováció úgy jelenik meg, mint a termelési tényezők új kombinációja. Azaz, értelmezésében a már meglévő és felismert termelési tényezőket újfélé megközelítéssel felhasználva az eddigiekhez képest más, akár magasabb színvonalú üzleti tevékenységeket folytathatunk. Felhívja a vállalkozó személyére is a figyelmet, mint olyan valakire, aki az innovációt alkalmazza, véghezviszi.

Miért fontos az innováció? A választ több oldalról is megközelíthetjük. Az innovációs tevékenységektől nyilvánvalóan pozitív eredményt várunk el elsősorban, hiszen emiatt fektetünk bele munkát és tőkét. Ez az eredmény megtestesülhet például új vagy megváltozott termékekben és szolgáltatásokban, újfélé munkafolyamatokban, új piacok megszerzésében. Egy új termék vagy szolgáltatás esetében (az újszerűség és hasznosság függvényében) az innovációt kezdeményező számára az egyik legfontosabb eredmény, hogy akár teljesen új tevékenységek indítását, ágazatok létrehozását alapozhatja meg; jelentősége tehát kiemelkedő.

Az innovációval kapcsolatban ugyanakkor annak eredménye mellett maga a folyamat is fontos. Egy-egy újítás és fejlesztés egyrészt újabb innovációkat is generálhat, ami már önmagában is fontos cél lehet, ugyanakkor pedig jelzésértékű is; jelzi a külvilág felé, hogy létrejöttének helyszínén van kapacitás és szándék a jobbításra, az adott helyzet megváltoztatására.

Kitől származik az innováció? Mivel a fogalomkörbe rendkívül sokszínű elemek is beletartozhatnak, az újítás jellegétől függően többféle szereplő (vállalkozók, helyi önkormányzatok, civilek, nagyvállalatok kutatóműhelyei, egyetemek, központi kormányzati intézmények stb.) is kezdeményezheti azokat, sőt, akár több szereplő összefogásából is születhetnek. Bárkitől is származzon azonban az innováció, az újítás előbb vagy utóbb nagyobb csoportokhoz is eljut, bár nem mindegy, mikor. Rogers és Shoemaker (1971) nyomán beszélhetünk:

- innovátorokról,
- korai elfogadókról,
- korai többségről,
- késői többségről,
- lemaradókról.

Az eredeti értelmezés alapján az innovátorokra jellemző, hogy: vállalják a kockázatot az újítások létrehozásában; ugyanakkor magas társadalmi státuszúak; pénzügyileg likvidnek számítanak; és közel helyezkednek el tudományos forrásokhoz és más innovátorokhoz. Modern értelmezésben egy innováció annyira sokrétű lehet, hogy nem feltét-

lenül jár magas költségekkel, és nagyon sokszor bottom-up irányban mozog. Példa lehet erre egy újfajta közösség-fejlesztési ötlet, amit a helyiek maguk találnak ki, és teljesen újkeletű módszereket alkalmaz. Fontos azonban, hogy kell egy innovátor személy vagy társaság, aki/akik elindítják és a kezükben tartják az innovációs projektet.

A második csoport a korai elfogadók. Ők azok az innovátoroknál népesebb, de még mindig szűk körű társaság, akik szintén kockázatot vállalnak azzal, hogy az innováció eredményét elfogadják, alkalmazzák. Fontos megjegyezni, hogy nem minden innováció sikeres, és gyakran ennél a lépcsőfoknál megakad a terjedés.

A korai többség a harmadik csoport. Ők hagyományosan a fogyasztói részesedés hozzávetőlegesen egyharmadát adják. Ezen társasághoz tovább tart, mire eljut az innováció; a kockázat ekkorra már kisebb, mint az előző csoportoknál.

A negyedik társaság a késői elfogadók, akik szintén körülbelül a teljes részesedés egyharmadát teszik ki. A késői elfogadás okai lehetnek a szkepticizmus, vagy például az, hogy az új termékeket (ha termékről van szó) nem tudják megfizetni, amikor azok bekerülnek a piacra. Ennek következményeképp csak később jutnak hozzá.

Az utolsó kategória a lemaradók. Rájuk még inkább igaz lehet a szkepticizmus és az alacsonyabb státusz. Jellemző az idősebbek jelenléte is ebben a kategóriában. Gyakran már csak akkor használják az innováció eredményét, amikor a piacon egy még újabb innováció jelenik meg, így konstans lemaradás állapotába kerülnek.

Az újítások számára azonban nem mindig állnak rendelkezésre megfelelő körülmények. Alapjában véve elmondható, hogy az innováció generálásához szükség van:

- egy kezdeményező személyre vagy szervezetre;
- ötletre, kreativitásra;
- tudásra (az innováció jellegétől függő szaktudásra, piaci-finanszírozási ismeretekre stb.);
- tőkére és infrastruktúrára;
- megfelelő promócióra, hogy az emberek tudomást szerezzenek róla.

A fent felsorolt tényezők nagyon gyakran nem állnak rendelkezésre kisebb lokális terekben, így az önerőből megvalósított innováció esélye alacsony lehet. Ezt azonban nem pusztán pénzügyi transzferrel, hanem különböző ösztönzőkkel érdemes elősegíteni. Az új szolgáltatások, termékek, ötletek születését segítheti például az egyes szereplők közötti együttműködés (például szövetkezetek vagy klaszterek) erősödése, így ezt támogatni kell. A megfelelő adózási környezet és jogi háttér, illetve infrastrukturális beruházások is hozzájárulnak az innováció sikeréhez, de sohasem elhanyagolható a képzések fontossága, a tudásszint emelése.

Összefoglalásként elmondható, hogy az innovációhoz számos különböző tényező szükséges, viszont nagyon fontos elősegíteni azt, hiszen az innovációs folyamaton keresztül az elmaradottabb vidéki térségek is lehetőséget kapnak arra, hogy megmutathassák egyediségeiket, és versenyelőnyt kovácsoljanak maguknak.

5.3. HUMÁN ERŐFORRÁS

A humán erőforrás minősége, mennyisége, képzettsége, mobilitása mindig is fontos szempont volt egy-egy térség fejlesztése vonatkozásában, hiszen a vállalkozások számára az egyik legfontosabb erőforrástípust képviseli. A vállalkozások telephelyválasztásában az utóbbi időben azonban egyre nagyobb szerepet tölt be a többi puha (például információ, üzleti kapcsolatok) tényezővel együtt. Számos vállalkozás dönt telephelyének választásakor

aszerint, hogy rendelkezésre áll-e a szükséges humán erőforrás a térségben. Ezen kívül – főleg a multinacionális vállalatok – gyakran vállalják munkavállalóik továbbképzéseit is, bővítve ismereteiket a vállalat működését hatékonyabbá tevő információkkal.

A humán erőforrás felértékelődését figyelhetjük meg a stratégiaalkotásban és a megvalósításban is a fejlesztések során. Számos vidéki térség azért nem tudja biztosítani felzárkózását a fejlettebb térségekhez, mert nem rendelkezik megfelelő humán infrastruktúrával. Sok esetben nem a források hiánya az elmaradt fejlesztések oka, hanem az említett emberi tényező hiánya. Azonban az alulról felfelé építkezés alapfeltétele, hogy a térségben élők a lehető legnagyobb mértékben vegyenek részt a az őket érintő stratégiák megalkotásában, hiszen így lehet biztosított, hogy a helyi igényekre és szükségletekre adnak választ. A humán erőforrás számos térség esetében a versenyelőny megszerzésének és megtartásának is a kulcsa. A tudás, a tapasztalat, a szakismeret jelentős tőkét képvisel, értékes erőforrás; fejlesztése minden régió számára fontos és elengedhetetlen annak ellenére, hogy az költséges, és leginkább közép és hosszú távon érhető el a kívánt eredmény. Emellett viszont dinamikusan változó igényekhez kell alkalmazkodni a munkaerőpiacon, tehát a humán erőforrás fejlesztése nagyon átgondolt beavatkozásokat kíván.

A humán erőforrás kérdése természetesen nem csupán foglalkoztatáspolitikai, munkaerőpiaci kérdés; demográfiai, oktatáspolitikai, szociálpolitikai, családpolitikai és még számos olyan területet érint, mely befolyásolja egy térség lakosságának összetételét. Az, hogy egy térség lakosságára éppen mi jellemző, az a korábbi évtizedek szakpolitikáinak, gazdasági és társadalmi folyamatainak eredménye és következménye. Tehát a statisztikai adatokkal pillanatnyi állapotot tudunk tükrözni; a tendenciákkal bizonyos – a háttérben zajló – folyamatokra tudunk következtetni, de például a képzettségi szint, az iskolából kimaradók arányának stb. statisztikai adatai közvetlenül nem alkalmasak arra, hogy azonnali akciók megalapozói legyenek. Azt sem szabad elfelejteni, hogy –az érintett térségben- egy-egy új szabályozás, beavatkozás az oktatási, családtámogatási, adózási, munkaerőpiaci stb. rendszerben a hatását csak évek múlva fejti. Véleményem szerint a jó beavatkozás csak proaktív lehet, olyan jellegű, amely feltételezve a közép és hosszú távon várható eredményeket igyekszik az adott körülmények között bizonyos mértékben rugalmas mozgástérben illeszkedni a globális és lokális tendenciákhoz. Ez egy nagyon nehéz feladat, pláne akkor, ha például egy nem várt gazdasági és pénzügyi válság sújtja a térséget: amikor extrém módon megnő a munkanélküliség; kivonulnak a külföldi befektetők; bizonytalanra válik a hazai és nemzetközi üzleti környezet.

Magyarország – humán erőforrás tekintetében is – jelentős területi különbségeket mutat. Budapest kiemelkedő szerepe elvitathatatlan, a fővárosban van a legtöbb felsőfokú végzettségű munkavállaló. Ezzel párhuzamosan azonban számos hátrányos helyzetű régióban, közöttük Észak-Magyarországon komoly problémát okoz a megfelelő képzettségű munkaerő hiánya. Következésképp, más jellegű stratégiák szükségesek a fejlesztésükhöz.

A következőkben bemutatott adatok a többi - gazdasági és társadalmi tendenciákat bemutató - térképtől eltérően 2008-ra és 2015-re vonatkoznak, mivel ezek a humán erőforrás statisztikák nem állnak rendelkezésre település szinten és az Európai Unió Eurostat adatbázisából érhetők csak el regionális vonatkozásban az említett évekre.

A humán erőforrás képzettségének növelését több európai és hazai stratégia is előtérbe helyezi - több prioritást is szem előtt tartva. Egyrészt kiemelt fontossággal bír a felsőfokú végzettségűek arányának növelése (itt fontos a munkaerőpiaci igényekhez történő igazítás, máskülönben az arány növekszik, ugyanakkor az elhelyezkedési esély csökken), másrészt az alacsony képzettségűek, illetve képzettséggel nem rendelkezők arányának csökkentése, és az iskolából kimaradók arányának mérséklése is. Ezeknek köszönhetően egyre nagyobb eséllyel nőhet a foglalkoztatás. A 2. táblázat az aktív korosztályból azok arányát tükrözi, akik felsőfokú végzettséggel rendelkeznek az

egyres régiókban. Ezen arányok elméletileg szorosan összefüggenek egyrészt azzal, hogy a régió milyen gazdasági erőt képvisel, másrészt pedig hogy hol helyezkednek el a felsőoktatási intézmények az országon belül. A felsőfokú végzettségűek arányának azzal is összefüggésben kellene lennie, hogy milyen iparágak jellemzőek az egyes régiókban, illetve hogy mely ágazatok fejlesztését tervezik, hiszen ideális esetben a humán erőforrásra alapozva fogalmazódnak meg a helyi kezdeményezésű stratégiák. A táblázatból jól látszik, hogy 2015-re a Közép-Magyarország régió jóval a többi régió felett teljesített, míg azok megközelítőleg egy szinten voltak a felsőfokú végzettségűek arányát tekintve – függetlenül attól, hogy fejlettebb vagy fejletlenebb régióról beszélünk. A fővárosi régió kivüli mindegyik terület jelentős eredményt ért el a felzárkózásban. Ez mindenképpen öröndetes, hiszen a tudásalapú gazdaság elengedhetetlen alapköve a fejlett, képzett humán erőforrás.

3. táblázat: Felsőfokú végzettségűek aránya a 25-64 éves korosztályból (%), 2008 és 2015

	Felsőfokú végzettségűek aránya a 25-64 éves korosztályból (%), 2008	Felsőfokú végzettségűek aránya a 25-64 éves korosztályból (%), 2015
Közép-Magyarország	29,4	37,1
Közép-Dunántúl	15,7	19,4
Nyugat-Dunántúl	15,1	20,1
Dél-Dunántúl	14,3	18,5
Észak-Magyarország	13,5	17,9
Észak-Alföld	14,9	17,1
Dél-Alföld	16,6	18,8
MAGYARORSZÁG	19,3	24,2
EU 28	24,2	30,1

Forrás: Eurostat, 2018.

Azonban érdemes ezzel párhuzamosan megvizsgálni ugyanezen korosztályban a legalacsonyabb végzettséggel rendelkező és végzettség nélküli lakosok arányát is, mert a súlyosabb kihívást az ő arányuk csökkentése jelenti.

4. táblázat: A végzettséggel nem rendelkező, illetve alacsony végzettséggel rendelkező lakosság aránya a 25-64 éves korosztályból (%), 2008 és 2015

	A végzettséggel nem rendelkező, illetve alacsony végzettséggel rendelkező lakosság aránya a 25-64 éves korosztályból (%), 2008	A végzettséggel nem rendelkező, illetve alacsony végzettséggel rendelkező lakosság aránya a 25-64 éves korosztályból (%), 2015
Közép-Magyarország	13,2	10,1
Közép-Dunántúl	21,1	17
Nyugat-Dunántúl	18,8	14,7
Dél-Dunántúl	27	22,1
Észak-Magyarország	24,2	21,5
Észak-Alföld	26,4	23,9
Dél-Alföld	21,9	18,1
MAGYARORSZÁG	20,4	16,8
EU 28	28,6	23,5

Forrás: Eurostat, 2018.

A 3. táblázat adatai alapján megnyugtatónak gondolhatnánk a helyzetet, hiszen az uniós átlaghoz képest régióink – egy kivétellel (Észak-Alföld) – előnyösebb képet mutatnak. Nem meglepő, hogy Közép-Magyarország van ismét a legkedvezőbb pozícióban, ami egyértelműen a nagyszámú képzett lakosságból adódik. Azonban az átlagosnak tekinthető arány - miszerint megközelítőleg minden 5. lakosa a régióknak egyáltalán nem vagy csak alacsony végzettséggel rendelkezik - nem tartható állapot. A lakosság ezen csoportja jelenleg nem tud alapot biztosítani a fejlesztési stratégiákhoz, az ő képzésük csak hosszú távú stratégiákban valósítható meg, és jelentős anyagi forrásokat igényel. A dilemma bizonyos régiókban az, hogy a rendelkezésre álló forrásokból ezen kedvezőtlen helyzetű csoportot támogassák, mellyel leszakadásuk és a társadalomból való kirekesztésük megakadályozható; vagy a már legalább közép fokú végzettséggel rendelkezők képzettségét javítsák a munkaerőpiacon történő elhelyezkedésük elősegítése érdekében.

Az Európa 2020 stratégia egy másik sarokpontot is meghatározott a humán erőforrás fejlesztésében, mégpedig azt, hogy 10% alá kell csökkenteni az iskolából kimaradók arányát minden régióban a fiatal (18-24 éves) korosztályban. A 4. táblázat mutatja, hogy csupán két régió felel meg a 2015-ös adatok alapján az uniós elvárásnak, míg az észak-magyarországi régióban majdnem 17%-ot ér el ez az arány. Akár nemzeti, akár uniós szintű stratégiáról van szó, az iskolából kimaradók arányát csökkenteni szükséges, hiszen ezen fiatalok – végzettség hiányában – nem tudnak részt vállalni a tudásalapú gazdaság fejlesztésében; aktív koruk ellenére nem tudnak hozzájárulni a régió GDP-jéhez.

5. táblázat: Az iskolából kimaradók aránya a 18-24 éves korosztályban (%) 2008 és 2015

	Iskolából kimaradók aránya a 18-24 éves korosztály arányában (%), 2008	Iskolából kimaradók aránya a 18-24 éves korosztály arányában (%), 2015
Közép-Magyarország	9,6	8,9
Közép-Dunántúl	9,9	10,2
Nyugat-Dunántúl	10,8	8,2
Dél-Dunántúl	13,6	14,1
Észak-Magyarország	14,7	16,8
Észak-Alföld	15,1	13,7
Dél-Alföld	9,6	11,3
MAGYARORSZÁG	11,7	11,6
EU 28	14,7	11

Forrás: Eurostat, 2018.

Bizonyos régiók magas adatai önmagukban is elgondolkodtatóak és kedvezőtlenek, de ha az iskolából kimaradók aránya ráadásul növekszik (lásd például Észak-Magyarország, Dél-Alföld, Dél-Dunántúl), az még tovább súlyosbítja a helyzetet. Azonban ha emellé rakjuk azon fiatalok arányát, akik nem is dolgoznak és nem is tanulnak (5. táblázat), akkor szembesülünk igazából azzal, hogy egyes régiók mennyire hátrányos helyzetben is vannak. Észak-Magyarországon a két adat összege majdnem 40%-ot tesz ki, azaz a 18-24 éves korosztályból szinte minden második olyan fiatal, aki kimaradt az iskolából, nem tanul jelenleg sem, és nem is áll alkalmazásban. Ez utóbbi természetesen szoros összefüggésben van az előzőekkel, és szinte egyenesen következik azokból. Az Észak-Alföld régió sincs könnyű helyzetben, hiszen ott ez az arány 32,5%, azaz minden harmadik fiatal képviseli ezt a hátrányos helyzetű csoportot. Ezekből a magas arányokból szinte kötelezően következik majd a szegénységnek kitett csoportok bővülése, valamint a bűnözés mint megélhetési lehetőség elterjedése. Amennyiben ezen kedvezőtlen statisztikák területi koncentrációját megfigyeljük, akkor egyértelmű, hogy az Észak-Magyarország, az Alföldi és a Dél-Dunántúli régiók jelentik a kritikus területeken hazánkban.

6. táblázat: Azon fiatalok aránya a 18-24 éves korosztályból, akik nem tanulnak és nem is dolgoznak (%), 2008 és 2015

	Azon fiatal lakosok aránya a 18-24 év közötti korosztályból akik nem is dolgoznak és nem is tanulnak (%), 2008	Azon fiatal lakosok aránya a 18-24 év közötti korosztályból akik nem is dolgoznak és nem is tanulnak (%), 2015
Közép-Magyarország	9,6	10,2
Közép-Dunántúl	10,5	9,9
Nyugat-Dunántúl	10,6	12,9
Dél-Dunántúl	21,2	17,4
Észak-Magyarország	23	21,8
Észak-Alföld	21,7	18,8
Dél-Alföld	13,7	15,9
MAGYARORSZÁG	15,2	14,8
EU 28	14	15,8

Forrás: Eurostat, 2018.

A fentiekhez kapcsolódva a 6. táblázatban jól látható, hogy a régiók humán erőforrásának felkészültsége az infokommunikációs technikák alkalmazására még mindig elmarad Európa fejlettebb területeitől - annak ellenére, hogy az adatok csökkenő tendenciát tükröznek minden régióban. Az viszont egyértelműen látszik, hogy hazánk leghátrányosabb helyzetű régióiban a fejletlen gazdasági helyzet alacsony digitális intelligenciával párosul, ami azon iparágak munkahelyteremtési lehetőségeit is akadályozza, amelyeknek nincs szükségük fejlett úthálózatra (például online végezhető távmunka). A táblázat jól tükrözi az országon belüli területi egyenlőtlenségeket, hiszen az országos átlagnál (misperint minden 5. emberre igaz az, hogy még soha nem használt számítógépet) vannak jóval kedvezőbb és kedvezőtlenebb helyzetű régiók. Az külön kiemелendő, hogy az arányok minden esetben a régió lakosságához viszonyítottak, tehát Közép-Magyarország helyzete még kedvezőbb, mint amit a 13% mutatna (hiszen az a legmagasabb népességű régió az országban belül).

7. táblázat: A lakosság azon aránya a régió lakosságából, aki soha nem használt még számítógépet (%)

	Közép-Magyarország	Közép-Dunántúl	Nyugat-Dunántúl	Dél-Dunántúl	Észak-Magyarország	Észak-Alföld	Dél-Alföld	Országos átlag
2008	25	31	29	35	37	40	37	32
2015	13	17	19	23	27	26	26	20

Forrás: Eurostat, 2018.

A fenti adatok egyre kedvezőbb alakulása látható, mellyel összefüggésben a 7. táblázat is azt tükrözi, hogy egyre inkább terjed a digitális világ. Azonban a legfrissebb adatok sem elegendőek ahhoz, hogy a high-tech iparágak megtelepedhessenek számos régióban.

8. táblázat: Azon lakosság aránya, akik még soha nem használták az internetet (%), 2008 és 2015

	Azon lakosság aránya a régióban, akik még soha nem használták az internetet (%), 2008	Azon lakosság aránya a régióban, akik még soha nem használták az internetet (%), 2015
Közép-Magyarország	31	14
Közép-Dunántúl	36	18
Nyugat-Dunántúl	35	20
Dél-Dunántúl	40	23
Észak-Magyarország	44	28
Észak-Alföld	48	27
Dél-Alföld	41	27
MAGYARORSZÁG	38	21

Forrás: Eurostat, 2018.

A következő részben a legújabb területfejlesztési megközelítések kerülnek rövid bemutatásra, melyeknek szintén szoros kapcsolata van a humán erőforrással. Teljes mértékben egyetértek Hargreaves (2003) állításával, miszerint az oktatásba és a kapcsolódó infrastruktúrába történő befektetés bármely okos város esetében kulcsfontosságú és elengedhetetlen ahhoz, hogy a tudásalapú gazdaságban képes legyen fejlődni. Az ilyen jellegű befektetés esetén:

- minden ember számára hozzáférés biztosítása a minőségi oktatáshoz, beleértve a hátrányos helyzetűeket, fogyatékkal élőket;
- az élethosszig tartó tanulás eléréséhez minden ember számára oktatási és karriermodellek biztosítása;
- olyan technikai infrastruktúra fejlesztése, mint például a szélessávú és videokonferencia rendszerek a távoli területek eléréséhez.

6. A TERÜLETFEJLESZTÉS ÚJ TRENDJEI, AZ OKOS (SMART) FEJLESZTÉSEK

6.1. OKOS VÁROS KEZDEMÉNYEZÉSEK – KOMPLEX MEGOLDÁSOK A BIZTONSÁGOS TELEPÜLÉSEKÉRT

Ahogy az innováció is egyre nagyobb teret kap az Európai Unió és hazai fejlesztési politikákban, úgy nőtte ki magát az Okos Város (SMART City) fogalom is nemzetközi jelentőségű, globális irányzattá. Hogy mi ennek az oka? Ismerjünk meg az Okos Város fogalmi megközelítései közül néhányat!

Magyarországon a Magyar Kormány rendelete számít irányadónak a fogalommal kapcsolatban. Ez alapján „[a]z okos város olyan település vagy település csoport, amely természeti és épített környezetét, digitális infrastruktúráját, valamint a területén elérhető szolgáltatások minőségét és gazdasági hatékonyságát korszerű és innovatív információtechnológiák alkalmazásával, fenntartható módon, lakosainak fokozott bevonásával fejleszti”. (Magyar Közlöny, 2017)

Ha elemezzük a fenti idézetet, több fontos dolog is feltárul előttünk. Az egyik ilyen a korszerű és innovatív technológiára helyezett hangsúly, amely rávilágít: a 21. század problémáit nem feltétlenül lehet 20. századi, vagy még korábbi - régebben egyébként talán működő - módszerekkel megoldani. Egy városnak számtalan problémával kell szembenéznie, kezdve a munkaerőhiánnyal vagy éppen a nagymértékű munkanélküliséggel, a dzsentifikáción és a városszétfolyáson keresztül, a finanszírozási és a lakhatási problémákig. A problémák egy részére jellemző, hogy már több évtizede vagy még régebb óta jelen vannak a nemzetközi térben, több város helyzetét is terhelve, és mindeddig nem érkezett megfelelő válasz rájuk. Az innováció, az új utak keresése tehát rendkívül fontos, legfőképpen olyan módon, ahogyan arra a Kormányrendelet is utal: a lakosok fokozott bevonásával.

Fel kell ismerni: egy város vezetése sosem rendelkezik olyan erőforrásokkal, idővel és ismerettel, hogy pontosan fel tudja mérni, mire van szüksége lakosságának, főként ha ezt a bizonyos lakosságot nem sikerül bevonni. A lakosság, de a magánszemélyek, családok mellett a vállalkozások és a civil szféra bevonása is rendkívül fontos, hiszen ők első kézből érzékelik saját problémájukat, és nagyon gyakran ötleteik is vannak azok megoldására, csak éppen lehetőségük nincs hangot adni ezen ötleteknek.

Kiemelendő a fenti idézetből a fenntarthatóság megjelenítése, és ebben az esetben is ki kell terjesztenünk ezt a fogalmat mind a gazdasági, mind a társadalmi fenntarthatóságra - a környezeti mellett. Nem elég ugyanis annyi, hogy egy-egy beruházás ne terhelje a környezetet: nem szabad, hogy hosszú távon kifizethetetlen adósságot rójon a városra; továbbá az emberek, a lakosság támogatását is élveznie kell (ugyancsak hosszú távon).

A következő megközelítés is a technológiai megoldásokra és a polgári együttműködésre fókuszál, még tovább erősítve ezek fontosságát. Musa (2018) vélekedése szerint az Okos Városok olyan városok, amelyek annak polgáraitól együttműködnek, és amelyek infrastruktúrájukat elektronikusan összehangolják. Írása alapján egy Okos Város képes többféle technológiai megoldást integrálni biztonságos módon, hogy ezáltal a város birtokát képező elemeket igazgassa. Ezen elemek lehetnek például a helyi intézmények információs rendszerei, az iskolák, a könyvtárak, a közlekedési rendszerek, a kórházak, az erőművek, az igazságügyi szervek és más közösségi szolgáltatások.

Az Egyesült Királyság Üzleti Innováció és Képzés Főosztályának háttéranyaga (2013) alapján azonban az Okos Város egy dinamikus fogalom, nem lehet univerzális és örök érvényű definíciót létrehozni rá. Hiszen nincs egy elérni kívánt konkrét végső cél, hanem csupán lépéseket tudunk tenni egy olyan irányba, amely során a város élhetőbb és ellenállóbb lesz; azaz képes rövid idő alatt reagálni az új kihívásokra. Az írás ennél a pontnál emeli be - az előzőekhez hasonlóan - a polgárok szerepét, megemlítve, hogy minden lakost képessé kell tenni rá, hogy hozzáférhessen a köz- és magánjellegű szolgáltatásokhoz.

Az Okos Város tehát egy újabb lépcsőfoka a városok evolúciójának, amely során komplex tervezéssel és eszközökkel, a helyi szereplők bevonásával tesznek lépéseket a város szolgáltatásainak és általános élhetőségének javítására. Megjelent továbbá számos szakirodalomban az ellenálló képesség és az adaptációs képesség is mint fontos követelmény, hiszen a jelen könyvben már többször említett válságokkal, globális problémákkal szemben sérülékeny települések nem minősíthetők biztonságosnak, holott ez alapvető követelmény kell, hogy legyen.

Az is elmondható, hogy gyakorlatilag egy folyamatról beszélünk, amely során különböző "okos" megoldásokat hoznak létre a városokban, amelyek városonként (azaz kultúránként, társadalmanként és gazdasági, valamint földrajzi adottságoktól függően) eltérhetnek.

Különböző források számos különböző fő elemet, pillért nevesítenek az Okos Városok elméleti szerkezetében. Ezek általában nem térnek el egymástól lényegükben, csupán némelyik konkrétabb; egyértelműbben fejt ki a modell elemeit, mint a többi, így segítve annak megértését.

Léteznek hárompilléres modellek, mint például Sangawongsée (2015), amely a 15. ábrán látható. Az ábra alapján egy Okos Város három fő pillérre - a fenntarthatóság általános dimenzióihoz hasonlóan -, a gazdaságra, a társadalomra és a környezetre épít, illetve ezeket óvja és kapcsolja össze integrált IKT rendszerek segítségével. A gazdasági pillérhez sorolja a szerző a közigazgatást és a gazdaság szereplőit, a társadalmi pillérhez a civil lakosságot, akik mint tevékeny résztvevők és mint célcsoport is megjelennek, valamint a környezetet, amelyen belül kiemelésre kerül az erőforrások és az irányítási infrastruktúra szerepe. A modell a vizualitás tekintetében az egyenlő oldalú háromszöges megjelenítést választotta, amely az egyik legstabilabb alakzat, illetve formájában is utal arra a fajta megközelítésre, miszerint az egyes pillérek egyenlő fontosságúak; egyik sem kaphat túl sok vagy túl kevés figyelmet, különben a rendszer megbomlik, és a stabilitás elvész.

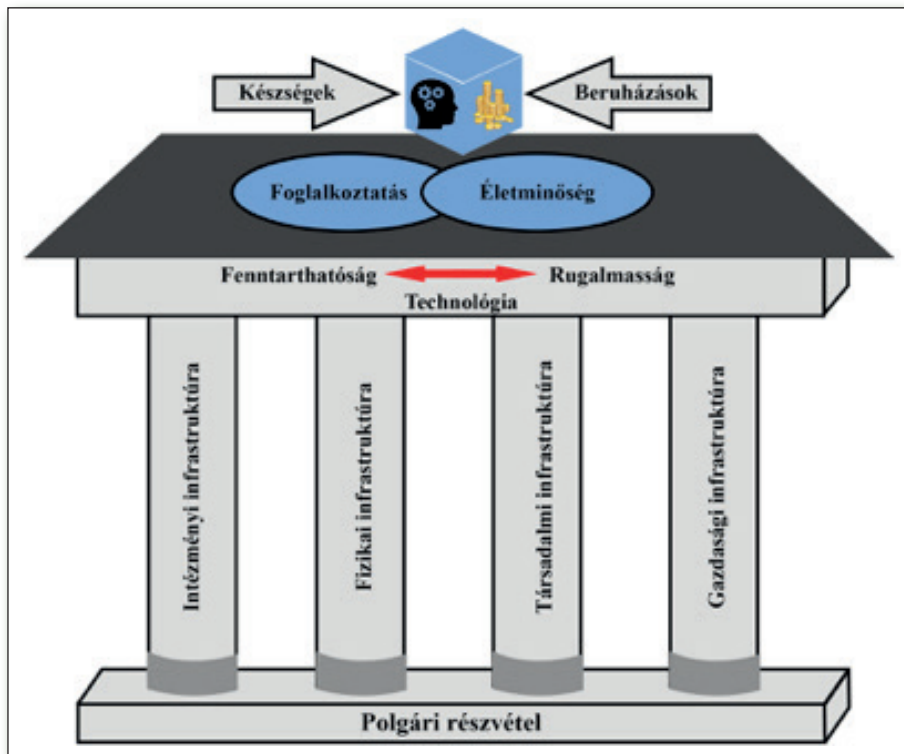

15. ábra: Hárompilléres SMART City modell

Forrás: Sangawongse (2015)

Silva et al. (2018) Giffnger és Gudrun, 2010-re hivatkozva egy négypilléres SMART City modellt mutat be (16. ábra), amely az előző modellnél jobban hangsúlyozza a polgárok szerepét, hiszen konkrétan arra alapozza az egész „építményt”. A négy pillér a következő: intézményi infrastruktúra, fizikai infrastruktúra, társadalmi infrastruktúra és gazdasági infrastruktúra. A modell alapján ezeken nyugszik a fenntarthatóság és a rugalmasság (ellenálló képesség), amelyeket a technológiai vívmányok kapcsolnak össze. Ha ezek a tényezők egyensúlyban vannak, akkor arra stabil foglalkoztatottság és megfelelő életszínvonal épülhet, azonban ezekhez folyamatos képzések és beruházások szükségesek.

A modell az előzőnél részletesebb, és nem csak a pillérekre, hanem annak környezetére, hatásaira is koncentrálna. Fontos szerepet szán továbbá az infrastruktúra különböző ágazataira, ami nem véletlen, hiszen ahogy az infrastruktúrával foglalkozó fejezet is kitért rá: az infrastruktúra alapkövetelmény bármely régió megfelelő működéséhez, és bár az infrastruktúra fejlettsége és a régió fejlettsége között nem lehet egyértelmű egyenes arányosságot felfedezni, a két dolog mindenképp függ egymástól.

16. ábra: Négy pilléres Okos Város modell

Forrás: Silva et al., (2018), hivatkozva Giffiger és Gudrun, (2010)

Az afrikai Ruanda egy tíz pilléres modellt alkalmaz az Okos Városok tervezését segítőként. A modell több ponton is eltér az előző kettőtől.

Az egyik nyilvánvaló eltérés a nagyobb pillérszám. Látható továbbá, hogy minden pillér megkapta az "okos" jelzőt, felhívva a figyelmet arra, hogy nem csupán a végeredmény lesz "okos", hanem a részelemek is, amelyekre maga a település is épülni fog. A 10 pillér a következő:

- Okos oktatás;
- Okos kormányzás;
- Okos egészségügy;
- Okos mezőgazdaság;
- Okos üzleti élet;
- Okos munkahelyteremtés;
- Okos környezet;
- Okos infrastruktúra;
- Okos lányok;
- Okos Kigali (Ruanda fővárosa).

Két elem különösen érdekes a listán. Egyrészt kiemelték a fővárost mint speciális helyzetű tételemet. A másik pedig a lányok helyzetének a hangsúlyossá tétele, hiszen Afrika országaiban még mindig súlyos hátrányokat szenvednek el. A tervezet helyesen felismerte, hogy ha ezen az állapoton változtatni lehetne, abból az egész ország, a női és férfi lakosság egyaránt profitálna. A modell alapján a pillérek a következő tényezőkre épülnek:

- az IKT infrastruktúra megosztása;
- nyílt (mindenki által hozzáférhető) adatok;
- innovációs infrastruktúra;
- képzés;
- a szolgáltatások megosztása;
- intézményi, jogi és szabályozó keretrendszer.

A felsorolás alapján elmondható, hogy bármelyik pillért is vegyük górcső alá, annak magas szintű infrastruktúrára, képzett humán erőforrásra és megfelelő intézményi háttérre van szüksége ahhoz, hogy a célt elérje: Okos Városok és Okos Falvak létrehozása.

Az utolsó modell számos Okos elemet tartalmazott, de különböző modellekben különböző megközelítések szerepelnek. Vannak azonban általános megoldási kategóriák, amelyek gyakran megjelennek mind a nemzetközi szakirodalomban, mind pedig az egyes városok weboldalain mint "Okos kezdeményezések". Ezek közül most bemutatunk néhányat.

SMART Governance - Az intelligens kormányzási módszerek az egyik alapja egy Okos Város működésének. Mint a többi Okos elemnek, ennek is az információ van a középpontjában, ugyanis megfelelő információ nélkül helyes döntést csupán véletlenül lehet hozni. A megfelelő információ:

- megfelelő mennyiségű;
- megfelelő minőségű (igazságtartalmát és értelmezhetőségét tekintve);
- időben rendelkezésre áll;
- megfelelően hozzáférhető.

A SMART Governance számára mindegyik pont kulcsfontosságú, ehhez pedig megfelelő információs rendszerek és hálózatok szükségesek. A könyv már tárgyalta az infrastruktúra fontosságát, és ott is látható volt, hogy megfelelő infrastruktúra nélkül egy országra vagy településre hosszú távon leépülés vár; nélküle lehetetlen megfelelő információhoz jutni.

Mire használja egy település az információt? Segítségével a vezetés döntései és a háttérmunkák hatékonyabban, a tervezési folyamatok megalapozottabbak lesznek. A lakosságnak eljuttatott információ továbbá segíti a részvételi demokrácia épülését, a polgárok aktivizálását. Végző soron tehát döntéshozói oldalon kiszámíthatóbbá, stabilabbá, ellenállóbbá válik a város, a másik oldalon pedig a többi szereplő megerősödését (ezáltal pedig a város megerősödését) várhatjuk el.

SMART Mobility - A folyamatosan növekvő városi lakosság egyre inkább megkívánja az intelligens városi közlekedési technológiák elterjedését. Elég számba vennünk néhány tipikus városi közlekedési problémát, hogy megértsük ennek az okát: ilyenek például a közlekedési dugók, balesetek vagy más okok miatt túlszűfolt tömegközlekedési eszközök; parkolóhelyek hiánya; a gyalogos közlekedés veszélyes mivolta (különösképp a fogyatékkal élők esetében), illetve a közlekedésből adódó környezetszennyezés.

Az egyik lehetséges megoldás az intelligens forgalomirányítási rendszer, amely a közlekedési lámpákat nem kizárólag előre beállított algoritmusok alapján irányítja, hanem szenzorok segítségével felméri a valós forgalmat, és így a valós közlekedési szituációknak megfelelően villannak fel a megfelelő lámpák. Ide kapcsolódóan a jövő városában elvárható lesz, hogy az információs rendszer - amely a város rendelkezésére áll - valós idejű tájékoztatást nyújtson a közlekedő tömegnek is, akik ez alapján megfelelő döntéseket hozhatnak újuk megválasztása, de akár parkolóhelyek megtalálása során is.

A jelenlegi autógyártási trendeket szemlélve elmondható, hogy az elektromos autók száma növekszik világszerte, így az elektromos töltőállomások térképen való feltüntetése is nagy segítség lehet az autósok számára.

A közlekedés során nem csupán az autósokat, hanem a tömegközlekedéssel, kerékpárral vagy gyalogosan közlekedőket is figyelembe kell venni; számukra is biztosítani kell olyan jellegű információt, amely megkönnyíti úti céljaik elérését. Mindemellett megfelelő információ átadásával potenciálisan ösztönözhetőek az autósok is, hogy inkább zöldebb közlekedési módokat válasszanak.

SMART Energy and Environment - Intelligens energiarendszerekre és környezetgazdálkodásra is szükség van, hiszen a nem megfelelő energiagazdálkodás veszteséggel járhat, vagy éppen veszélyforrás lehet. Egy város biztonságos energiaellátása ezért különösen hangsúlyos kérdés. Ehhez a témakörhöz tartoznak az okos energiamezési berendezések, a megújuló erőforrások felhasználása, továbbá az energiahatékonyságért megtett lépések.

Ezen elem központjában is az információ áll: a hálózat üzemeltetőjének a lehető legtöbb információval kell rendelkeznie a kiszolgálni kívánt fogyasztók szokásairól és a fogyasztás mértékéről, illetve készen kell állnia a fogyasztási csúcsokkal járó esetleges problémák kiküszöbölésére is. Elon Musk, dél-amerikai üzletember, többek között a Tesla vállalat tulajdonosa, 2017-ben megépített Ausztráliában egy óriási akkumulátor telepet, amely az országban létrejött energiatermelés-többletet hivatott eltárolni, hogy azt később a hiány idején a rendszerbe tudja táplálni. A telep kevesebb mint 100 nap alatt jött létre, és 30 000 háztartást tud ellátni villamos árammal, ami különösen nagy segítségnek számít Dél-Ausztráliában - ahol visszatérő probléma az áramkimaradás. (New York Times, 2017) A helyi energiahálózat folyamatos monitoringja mellett a hálózatkezelők így már tudnak tenni a probléma ellen.

Az intelligens környezeti megoldások közé tartoznak továbbá például a légszennyezést és zajszennyezést mérő szenzorok is, amelyek a mért adatokat a hálózatnak továbbküldve, információval szolgálhatnak arról, hogy a város mely területein érdemes szennyezést korlátozó akciót foganatosítani (az áthaladó járművek számának ideiglenes csökkentése stb.). Intelligens szenzoros lámpák telepítésével elérhető, hogy csak akkor legyenek megvilágítva egyes, egyébként elhagyatott útszakaszok, amikor arra valóban szükség van. Időjárás szenzorok telepítésével pedig a városi öntözőrendszerek megfelelőbb működését lehet elérni, hiszen információval szolgálhatnak arról, mikor van több öntözésre szükség, és mikor elég a kevesebb kijuttatott víz.

SMART Healthcare and Education - Azaz intelligens egészségügyi és oktatási technológiákat is fontos kiaknázni. A SMART alapelvek fókuszában a fogyasztó áll, akinek jóléte és boldogulási lehetősége nagyban függ egészségügyi állapotától és képzettségi szintjétől.

Oly sok dolgot lehet tenni az emberi egészség jobbá tételéért; a folyamatos innováció pedig ehhez tud hozzásegíteni minket. Egy SMART környezetben működő egészségügyi rendszer alkalmazásával időpontokat foglalhatunk és mondhatunk le az orvosnál, de a foglaláskor az orvos már meg is kaphatja a testi betegségeinkkel kapcsolatos információt, ha viselünk például olyan érzékelőket, amelyek információt küldenek a kórház számítógépébe. Ezáltal az ottani orvosok már akkor el tudják kezdeni a diagnózis felállítását, amikor a beteg még meg sem jelenik személyesen. De nem feltétlenül az orvos kezdi el a műveletet. A mesterséges intelligencia térnyerésével a szoftve-

rek a jövőben valószínűleg már előre el is végzik az elküldött adatok feldolgozását, ezáltal kész javaslatokat tudnak megfogalmazni az orvosok számára a kezeléssel kapcsolatban. Egyes műtéteket is egyre gyakrabban fognak gép segítségével, vagy akár emberi jelenlét nélkül elvégezni (erre már ma, 2018-ban is van példa).

A digitális technológiák a mentális betegségek kialakulását is visszafoghatják. Nagyon sok idős ember társaságra vágyik, egyedüllétükből fakadóan azonban különböző mentális problémáknak lehetnek kitéve. Az idősök körében is egyre népszerűbbek viszont a számítógépen keresztül történő videóüzenet-váltások, amivel képesek áthidalni a fizikai távolságot, és virtuális nyugdíjas közösségeket hozhatnak létre.

Az oly sokat hangoztatott prevenció is egyszerűsödhet, ahogy az egészséges életmódra figyelmeztető és azt elősegítő telefonos applikációk terjednek. Ezeket az applikációkat a jövőben talán már az orvosok maguk fogják "felírni" a betegeknek és veszélyeztetett csoportok tagjainak, és az orvosi kezelések kiegészítőjeként fognak működni.

Az oktatás területén is végtelen a lehetőségek tárháza. Az internet segítségével ma már gyakorlatilag bármilyen nyelven lehet tanulni anyanyelvi tanároktól, de különböző iskolai tantárgyakat vagy szakképzési ismereteket is lehet szerezni az ember érdeklődésének megfelelően. Ennek azonban jelenleg megvannak az akadályai (például az infrastruktúra, azaz az internet vagy a készülék hiánya, nem megfelelő mivolta), illetve veszélyei (kellő ismeret hiányában nem megfelelő információforrások megtalálása, esetleg megtévesztő tartalmakkal való szembesülés, pénzbeli káresemény stb.).

Fontos, hogy az oktatás keretei szabályozott módon, megbízható és kompetens személyek által alakuljanak. Az eddigi hagyományos oktatási rendszerek leginkább osztályokra és csoportokra koncentráltak, azonban a SMART módszerek alkalmazásával egyre inkább teret nyerhet az egyén képzése, egyedi hibák felmérése és az egyedi erősségek felerősítése. Ezzel kapcsolatba hozható a pályorientáció is, amely területen szintén segíthet a digitális technológia (tapasztalatátadás céljából kapcsolatba lépés az egyes munkaköröket végző emberekkel; virtuális túrák munkahelyeken; virtuális tanácsadás; stb.).

SMART Citizens - Az Okos Polgárok szerepe talán az egyik legfontosabb az intelligens rendszerekkel kapcsolatban. Ahogy fentebb volt már róla szó, az Okos Állampolgár aktív, részt vesz a közössége formálásában, és az ehhez szükséges digitális és egyéb eszközök ismeretével rendelkezik.

Az előző pontokban sűrűn megjelent a digitális technológia mint eszköz, és az Okos Polgárok esetében is lehetne ezt taglalni, ám itt talán még fontosabb maga a szemlélet, ami "Okossá" teszi a lakosokat. Ez a szemlélet pedig jogok (és kötelezettségek) ismeretére, valamint a tenni akarásra (és képességre) alapul. Amennyiben a célunk csupán annyi, hogy egy digitális hálózat segítségével összekapcsoljuk az infrastruktúrát a döntéshozókkal és a fogyasztókkal, akkor a siker nem lesz teljes. Ebben az esetben a fogyasztók csak használói, és nem formálói a digitális technológia nyújtotta lehetőségeknek. Ez gyakran kényelmesebb megoldás mind a döntéshozók, mind a lakosság számára, azonban hosszú távon mindkét fél veszít. A döntéshozók ötletektől, értékes kritikától, valamint az általuk el nem végzett feladatok elvégzésének lehetőségétől (pl. civil szervezetek által) eshetnek el. Eközben a fogyasztóknak nem lesz lehetőségük véleményük tényleges hangoztatására, változtatásra.

Ellenkező esetben azonban, ha mindez megtörténik, egy új, partnerségi - nem pedig alárendelő - viszony alakulhat ki a vezetés és a lakosok között.

6.2 OKOS FALVAK KONCEPCIÓ

2016 szeptemberében több mint 340 vidéki döntéshozó által született meg az Európai Unió vidéki térségeinek fejlesztési koncepciója, melyben kiemelt figyelmet fordítanak a városi és vidéki térségek közötti digitális szakadékra, és annak mérséklésére, valamint a városi és vidéki térségek összekapcsolására a digitális eszközök segítségével. Ismételten hangsúlyozásra került a különböző szakpolitikák integrált megközelítésének alkalmazása a kohézió érdekében. Az Okos falvak elképzelés természetesen nem megvalósítható más stratégiáktól izoláltan, be kell illeszteni a területfejlesztési elképzelésekbe. A vidéki térségek sokak számára nemcsak egyszerűen lakhelyet jelentenek, hanem munkahelyet is, ezért munkahelyekre, közlekedésre, szolgáltatásokra és kedvező vállalkozói környezetre is szükség van. Olyan új modellek felbukkanása várható, melyek ki tudják szolgálni az urbanus tevékenységeket digitális kapcsolatokon keresztül. Azonban ehhez elengedhetetlen a vidéki térségek humán erőforrásának fejlesztése, hiszen számos régióban a lakosság közel fele még soha nem használt számítógépet. Természetesen nincs egyetlen és egyféle megoldás minden vidéki térség Okos faluvá alakítására, de az endogén típusú fejlesztési megközelítés az alapja.

Az Okos falvak koncepciójának, valamint eszköztárának csupán bizonyos elemei lehetnek közösek az Okos városokéval, hiszen eltérő infrastrukturális, gazdasági, humán erőforrás feltételekkel rendelkeznek, és a falvakban messze nem áll rendelkezésre olyan technikai és humán erőforrás, hogy az infokommunikációs technikák oly mértékben alkalmazhatók legyenek, mint az Okos városokban. Az okos falvak koncepció célja véleményem szerint az kell, hogy legyen, hogy fenntartható és egyre növekvő életszínvonalat tudjunk biztosítani a vidéki falvakban élőknek a folyamatosan megjelenő – a vidéki igényekhez és környezethez leginkább illeszkedő – technikai innovációk fokozatos alkalmazásával.

Az Okos falvak koncepciónak területérzékenynek kell lennie; az érintett terület szükségletein illetve potenciálján kell, hogy alapuljon. Meglévő vagy új stratégiák támogatását is kell, hogy élvezze. A technológia fontos, csakúgy mint a beruházások, az üzleti környezet, a humán erőforrás, a human tőke, a kapacitás, valamint a közösségépítés. A jó kormányzás és a lakosság bevonása szintén kulcsfontosságú. Egy Okos falu tipikusan figyelmet fordít a digitális képességekre, hozzáférést biztosít például az elektronikus egészségügyi rendszerhez, valamint más alapvető szolgáltatásokhoz és a környezetvédelmi célú innovatív megoldásokhoz. Lehetőséget biztosít a körkörös gazdaság (circular economy) alkalmazására például a mezőgazdasági hulladék hasznosításakor; hozzájárul a helyi termékek népszerűsítéséhez és igyekszik kihasználni az agrár-élelmiszeripari projektek, turizmus és kulturális tevékenységek okos fejlesztéseiből adódó előnyöket.

Magyar falvak program: A Magyar Kormány 2018. júliusában hozta nyilvánosságra, hogy kiemelt programmal és jelentős költségvetéssel támogatja a vidéki területek fejlesztését az úgynevezett Magyar falvak program keretén belül. A program részleteit még ezek után fogják kidolgozni, de az átfogó cél a falusi létforma népszerűsítése, és annak biztosítása, hogy ne járjon az életszínvonalának csökkenésével, ha valaki vidékre költözik. További cél lesz a kisközösségek fejlesztése, valamint az infrastruktúra javítása, beleértve a mellékutakat is. Külön programokat terveznek azon kistelepülésekre, ahol a népességcsökkenés meghaladta az országos átlagot. Az első pályázati felhívások 2019. áprilisában jelentek meg. A Modern városok program mellett tehát jelentős figyelmet fog kapni a közeljövőben a lakosság vidéken tartása és a vidéki térségek komplex fejlesztése, megteremtve a hosszú távú fejlődés lehetőségeit.

7. A VIDÉKBIZTONSÁG KOMPLEX ÉRTELMEZÉSE, MEGTEREMTÉSÉNEK LEHETŐSÉGEI A HGF ESZKÖZEIVEL

A biztonság kérdése napjainkban már jóval tágabb értelmezésben van jelen, mint csupán a fizikai biztonság. A vidéki térségek fejlesztésével kapcsolatosan viszonylag új kifejezésként került a köztudatba a vidékbiztonság, melynek elsődleges célja minden olyan feltétel biztosítása, mellyel a vidéki térségek élhetővé tehető; a vidéki élet vonzóvá válik; a vidéki gazdasági és társadalmi tér fenntartható életminőséget és tervezhető jövőt biztosít.

Az 1035/2012. (II. 21.) Kormányhatározatban elfogadott Nemzeti Biztonsági Stratégiát alapul véve a vidékbiztonság 9 pillére (politikai-kormányzati; fizikai; gazdasági; szociális-társadalmi; környezeti-környezetvédelmi; élelmiszer-élelmezés; infrastruktúra; fenntarthatóság és megújulás; vidékbiztonsági öngondoskodás) között is a fent említett tényezők szerepelnek, hiszen a biztonság nem csupán közbiztonsági kérdésekre vonatkozik, hanem számos olyan tényezőre, feltételre, melyek figyelembevételével biztonságosabbá, versenyképessé, minden szempontból élhetővé tehető a vidéki térségek. Ennek elérése érdekében számos szakpolitika összehangolt működése szükséges, melyek alkalmazása végrehajtási és proaktív módon is a helyi szereplők kiemelt felelőssége is, hiszen a helyi adottságokat, a bevonható helyi szereplőket, a lokális potenciált és ezek alapján az elvégzendő feladatokat ők ismerik a leginkább.

A helyi gazdaságfejlesztés tehát egy olyan komplex fejlesztési folyamat kell hogy legyen, amelyben a helyi szereplők - a fejlesztési eszközök és a térség adottságait összehangolva - a biztonság megteremtésével és fenntartásával, tudatosan és tervszerűen beavatkozva a helyi gazdaság életébe, egyaránt hasznosítani képesek a külső és belső erőforrásokat. A biztonság megteremtése és megtartása helyi erőforrások (emberi és anyagi) meglétével valószínűleg meg hosszú távon sikeresen. Egy hely biztonságosnak ítéltése alapvetően meghatározza a gazdaságfejlesztés lehetőségeit. A gazdasági célok mellett helyi közösségi és társadalmi célokat is szükséges meghatározni. Ezek megléte nélkül a biztonság csak rendvédelmi értelmezésben és rendvédelmi közreműködéssel tud megvalósulni.

A biztonság igénye meghatározó mind a gazdasági, mind az üzleti, mind pedig magánélet vonatkozásában - nem csak napjainkban, hanem ősidők óta. Kezdetekkor tűzzel védte magát az ember a vadállatok támadásaitól; később a településeket fasáncsal vette körül, majd városfalat épített; szinte ezzel egy időben törvényeket alkotott, hogy így is védje tulajdonát és nem utolsóként testi épségét. A fizikai erőszaktól védett helyzetben azonban mégsem lehetett teljes biztonságban, hiszen járványok sújtották lakóhelyét; az élelmiszerek eredete, tárolása is számtalan veszély forrása lehetett. A háborúk katonák toborzását és képzését tették szükségessé, így már nagyobb területet, városokat, országokat lehetett védelmezni. Ahogyan haladunk előre az időben, láthatjuk, milyen fejlődésen ment keresztül a biztonság érzetéhez, meglétéhez szükséges eszközök tárháza. Ma már eljutottunk a munkahelyek biztonságának vizsgálatához, ellenőrzéséhez; megjelent az információbiztonság, vagyis a biztonság már nem csak az egyén biztonságsszükségletét jelenti, hanem társadalom szintjén is igényként jelenik meg.

A biztonság mint komplex fogalom, területenként más és más jelentéssel bír.

„A terrortámadás megváltoztatta a biztonság addigi fogalmát és értelmezését. Új, globális jelentőségű kihívással találtuk szembe magunkat. A radikalizmus és a terror az aszimmetrikus fegyveres konfliktusok, valamint az erőszakos fenyegetések új összefüggéseit hozta létre. A nemzetközi válságkezelési műveletek végrehajtását elsősorban a transznacionális terrorizmus és az ellene folytatott küzdelem fogja meghatározni. Ugyanakkor a radikális, fegyveres csoportok civil lakosságot érő agressziója, valamint annak megakadályozása, kezelése, de még a felszámolása is fokozni fogja az egyes államok fenyegetését.” (Sólyomfi, 2017)

„A terrorizmus a célok elérése érdekében főként a polgári lakosságon erőszakos eszközökkel folytatott tevékenység abból a célból, hogy akarataikat az ellenfélre kényszerítsék.” (Sólyomfi, 2017).

A biztonságnak a társadalom által elvárt magas szintje - katonai, nukleáris, energetikai (atomerőművek, energetikai rendszerek), ökológiai, közlekedési, hírközlési, létbiztonsági és szociális, turisztikai és egyéb üzleti, gazdasági területeken - a gyakorlatban csak korszerű védelmi, biztonságtechnikai rendszerekkel és képzett emberi erőforrással valósítható meg.

Az új típusú kihívások és fenyegetettségek, a terrorizmus megjelenése naprakész megoldásokat vár el a szakemberektől és felkészültséget a lakosság részéről. A vidék biztonsága, a biztonságos környezet igénye és megteremtése más attitűdöt igényel. „A vidék értelmezésében az egyes tudományterületek képviselői között jelentős különbségek vannak. A szó alapvetően egy térbeli egységre utal, ugyanakkor jelentéstartalma számos természeti, társadalmi, kulturális, továbbá gazdasági vonatkozást is magában foglal. Spitzer a vidéket komplexen értelmezi és rámutat, hogy a vidék fogalma interdiszciplináris megközelítést igényel. A vidék fogalmának és a vidéki területek lehatárolásának kérdése más vonatkozásokat vet fel a világ egyes területein, ahogy arra Kovács-Farkas-Perger (2015) is rámutat. Meghatározható szűkebb (pl. a mezőgazdasági területek nagyságához kötve) és tágabb értelemben (hazánkban például Budapesten kívül minden más település) (G. Fekete, 2013). Sokan a vidéket és vidékiséget sztereotípiákon (mezőgazdaság, jó levegő, nyugalom stb.) keresztül határozzák meg. (Balsók, 2011)” (Molnár–Szilágyi 2017) Eltérően értelmezik a biztonság fogalmát is. Boldizsár (2017) szerint „a biztonság nem a veszély hiánya, hanem a lehetőségekkel élni tudás és a veszélyekkel együtt élés képessége”. Egyes szakemberek úgy vélik, a teljes biztonság (safety) fogalma a múlté, és helyét a biztonságosság (security) különböző szintjei vették át. Mansfeld – Pizam (2006) bár elsősorban a terrorizmus kérdését veszi górcső alá, részletesen kifejti a kettő közötti különbséget. A turizmus összefüggésében a biztonságot inkább a hozzáférhetőség (a település elérhető), míg a biztonságosságot a hozzáférhető szolgáltatás megfelelősége, veszélytelensége jelenti (olyan úton érhető el, amely nem veszélyes), tehát mindkét fogalomnak létjogosultsága van a szóhasználatban. Friedman (2006) munkájában kifejti, hogy „a biztonság fogalmának egyre összetettebbé válásával egy időben a turizmus biztonsága is komplex és egyre inkább kiszélesedő kérdéskörre vált, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy a turizmus általános feltételei is a biztonságfaktor köré csoportosulnak”. (Molnár–Szilágyi, 2017) A vidékbiztonság kérdését tárgyalva Boldizsár–Szilágyi (2016) rámutatnak, hogy az kulcskérdés az állam stabilitása, biztonsága, fejlődése szempontjából is, hiszen „[a] jó állam nemcsak az élet feltételeit kell, hogy szavatolja, de az életminőség javítása érdekében is kell tegyen erőfeszítéseket, növelje a vidék versenyképességét, tegye élhetőbbé a vidéket, tegye vonzóvá a mezőgazdasági termelést a gazdasági tevékenységi formák valamennyi szintjén, az egyéni vállalkozástól a kis- és közepes vállalkozásokon (KKV) át a nagyvállalatokig”. (Molnár–Szilágyi, 2017) A biztonság tudatosság igénye, megléte és szükségessége nélkülözhetetlen a vidékbiztonság megteremtésében. A vidékbiztonság fent említett 9 alappillére jó alap és iránymutatás a helyi gazdaságfejlesztés folyamatainak körülhatárolásához. Az egyes pillérekhez tartozó fejlesztések megfelelő pénzügyi támogatottsággal megteremthetik a vidékbiztonságot az adott régióban. Egy biztonságos

vidék vonzó turisztikai célpont lehet, és a magyar vidéki térségek turizmusban betöltött szerepe megkérdőjelezhetetlen. A turizmus napjainkban a legdinamikusabban fejlődő ágazat nemcsak a világon, de hazánkban is. A vidéki aktív turizmus (vadász-, horgász-, kerékpár- vagy lovasturizmus); az egészségturizmus (termálfürdők felkeresése, fogászati turizmus); a zöld turizmus; a kulturális turizmus és örökségturizmus (zarándoklatok, fesztiválturizmus); a kulináris turizmus (bortúrák, gasztrotúrák); a kevésbé ismert agroturizmus, vagy a vidéki életmód turizmus (falusi vendéglátás); és a szintén kevésbé ismert „etnikai” turizmus (honváguturizmus, vagy családi gyökerek után kutató turizmus), valamint az ezekhez kapcsolódó szolgáltatások mind-mind a helyi gazdaságfejlesztés részét képezhetik. Ahhoz, hogy megvalósulhasson egy fejlesztés, önmagában nem csak pénzügyi forrásra van szükség. A helyi kockázatok és veszélyek felmérése, a helyes kiértékelés, a kockázatok és veszélyek csökkentése és megszüntetése jelentősen megnövelheti a helyi gazdaságfejlesztés hosszú távú eredményességét. A megfelelő jogszabályok megléte segíti a biztonságért felelős rendvédelmi szervek és a hozzájuk kapcsolódó civil segítők (polgárőrök) munkáját; ezek hiánya pedig ellehetetleníti a mégoly ígéretes fejlesztések megvalósulását is. „A vidékbiztonság legfontosabb kérdései a turizmus szempontjából:

- élelmiszer- és élelmezés biztonság: termelés-tenyésztés, feldolgozás, hagyományos élelmiszer előállítás/GMO, helyi termékek (utóbbi például a falusi vendégasztal kérdésében vetődik fel, de ide tartozik az eredetvédelem is);
- vízgazdálkodás: öntözés és ivóvíz gazdálkodás, vízbázisok védelme (a vidéki fürdőturizmus kapcsolódik ide);
- transzportálás: az élelem biztonságos eljuttatása a felhasználókhöz (lásd HACCP rendszer), a biztonságos közlekedés (vadveszély, mezőgazdasági gépek az utakon stb.);
- fizikai biztonság: a vidéken élők és oda látogatók élet-, egészség- és vagyonbiztonsága (van-e és milyen a településen egészségügyi szakellátás, milyen gyorsan ér ki a mentő, ha szükséges, működik-e polgárőrség, turista rendőrség stb.);
- gazdasági tér: a mezőgazdasági termelés, a hozzá kapcsolódó ipar és a szolgáltatások (így a turizmus és vendéglátás) biztosítsanak megélhetést az ott élők számára, azaz legyen a vidék élhető;
- szabályozott tér: az állam szabályozó és szankcionáló funkcióival hatást gyakorol a vidék életére, gazdasági folyamataira (például turizmust érintő jogszabályok);
- információ biztonság: információs és azt támogató infrastruktúra, információk rendelkezésre állása (megfelelő időben, valós tartalommal, a vendég számára is érthetően).” (Molnár–Szilágyi, 2017)

A turizmus tehát az egyik legszélesebb körű fejlesztési terület a helyi gazdaságfejlesztés tekintetében. Ehhez és más fejlesztési tervekhez is nélkülözhetetlen a társadalmi biztonság; az ország stabilitása; a kisebbségek, az etnikai és vallási konfliktusoktól mentes békés együttélés megléte. Egy ország megítélése, turisztikai célpontként való megjelenése függ az adott ország politikai rendszerének stabilitásától is, amely feltétele a jogi viszonyok, az esetleges válságok kezelésének, és az esetleges konfliktusok békés megoldásának. A stabil gazdasági környezet vonzó befektetői érdeklődést eredményez, amely biztosítani képes a zavartalan kereskedelmi kapcsolatokat. Az ország közbiztonsága, rendvédelmi szempontok szerinti védettsége - vagyis védettség a nemzetközi bűnözéssel, a migráció okozta problémákkal, a kábítószer- és emberkereskedelemmel, a terrorizmus hatásaival szemben - eredményezi a lakosság belső védettségét, az élet és vagyon biztonságát. A környezeti biztonság a vidékbiztonság szempontjából egy kiemelten fontos tényező. A természeti erőforrások, a természeti értékek megóvása; a természeti és civilizációs katasztrófák, egészségügyi veszélyforrások elleni védelem kiemelt jelentőségű. Hangsúlyos a kü-

lönböző védelmi szervekkel való együttműködés és a lakosság felkészítése. Minden országnak, minden régióknak, városnak vagy kisebb településnek számtalan megoldandó problémával kell szembenéznie. A biztonsági kihívás fogalmát a vidékbiztonság tekintetében is említeni szükséges. Biztonsági kihívások bármikor lehetnek. Biztonsági kihívások közé soroljuk azokat a veszélyhelyzeteket, amelyek elhárításához vagy megváltoztatásához rendkívüli intézkedésre van szükség. Ilyenek például a váratlan természeti jelenségek (földrengés, árvíz, szélsőséges időjárás) vagy a mesterséges eredetűek, amelyek emberi gondatlanságból, emberi tevékenység által keletkeznek (környezetszennyezés, ökológiai egyensúly megbomlása, de ide soroljuk a háborút, fegyveres konfliktust, szervezett bűnözés egyes eseteit.). Ezekkel szemben rendelkezünk bizonyos elhárító képességekkel. Ezek a biztonsági kihívások lehetnek globálisak vagy lokális (helyi) jellegűek. A vidékbiztonság megteremtése egyben az esetleges biztonsági kihívásokra történő megfelelő válaszképesség is, emberi erőforrás tekintetében pedig - ha szükséges - az azonnali rendelkezésre állás. A helyi gazdaságfejlesztés részét kell, hogy képezze a biztonsági kihívásokra megfelelő választ, megoldást adni tudó szakemberek képzése, rendszeres továbbképzése is. A biztonsági kihívásokra történő megfelelő válasz a rendvédelem és a közigazgatás hatékony együttműködését is jelenti. A lakosság katasztrófavédelmi felkészítése is növeli a lakosság biztonságérzetét, mivel csökken a kiszolgáltatottság érzése abban az esetben, ha egy váratlan – közvetlen környezetében történő – biztonsági kihívásra kell adekvát választ adnia.

A helyi gazdaságfejlesztésben számtalan lehetőség kínálkozik a vidékbiztonsághoz kapcsolódó fejlesztések tekintetében. Egyrészt a szakmai, szervezeti rész fejlesztésében, másrészt a vidéken élők biztonság- és védelem-tudatos szemléletének alakításában. A vidékbiztonság tehát gazdasági szempontból kiemelt jelentőséggel bír. A befektetők – mint ahogy a turisták is (kivéve a katasztrófa turizmust kedvelők) – a stabil, biztonságos helyet választják. Mind a befektetők, mind a látogatók, mind pedig az ott élők érdeke, hogy biztonságos környezetben éljenek, dolgozzanak. Paradigmaváltásra van szükség a vidék biztonsága, a biztonságtudatos gondolkodás megteremtésében. Ennek következménye lehet egy gazdasági fellendülés – megfelelő kormányzati és helyi támogatással, összefogással.

ZÁRSZÓ

Összegzésként őszintén remélem, hogy ezzel a könyvvel sikerült betekintést adnom egyrészt a napjainkban is zajló globális folyamatokba melyek a területi különbségek kialakulását, meglétét alapvetően befolyásolják, valamint a lokális terek és beavatkozások felértékelődését eredményezik; másrészt pedig egy olyan komplex elemzésbe, mely hűen tükrözi a magyar területi egységek főbb gazdasági és társadalmi változásait a 2006-2016 közötti időszakban.

A könyv összeállításával célom az volt, hogy az oktatásban – az érintett több tématerületből adódóan – szakirodalomként több tantárgyhoz kapcsolódóan is a hallgatók rendelkezésére álljon. Tapasztalataim alapján a könyvben feldolgozott témák külön-külön szakirodalmakban megtalálhatók, de ilyen összeállításban, pláne kiegészítve a helyi gazdaságfejlesztés és a vidékbiztonság témakörének összekapcsolásával nem született még monográfia.

Fontosnak tartom, hogy a helyi gazdaságfejlesztést és a vidékbiztonság kérdését is makroszintről indulva közelítsük meg és képesek legyünk elhelyezni globális, uniós vagy akár nemzeti szintű stratégiákban. Kiemelném továbbá annak jelentőségét, hogy egyik sem ágazati megközelítés, azaz egyszerre kell integrált módon, minden ágazatot figyelembe véve elvégezni a fejlesztendő térség feltérképezését, a stratégiák megfogalmazását és a beavatkozási területek, prioritások definiálását. Ez a nehézsége és a szépsége is a területi folyamatokkal foglalkozó kutatásoknak. Ettől lehet mindig megújulni a kutatóknak is, ebből nyer mindig újabb energiát. Nincs két egyforma terület a világban, vannak ugyan irányelvek és követhető, már bevált jógyakorlatok, de minden újabb kutatási terület újabb kihívás.

Remélem, hogy az összeállított szakirodalmi áttekintés és a szekunder adatelemzés kedvet hoz másoknak is a vidéki térségek további kutatásához, valamint a lokális értékek feltárásához és megőrzéséhez; hiszen ezek a térségek nem csupán gazdasági, hanem jelentős társadalmi és kulturális értékek színterei, melyek összességében járulnak hozzá magyar identitásunk megőrzéséhez.

A Szerző

ABSTRACT

The book focuses on local economic development in the context of rural security. The issues of local economic development are interpreted starting from global issues through European Union strategies to international and Hungarian concrete examples. It strives to cover theoretical and practical aspects as well highlighting the complexity of the topic.

The book also includes the analysis of statistical secondary data for the Hungarian settlements to show where are the disadvantaged rural areas that require complex development strategies to achieve rural security. From the examples we can see that there are various ways how to build on local resources to realize economic and social development. Since there are no places in the world with the same resources, the task of experts is to discover the resources and define strategies based on them to serve the welfare of the population.

Security in the rural areas is not only about public order, decreasing crimes but it is about all the issues that provide the attractiveness of the rural areas thus increasing the number of rural population and provide the viability of rural communities by creating sustainable economic and social environment. The concept of rural security is not a well-known concept yet but due to the ongoing global and local trends, it is becoming a priority in the development of countries, including Hungary.

JOGSZABÁLYTÁR

18/2016. (VIII. 5.) EMMI rendelet a felsőoktatási szakképzések, az alap- és mesterképzések képzési és kimeneti követelményeiről, valamint a tanári felkészítés közös követelményeiről és az egyes tanárszakok képzési és kimeneti követelményeiről szóló 8/2013. (I. 30.) EMMI rendelet módosításáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1600018.EMM×hift=ffffff4&txtreferer=00000001.TXT> (A letöltés dátuma: 2018.08.30.)

1996. évi XXI. törvény a területfejlesztésről és a területrendezésről, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=99600021.TV> (A letöltés dátuma: 2018.08.30.)

2004. évi XXXIV. törvény a kis- és középvállalkozásokról, fejlődésük támogatásáról, <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a0400034.tv> (A letöltés dátuma: 2018.08.02.)

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Abonyiné Palotás, J. (2007): *Infrastruktúra*. Dialóg-Campus Kiadó, Budapest-Pécs, 2007, 187. o.
- Agg Z. – Nemes Nagy J. (2002): *A politika térségi és helyi szintjei*. Bernek Á. (szerk.) A globális világ politikai földrajza. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest. 385-430. o.
- [Aktor.gr](http://www.aktor.gr/waste_water_treatment_solid_waste/arthro/psyttalia_wastewater_treatment_plant-11708980/) (é.n.): *Psyttalia Wastewater Treatment Plant*. Internetes elérhetőség: http://www.aktor.gr/waste_water_treatment_solid_waste/arthro/psyttalia_wastewater_treatment_plant-11708980/. (A letöltés dátuma: 2018.07.10.)
- Áldorfai Gy. – Topa Z. (2015): *Helyi gazdaság- és vállalkozásfejlesztés*, Szemelvénygyűjtemény, Szent István Egyetem Gazdaság és Társadalomtudományi Kar, Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet, Gödöllő. 107. o.
- Árváné, V. G. – Katonáné, K. J. T. – Gál, T. (2017): *A Vállalkozásfejlesztés Oktatásának Vizsgálata A Magyar Felsőoktatásban*. Vezetéstudomány / Budapest Management Review XI. VIII. Évf. 2017. 6–7. Szám/ ISSN 0133-0179 Doi: 10.14267/Veztud.2017.06.06
- Aschauer A. D. (1990): *Why is infrastructure important?* In: Munnell A. (ed.): *Is there a shortfall in public capital investment?* MA: Federal Reserve Bank of Boston, Boston. 21-50. o.
- Az Egyesült Királyság Üzleti Innováció és Képzés Főosztálya (2013): *Okos Városok - háttér tanulmány*. Internetes elérhetőség: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/246019/bis-13-1209-smart-cities-background-paper-digital.pdf. (A letöltés dátuma: 2018.07.21.)
- Bajmócy Z. (2011): *Bevezetés a helyi gazdaságfejlesztésbe*, JATEPress Szeged. ISBN: 978–963–315–039–9 216. o.
- Balassa B. (2017): *Hatékony helyi gazdaságfejlesztés a Biblia alapján és napjainkban*, Polgári Szemle, 13. évf. 1–3. szám, 2017, DOI: 10.24307/psz.2017.0913 148–164. o.
- Balcsók I. (2011): *Vidékfejlesztési alapismeretek*. Szemelvények a vidékfejlesztés témaköréből. Jegyzet. Jászberény.
- [Beerides.com](http://beerides.com) (é.n.): *Hogyan működik?* Internetes elérhetőség: <https://beerides.com/hu>. (A letöltés dátuma: 2018.08.04.)
- Belügyminisztérium – VÁTI Nonprofit Kft. (2011): *Klímabarát városok – Kézikönyv az európai városok klímaváltozással kapcsolatos feladatairól és lehetőségeiről*, Belügyminisztérium – VÁTI, Budapest.
- [Bocskaiakorona.hu](http://www.bocskaiakorona.hu) (é.n.). Internetes elérhetőség: <http://www.bocskaiakorona.hu/>. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- Boldizsár, G., Szilágyi, T. (2017): *A biztonságos vidék, mint az állam létfeltétele*. Pro Scientia Ruralis, 1. (2017/4).
- Boyles, T. (2012): *21st Century Knowledge, Skills, and Abilities and Entrepreneurial Competencies: A Model for Undergraduate Entrepreneurship Education*. *Journal of Entrepreneurship Education*, Vol. 15. 41–55. o.
- Buday-Sántha A. (2001): *Agrárpolitika — Vidékpolitika. A magyar agrárgazdaság és az Európai Unió*. Dialóg Campus Kiadó, Budapest-Pécs.
- Cdased (2001): *Business Development Services for SMEs: Preliminary Guideline for Donor-Funded Interventions*. IMF, Washington.

- Cibils, A. B. – Weisbrot, M. – Kar, D. (2002): *Argentina Since Default: The IMF and the Depression*. IMF, Center for Economic and Policy Research. Internetes elérhetőség: http://cepr.net/documents/publications/argentina_2002_09_03.htm#_ftn1. (A letöltés dátuma: 2018.06.11.)
- [Cityapp.hu](http://cityapp.hu) (é.n.): Internetes elérhetőség: http://cityapp.hu/kecskemeti_mi_az_a_cityapp. (A letöltés dátuma: 2018.06.11.)
- [Cleantechnica.com](https://cleantechnica.com) (é.n.): *Güssing, Austria Powered Entirely By Renewable Energy*. Internetes elérhetőség: <https://cleantechnica.com/2013/10/16/renewable-energy-powered-austrian-town-gussing/>. (A letöltés dátuma: 2018.07.20.)
- COM (2010), *Communication from the Commission, EUROPE 2020 (A Strategy for Smart, Sustainable and Inclusive Growth)*, 3 March, Brussels, Internetes elérhetőség: http://europa.eu/press_room/pdf/complet_en_barroso_007_-_europe_2020_-_en_version.pdf (A letöltés dátuma: 2014. 11.24.)
- Csáfor H. (2009): *Társadalmi felelősségvállalás és regionális gazdaságfejlesztés az Európai Unióban*. Periodica Oeconomica, II. évf., május, 142-155. o.
- Dobrai, K. – Farkas, F. (2009): *Tudásintenzív üzleti szolgáltatások*; *Vezetéstudomány* 56 XL. évf. 2009. 7–8. szám, 58. o.
- Drucker P. (1993): *Innováció és vállalkozás az elméletben és a gyakorlatban*, Park Könyvkiadó, Budapest. 271. o.
- Dukat.1[online.hu](http://www.dukat.1online.hu) (é.n.): Bemutakozás. Internetes elérhetőség: <http://www.dukat.1online.hu/>. (A letöltés dátuma: 2018.08.04.)
- EC (1997): *The EU compendium of spatial planning systems and policies*. Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg.
- EC (2001): *Creating top-class business services*. SEC (2001) 1937 Commission of the European Communities, Brussels.
- [Egyedibringa.hu](http://egyedibringa.hu) (é.n.): Magunkról. Internetes elérhetőség: <http://egyedibringa.hu/>. (A letöltés dátuma: 2018.08.04.)
- Egyesült Nemzetek Szervezete (2015): *The Millennium Development Goals Report*. ISBN 978-92-1-101320-7. Internetes elérhetőség: [http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20\(July%20201\).pdf](http://www.un.org/millenniumgoals/2015_MDG_Report/pdf/MDG%202015%20rev%20(July%20201).pdf). (A letöltés dátuma: 2018.06.11.)
- Egyesült Nemzetek Szervezete (é.n./a): A Szervezet hivatalos weboldala, a Milleniumi Fejlesztési Célok. Internetes elérhetőség: <http://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml>. (A letöltés dátuma: 2018.06.11.)
- Egyesült Nemzetek Szervezete (é.n./b): A Szervezet hivatalos weboldala, a Fenntartható Fejlesztési Célok. Internetes elérhetőség: <https://www.un.org/sustainabledevelopment/sustainable-development-goals/>. (A letöltés dátuma: 2018.06.11.)
- Egyesült Nemzetek Szervezete (é.n./c): *World Urbanisation Prospects*. Internetes elérhetőség: <https://esa.un.org/unpd/wup/Publications/Files/WUP2018-KeyFacts.pdf>. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- [Élelmiszer.hu](http://elelmiszer.hu) (é.n.): Az ország leghíresebb termelői piaca, a Liliomkert, Óbudára költözött Internetes elérhetőség: http://elelmiszer.hu/cikk/az_orzag_leghiresebb_termeloi_piaca_obudan_vendegszerepel. (A letöltés dátuma: 2018.08.04.)
- Eurostat (2013): *Smarter, Greener, More Inclusive? Indicators to Support the Europe 2020. Strategy*, Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- Faragó L. (1994): *Adalékok a területfejlesztéssel kapcsolatos fogalmak vitájához*. — *Tér és Társadalom*. 3-4. 23-38. o.

- Faragó L. (2001): *A területfejlesztéssel és területi tervezéssel kapcsolatos uniós fogalmak tartalma és használata.* — Falu, Város, Régió. 3.3-5. o.
- Faragó, L. (1987): *A területfejlesztés fogalmáról. Tér és Társadalom*, 1-15. o.
- Farkas P. (2006): *Egymásba Kapaszkodva. Település- és közösségfejlesztés a globalizáció korában.* L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Finta I. (2004): *A helyi-területi szintű közigazgatási szervezetek gazdaságirányítási, támogatási fejlesztési funkcióinak jogszabályi háttere.* — Pálné Kovács I. (szerk.) *Versenyképesség és igazgatás.* MTA RKK, Pécs. 35-56. o.
- Friedman, T.L. (2006): *The world is flat. The Globalized World in the Twenty-first Century.* Pinguin, London.
- G. Fekete É. (2000): *A siker titkai a kistérségi fejlesztésekben.* — Kovács T. (szerk.) *Integrált vidékfejlesztés. V. Falukonferencia.* MTA RKK, Pécs. 54-62. o.
- G. Fekete É. (2001): *Együtt - de hogyan? Innovációk a kistérségi fejlesztésekben.* MTA RKK, Miskolc-Pécs.
- G. Fekete É. (2005): *Vidékpolitika (1.). Oktatási segédanyag a vidék- és helyi fejlesztés tárgyhoz.* Miskolci Egyetem Világ- és Regionális Gazdaságtan Intézet, Miskolc.
- G. Fekete, É. (2013): *Integrált vidékfejlesztés.* Egyetemi jegyzet. Miskolci Egyetem, Miskolc.
- Giffinger, R. – Gudrun, H. (2010): *Smart Cities Ranking: An Effective Instrument for the Positioning of Cities ACE Architecture, City and Environment*, 4(12), 7-25. o.
- [Givehearttoafrica.org](http://www.givehearttoafrica.org) (é.n.): Főoldal, a szervezet leírása, képgaléria. Internetes elérhetőség: <http://www.givehearttoafrica.org>. (A letöltés dátuma: 2018.07.17.)
- Global Footprint Network (é.n.): *Country overshoot days.* Internetes elérhetőség: <https://www.footprintnetwork.org/>. (A letöltés dátuma: 2018.08.16.)
- Hargreaves A. (2003): *Teaching in the knowledge society.* New York, NY: Teachers College Press.
- [Health24.com](https://www.health24.com/Lifestyle/Woman/Your-body/rural-grannies-fighting-old-age-with-soccer-20170619) (é.n.): *Rural grannies fighting old age with soccer.* Internetes elérhetőség: <https://www.health24.com/Lifestyle/Woman/Your-body/rural-grannies-fighting-old-age-with-soccer-20170619>. (A letöltés dátuma: 2018.07.20.)
- [Hegypasztor.hu](https://hegypasztor.hu/) (é.n.) Internetes elérhetőség: <https://hegypasztor.hu/> (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- Hirschmann, A. O. (1958): *The Strategy of Economic Development.* Yale University Press, New Haven.
- Hisrich, R. D. (2012): *International Entrepreneurship. Starting, developing and managing a global venture.* Sage, Los Angeles.
- [Ideassonline.org](http://www.ideassonline.org/public/pdf/BrochureENG.pdf) (é.n.): *Recovery of factories by workers, in practice.* Internetes elérhetőség: <http://www.ideassonline.org/public/pdf/BrochureENG.pdf>. (A letöltés dátuma: 2018.08.03.)
- Imreh Sz. (2005): *Vállalkozásfejlesztés, mint a kis- és középvállalkozások hálózatosodásának ösztönzése*, 2005 PhD dolgozat Szegedi Tudomány Egyetem, Közgazdasági Doktori Iskola, Szeged, 210. o.
- Intarziakészítők Országos Egyesülete, (é.n.) Internetes elérhetőség: <http://www.intarziaegyesulet.hu/pages/intarziaegyesulet/contents/static/9/doc/intarziakeszitok-orszagos-egyesulet-alapszabaly2016modositott.pdf>. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- Káposzta, J. (szerk.) (2007): *Regionális gazdaságtan.* Egyetemi jegyzet. Debreceni Egyetem, Debrecen, 2007.
- Király, I. (1979): *Kísérlet az infrastruktúra-forgalom meghatározására.* Egyetemi Szemle, Vol. 1, No. 1, Akadémia Kiadó, 1979. 105-115. o.
- Kortárs Építészeti Központ (é.n.): *Projektek.* Internetes elérhetőség: <http://kek.org.hu/projekt/kertek/>. (A letöltés dátuma: 2018.08.04.)

- Kovács, A.D. – Farkas, J.Zs. – Perger, É. (2015): *A vidék fogalma, lehatárolása és új tipológiai kísérlete*. Tér és Társadalom 29. évf., 1. szám, 11-34. o.
- Köszegfalvi, Gy. – Sikos, T. T. (1993): *Városok és falvak infrastruktúrája*. Magyar Tudományos Akadémia, Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 1993, 8-24. o.
- Köszegfalvi, Gy. (1976): *Településfejlesztés és infrastruktúra*. Budapest, Műszaki Könyvkiadó.
- Közösségikertek.hu (é.n.): Kertek. Internetes elérhetőség: <http://kozosssegikertek.hu/kertek/>. (A letöltés dátuma: 2018.08.04.)
- Kroodsma, D. A. et al. (2018): *Tracking the global footprint of fisheries*. Science 23 Feb 2018: Vol. 359, Issue 6378, 904-908. o. DOI: 10.1126/science.aao5646
- KSH (2016a): *A kis- és középvállalkozások jellemzői – adat-előállítás új módszertannal*, 2016. november. 23. o. Internetes elérhetőség: <https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kkv15.pdf> (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- KSH (2016b): *A kis- és középvállalkozások helyzete hazánkban*, 2016, 16. o. Internetes elérhetőség: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/kkv16.pdf>, (A letöltés dátuma: 2018.08.04.)
- Lakatlan.kek.org.hu, (é.n.) Internetes elérhetőség: <http://lakatlan.kek.org.hu/cargonomia/index.html>. (A letöltés dátuma: 2018.08.06.)
- Lengyel I. (2010): *Regionális gazdaságfejlesztés. Versenyképesség, klaszterek és alulról szerveződő stratégiák*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Lukovszki, L. (2011): *Vállalkozói személyiségjegyek – avagy mi teszi a vállalkozót?* Vezetéstudomány / Budapest Management Review, 42 (11). 16-30. o.
- Magkikme.net (é.n.): Bemutatóközlemény. Internetes elérhetőség: <https://magikme.net>. (A letöltés dátuma: 2018.08.04.)
- Magyar Élelmiszerbank Egyesület (é.n.): Általános információk. Internetes elérhetőség: https://www.elelmiszerbank.hu/hu/rolunk/kik_vagyunk.html. (A letöltés dátuma: 2018.08.10.)
- Magyar Közlöny (2017): *56/2017. (III. 20.) Korm. rendelet egyes kormányrendeleteknek az „okos város”, „okos város módszertan” fogalom meghatározásával összefüggő módosításáról*. Internetes elérhetőség: <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=A1700056.KOR×hift=ffffff4&xtreferer=00000001.TXT>. (A letöltés dátuma: 2018.08.02.)
- Mansfeld, Y. – Pizam, A. (eds) (2006): *Tourism, Security & Safety. From Theory to Practice*. Elsevier BH. USA.
- Mapfight.appspot.com (é.n.): *Budapest és Peking méretbeli összehasonlítása*. Internetes elérhetőség: <https://mapfight.appspot.com/budapest-vs-beijing/budapest-hungary-beijing-china-size-comparison>. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- Mezei C. (2006): *A helyi gazdaságfejlesztés fogalmi meghatározása*. Tér és Társadalom 20. évf. 2006/4. TÉT XX. évf. 2006. 85-96. o.
- Molnár, Cs. – Szilágyi, T. (2017): *A turizmus a vidékbiztonság fókuszában*. Internetes elérhetőség: http://uni-pen.hu/files/konferencia/2017/Teljes_konf_tanulmanykotet.pdf. (A letöltés dátuma: 2018.08.10.)
- Moseley, M. J. (2003): *Rural Development. Principles and Practices*. Sage Publications, London – Thousand Oaks – New Delhi.
- Musa, S. (2018): *Smart Cities-A Road Map for Development*. IEEE Potentials. vol. 37. 19-23. o.
- Nagy, H. (2009): *Regionális politika*. Egyetemi jegyzet, SZIE, Gödöllő.

- National Council on Public Works Improvement (1988): *Fragile Foundations: A Report on America's Public Works*. Government Printing Office, Washington, D.C.
- Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Hivatal (é.n.): Fogalomtár. Internetes elérhetőség: http://nkfih.gov.hu/szakpolitika-strategia/fogalomtar/fogalomtar#_s. (A letöltés dátuma: 2018.08.14.)
- Nemzetközi Valutaalap (2014): *World Economic Outlook – Legacies, clouds, uncertainties*. Internetes elérhetőség: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/pdf/text.pdf>. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- New York Times (2017): *Australia Powers Up the World's Biggest Battery — Courtesy of Elon Musk*. Internetes elérhetőség: <https://www.nytimes.com/2017/11/30/world/australia/elon-musk-south-australia-battery.html>. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- Oláh I. (2017): *1000 fő alatti települések vizsgálata Magyarországon*, Doktori disszertáció, Szent István Egyetem, Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola. 167. o. Internetes elérhetőség: <http://phd.szie.hu/?docId=15794> (A letöltés dátuma: 2018.07.10.)
- OTK- A Magyar Országgyűlés. (2005): *Az Országgyűlés 97/2005. (XII.25.) OGY határozata az Országgyűlés Területfejlesztési Koncepcióról*.
- Pécsi Tudományegyetem - Kutatási és Technológia-transzfer Osztály (é.n.): Spin-off vállalkozás. Internetes elérhetőség: http://innovacio.pte.hu/hu/page/spin-v%C3%A1llalkoz%C3%A1s#_ftn1. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- Péteri G. (2001): *A terület- és településfejlesztés vállalkozási formái*. — Beluszky P. (szerk.) A terület- és településfejlesztés kézikönyve. CEBA Kiadó, Budapest. 139-143. o.
- Phys.org (é.n.): *Vizestasak használat Ghánában*. Internetes elérhetőség: <https://phys.org/news/2013-06-sachet-consumption-ghana.html>. (A letöltés dátuma: 2018.07.23.)
- Piacprofit.hu (é.n.): *Nem minden induló vállalkozás startup – de akkor mi az?* Internetes elérhetőség: https://piacprofit.hu/kkv_cegblog/nem-minden-indulo-vallalkozas-startup-de-akkor-mi-az/. (A letöltés dátuma: 2018.08.03.)
- PwC Kft. – Oxford Economics (2017): *Global Infrastructure Outlook. Kutatási jelentés*. Internetes elérhetőség: <https://outlook.gihub.org/>. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- Rechnitzer, J. – Smahó, M. (2006): *Regionális politika*. Győr: Széchenyi István Egyetem.
- Rogers, E. M., Shoemaker, F. F. (1971): *Communication of Innovations*, The Free Press, New York, 476. o.
- Royte, E. (2017): *Nearly a Billion People Still Defecate Outdoors. Here's Why*. National Geographic, 2017/8.
- Sangawongse, S. (2015): *Towards a GIS-based Urban Information System to Plan a Smarter Chiang Mai*. Nakhara: Journal of Environmental Design and Planning. 11. 1-8. o.
- Schumpeter, J. A. (1939): *Business Cycles: A Theoretical, Historical, and Statistical Analysis of the Capitalist Process*. New York and London, McGraw – Hill Book Company Inc.
- Schumpeter, J. A. (1980): *A gazdasági fejlődés elmélete*. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest.
- SEC (2010) 114 végleges, *Bizottsági Szolgálati Munkadokumentum, A lisszaboni stratégiát értékelő dokumentum*, 2010. február, Brüsszel, Európai Bizottság, Internetes elérhetőség: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/lisbon_strategy_evaluation_hu.pdf (Letöltés dátuma: 2018.04.02.)
- Silva, B. N., Khan, M., Han, K. (2018): *Towards sustainable smart cities: A review of trends, architectures, components, and open challenges in smart cities*. Sustainable Cities and Society. 38. 10.1016/j.scs.2018.01.053.

- [Soccergrannies.com](https://www.soccergrannies.com/) (é.n.): Főoldal. Internetes elérhetőség: <https://www.soccergrannies.com/>. (A letöltés dátuma: 2018.07.18.)
- Somogy Megyei Vállalkozói Központ Közalapítvány (é.n.): Helyi termék kézikönyv. Internetes elérhetőség: https://videkstrategia.kormany.hu/admin/download/5/53/f0000/Helyi_termek_kezikonyv_Zselic-Dr%C3%A1va.pdf. (A letöltés dátuma: 2018.08.03.)
- Sólyomfi, A. H. (2017): *Turizmus és biztonság, turizmusbiztonság Budapest Belvárosában, az V. kerületben*. Internetes elérhetőség: http://uni-pen.hu/files/konferencia/2017/Teljes_konf_tanulmanykotet.pdf 158. o.. (A letöltés dátuma: 2018. augusztus 02.)
- Spitzer, H. (1991): *Raumnutzungslehre*. Verlag Eugen Ulmer, Stuttgart.
- Swinburn G. – Goga S. – Murphy F. (2004): *A helyi gazdaságfejlesztés kézikönyve*. 2004, Bertelsmann Stiftung, Gütersloh; UK DFID, London; The World Bank, Washington, D.C. Fordította: Lányi Dániel, 108. o.
- Szilágyi T.- Boldizsár G. – Kaló J (2018): *Vidékbiztonság átfogó megközelítésben*, Hadtudományi Szemle 2018. XI. évfolyam 1. szám. 412. o.
- Tenje, A. (2018): *Växjö – The Modern Wooden City. 8 e Forum International Bois Construction FBC 2018*. Internetes elérhetőség: http://www.forum-boisconstruction.com/conferences/28_FBC2018_Tenje.pdf. (A letöltés dátuma: 2018.08.02.)
- [Tidalvisionusa.com](https://tidalvisionusa.com/) (é.n.): *Our products; About*. Internetes elérhetőség: <https://tidalvisionusa.com/story-2/>. (A letöltés dátuma: 2018.07.13.)
- [Trashybags.org](http://www.trashybags.org/) (é.n.): Főoldal, képgaléria. Internetes elérhetőség: <http://www.trashybags.org/>. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)
- Varga, T. – Vercseg, I. (szerk.) (1998): *Közösségfejlesztés*. Budapest: Magyar Művelődési Intézet.
- Vaxjö.se (é.n.): Főoldal. Internetes elérhetőség: <https://vaxjo.se/sidor/hallbarhet-och-miljo.html>. (A letöltés dátuma: 2018.07.27.)
- Világbank (2005): *EAP Infrastructure at a glance*. Internetes elérhetőség: http://siteresources.worldbank.org/INTEAPINFRASTRUCT/Resources/EAPInfra_data.pdf. (A letöltés dátuma: 2018.07.27.)
- Világbank (2013): *Co-creating a SMART Rwanda, SMART Africa and SMART World*. Internetes elérhetőség: <https://blogs.worldbank.org/ic4d/co-creating-smart-rwanda-smart-africa-and-smart-world>. (A letöltés dátuma: 2018.07.11.)
- Világbank (2017): *Urban population (% of total)*. Internetes elérhetőség: <https://data.worldbank.org/indicator/sp.urb.totl.in.zs?end=2017&start=1960>. (A letöltés dátuma: 2018.05.03.)
- Világgazdasági Fórum (2017): *The Global Competitiveness Report. Kutatási jelentés*. Világgazdasági Fórum, Genf, ISBN-13: 978-1-944835-11-8
- Világgazdasági Fórum (2018): *The Global Risks Report 2018, 13th Edition*. Kutatási jelentés. Világgazdasági Fórum, Genf, ISBN: 978-1-944835-15-6. 80. o.
- Weber M. (1982): *A protestáns etika és a kapitalizmus szelleme*. Fordította: Gelléri András, Józsa Péter, Somlai Péter, Tatár György. Gondolat Könyvkiadó.
- Went, R. (2002): *Globalizáció - Neoliberális feladatok, radikális válaszok*. Perfekt Gazdasági Tanácsadó, Oktató és Kiadó Részvénytársaság. ISBN 963 394 465 1. 254. o.
- [Weset.org](http://www.weset.org) (a Watchfield Wind Farm Szövetkezet hivatalos weboldala) (é.n.): Képgaléria. Internetes elérhetőség: <http://www.weset.org/wp-content/uploads/2017/10/eve-pic01b.jpg>. (A letöltés dátuma: 2018.07.20.)

World Food Programme (é.n.): *Counting the Beans The True Cost of a Plate of Food Around the World*. Tanulmány.

Internetes elérhetőség: <https://docs.wfp.org/api/documents/WFP-0000023327/download/?ga=2.215209943.1511700877.1534348269-77937274.1534348269>. (A letöltés dátuma: 2018.08.02.)

[Yunusb.com](http://www.yunusb.com) (é.n.): Főoldal. Internetes elérhetőség: <http://www.yunusb.com/about/>. (A letöltés dátuma: 2018.08.01.)

Zsúgyel, J. (2006): *Az Európai Unió regionális politikája és hatása a területi kiegyenlítődesre*. Miskolc.

MELLÉKLETEK:

Rövidítések jegyzéke

BM: Belügyminisztérium

ENSZ: Egyesült Nemzetek Szervezete

EMVA: Európai Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Alap

SDG: Fenntartható Fejlesztési Célok

GHTA: Give A Heart To Africa

GCI: Globális Versenyképességi Index

HGF: helyi gazdaságfejlesztés

IKT: információs és kommunikációs technológiák

KSH: Központi Statisztikai Hivatal

MVH: Mezőgazdasági és Vidékfejlesztési Hivatal

KKV: mikro-, kis és középvállalkozások

MDG: Milleniumi Fejlesztési Célok

NAV: Nemzeti Adó- és Vámhivatal

OP: Operatív Program

TEIR: Országos Területfejlesztési és Területrendezési Információs rendszer

MÁK: Önkormányzati gazdálkodási adatok

QGIS: Quantum Geographic Information System

T-STAR: Területi statisztikai adatok rendszere

Fontosabb szakkifejezések jegyzéke

Bottom-up: alulról jövő fejlesztési megközelítés.

Endogén erőforrások: helyspecifikus, belső erőforrások.

Globalizáció: olyan gazdasági és társadalmi folyamat, amely során a közlekedés, a kommunikáció és a kereskedelem mint hajtóerők egyre inkább összekapcsolják bolygónk különböző területi egységeit mind virtuálisan, mind a valós térben.

Helyi gazdaságfejlesztés: helyi kezdeményezésű fejlesztés, mely a helyi erőforrásokon alapulva és a helyiek bevonásával valósul meg. Célja a lakosság életminőségnek javítása.

Immateriális javak: nem anyagi javak, például szabadalmak vagy a know-how.

Innováció: újítás, amely számos formában megjelenhet a gazdaságon belül.

Kemény infrastruktúra: A hagyományosabb értelemben vett, fizikaibb infrastrukturális elemek tartoznak ide, mint például a hidak, az úthálózat, a kikötők és repülőterek fizikai elemei.

Klaszterek: egy iparágon belül működő, földrajzilag koncentráltan elhelyezkedő vállalatok és egyéb szervezetek kapcsolatrendszere, amelynek tagjai versenyeznek egymással, azonban emellett együtt is működnek, így növelve közös versenyképességüket.

Kohéziós politika: az Európai Unió azon közösségi politikája, melynek célja a területi különbségek mérséklése és a hátrányos helyzetű térségek felzárkóztatása (korábbi nevén regionális politika).

Lokális: helyi szintű, ami lehet például településszint, de több település együttes értelmezése is.

Lokalizáció: a helyi szintek fokozatos felértékelődése a fejlesztési stratégiákban, területi folyamatokban.

Monitoring: megfigyelő tevékenység; egy projekt végrehajtás során a monitoring tevékenység által folyamatosan információhoz juthatunk, ezáltal segítve a projekt kiértékelését.

Puha infrastruktúra: Fizikailag nem megtestesülő infrastrukturális elemek, mint például az oktatás és képzés, valamint az életminőség fejlesztéséhez hozzájáruló rekreációs és kulturális kiszolgáló elemek.

Rurális: vidéki.

Smart fejlesztések: úgynevezett okos fejlesztések, melyek célja élhetőbbé tenni a településeket IKT eszközök és módszerek egyre nagyobb bevonásával.

Spin-off: olyan vállalkozás-típus, amelyben a kutatók a kutatási eredményeiket profittá tudják konvertálni.

Startup: olyan induló vállalkozás, mely valamilyen új, innovatív ötleten alapszik, és kiváló lehetőségei vannak nyereség realizálására.

TÁBLÁZAT- ÉS ÁBRAJEGYZÉK

1. táblázat Globális veszélyek előfordulási valószínűség és a kockázat mértéke szerint	8
2. táblázat Vállalkozói kompetenciák	34
3. táblázat: Felsőfokú végzettségűek aránya a 25-64 éves korosztályból (%), 2008 és 2015	76
4. táblázat: A végzettséggel nem rendelkező, illetve alacsony végzettséggel rendelkező lakosság aránya a 25-64 éves korosztályból (%), 2008 és 2015	77
5. táblázat: Az iskolából kimaradók aránya a 18-24 éves korosztályban (%) 2008 és 2015	78
6. táblázat: Azon fiatalok aránya a 18-24 éves korosztályból, akik nem tanulnak és nem is dolgoznak (%), 2008 és 2015.	79
7. táblázat: A lakosság azon aránya a régió lakosságából, aki soha nem használt még számítógépet (%)	79
8. táblázat: Azon lakosság aránya, akik még soha nem használták az internetet (%), 2008 és 2015	80
1. ábra: A városi lakosság aránya a Föld összes lakosának arányában (%)	14
2. ábra: A városi lakosság aránya az összes lakos arányában Magyarországon (%)	15
3. ábra: Peking és Budapest méretkülönbsége (a térképen Budapest lila, Peking kék színnel jelenik meg)..	15
4. ábra: A helyi gazdaságfejlesztés logikai szerkezete.	28
5. ábra: A helyi gazdaságfejlesztés civil központú modellje	29
6. ábra Lakónépesség száma az év végén (fő) (2016)	55
7. ábra: Öregedési index (%) (2016)	57
8. ábra Eltartottsági ráta (%), 2016.	58
9. ábra Ezer főre jutó közfoglalkoztatásban résztvevők száma (fő), 2016.	59
10. ábra Ezer főre jutó regisztrált vállalkozások száma (db), 2016	61
11. ábra: Működő vállalkozások aránya a regisztrált vállalkozásokon belül (%), 2014	62
12. ábra: Ezer főre jutó regisztrált mikro-, kis- és középvállalkozások száma (db) (2016)	63
13. ábra: High-tech és medium high-tech feldolgozóipar (db) (2013).	64
14. ábra: Egy adófizetőre jutó munkaviszonyból származó jövedelem (Ft) (2016)	67
15. ábra: Hárompilléres SMART City modell	83
16. ábra: Négy pilléres Okos Város modell	84

SZERZŐI BEMUTATKOZÁS

NAGY HENRIETTA a Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar Regionális Gazdaságtani és Vidékfejlesztési Intézet egyetemi docense, nemzetközi kapcsolatokért felelős dékánhelyettese. Főbb kutatási területei a vidéki térségek fejlesztése, helyi gazdaságfejlesztés. Jelenleg a Nemzeti Köszolgálati Egyetemmel közösen létrehozott KÖFOP – Vidékbiztonsági Kutatóműhely aktív kutatója.

TARTALMI ÖSSZEFOGLALÓ

Ez a könyv a Nemzeti Közszerológati Egyetem és a Szent István Egyetem tananyag-továbbfejlesztési törekvéseinek eredményeként jött létre, a két egyetem többéves együttműködési és oktatási tapasztalataira alapozva.

A szerző a teljesség igénye nélkül igyekezett bemutatni a helyi gazdaságfejlesztés komplex kérdéskörét a globális folyamatok jelentőségét is szem előtt tartva. Így a könyv a globális megközelítésetől jut el a lokális folyamatokig, azon belül is a helyi gazdaságfejlesztés elméleti megközelítéséig és gyakorlati megvalósulásáig. A szakirodalom szintetizálásán túl a szerző település-szintű szekunder adatokra alapozva egy országos szintű elemzést végzett a hazánkban az elmúlt évtized során végbement gazdasági és társadalmi folyamatokról. Az elemzés eredményei alapján fogalmazódtak meg a különböző helyi szintű beavatkozási lehetőségek a magyar vidéki térségek felzárkóztatására. A gondolatmenet a helyi gazdaságfejlesztés és a vidékbiztonság megteremtésének kapcsolatával zárul.

A könyv mindkét intézmény oktatási rendszerébe jól beilleszthető és alkalmas több tantárgy oktatása során történő elsajátításra.

A Nemzeti Közsolgálati Egyetem kiadványa

Kiadó:

Nemzeti Közsolgálati Egyetem;
Államtudományi és Közigazgatási Kar
www.uni-nke.hu

Felelős kiadó:

Prof. Dr. Kis Norbert dékán
Címe: 1083 Budapest, Üllői út 82.

Tördelőszerkesztő:

Mikes Vivien

Olvasószerkesztő:

Kelemen Dóra

ISBN 978-963-498-073-5 (PDF)

A kiadvány a KÖFOP-2.1.2-VEKOP-15-2016-00001 azonosítószámú, „A jó kormányzást megalapozó közszolgálat-fejlesztés” elnevezésű kiemelt projekt keretében működtetett „A magyar önkormányzatok döntéshozatali mechanizmusának jogtörténeti, jogszociológiai és összehasonlító jogi vizsgálata” elnevezésű Államtudományi Műhely keretében, a Nemzeti Közsolgálati Egyetem felkérésére készült el és jelent meg.